

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЦІОМАЛЬЧУК ОЛЕКСАНДР ЛЕОНІДОВИЧ

УДК: 338.43:339.187.6:658.114.3

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ЛІЗИНГОВИХ
ОПЕРАЦІЙ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ**

051 «Економіка»

05 «Соціальні та поведінкові науки»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на

відповідне джерело

О.Л. Ціомальчук

Науковий керівник
Кірейцева Олена Василівна
кандидат економічних наук,
доцент

КИЇВ – 2026

АНОТАЦІЯ

Цюмальчук Олександр Леонідович. Економічний механізм регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертаційна робота присвячена комплексному дослідженню теоретичних, методологічних та практичних засад формування і функціонування економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України в умовах воєнного стану, післявоєнного відновлення та євроінтеграційних трансформацій.

У роботі проведено комплексний теоретико-методологічний аналіз сутності лізингу як економічної категорії та інструменту інвестиційного фінансування аграрного виробництва. Досліджено еволюцію наукових підходів до трактування лізингових відносин, їх економічного змісту, функцій та ролі у забезпеченні технічного переоснащення сільськогосподарського виробництва. Обґрунтовано, що лізинг є складним багатоаспектним явищем, яке поєднує ознаки оренди, кредиту та інвестиційної діяльності, а економічний механізм регулювання лізингових операцій являє собою відкриту багаторівневу систему, що включає правову, фінансово-економічну, інституційну та організаційну складові.

У роботі вивчено специфіку функціонування лізингових відносин в аграрному секторі, зумовлену сезонністю виробничих процесів, нерівномірністю грошових потоків, підвищеним рівнем виробничих, кліматичних та воєнних ризиків, високою вартістю предметів лізингу та недостатнім розвитком вторинного ринку сільськогосподарської техніки. Визначено особливості формування попиту на лізингові послуги серед різних категорій аграрних товаровиробників та доведено необхідність застосування спеціалізованих моделей державного регулювання аграрного лізингу.

У дисертації здійснено порівняльний аналіз міжнародного досвіду державного регулювання аграрного лізингу у США, Канаді, Німеччині, Франції, Нідерландах, Польщі, Угорщині та країнах Балтії. Встановлено, що

найбільш ефективними є комплексні моделі, які поєднують ринкові механізми з інструментами державної підтримки, гарантійними програмами, податковими стимулами та спеціалізованими фінансовими інститутами. Доведено, що для України найбільш релевантним є досвід країн Центральної та Східної Європи, які здійснювали трансформацію аграрного сектору в умовах інтеграції до європейського економічного простору.

У роботі проведено комплексний аналіз сучасного стану ринку аграрного лізингу України. Досліджено динаміку обсягів лізингових операцій, структуру лізингового портфеля, регіональний розподіл ринку, фінансові результати ключових учасників та вплив воєнного стану на функціонування системи аграрного лізингу. Встановлено, що у структурі портфеля домінують трактори та зернозбиральні комбайни, проте спостерігається зростання частки іригаційних систем, зерносушарок та енергоефективного обладнання, що свідчить про поступову технологічну модернізацію аграрного сектору та адаптацію до кліматичних змін.

Особливу увагу приділено дослідженню інституційного та нормативно-правового забезпечення лізингової діяльності в аграрному секторі України. Виявлено системні проблеми функціонування ринку, серед яких недостатня узгодженість нормативної бази, фрагментація регуляторних функцій, складність податкового адміністрування, низька ефективність судового захисту прав учасників лізингових відносин та недостатній рівень цифровізації процесів. Доведено, що інституційні обмеження та макроекономічна нестабільність є ключовими факторами стримування розвитку аграрного лізингу в Україні.

У роботі здійснено економіко-математичне моделювання факторів розвитку ринку аграрного лізингу. Побудовано регресійну модель, яка пояснює 79,1 % варіації обсягів нового лізингового портфеля. Визначено статистично значущі чинники впливу, серед яких темпи приросту реального ВВП, облікова ставка Національного банку України, рівень цифровізації фінансових послуг, тривалість судових процедур та обсяг довгострокового

кредитування економіки. Розроблено індекс бар'єрів розвитку лізингового ринку (ІБЛР), який дозволив оцінити вплив макроекономічних, регуляторно-податкових, інституційно-правових, фінансово-ринкових та технологічно-цифрових обмежень на розвиток лізингових відносин.

У дисертації удосконалено науково-методичні підходи до оцінювання ефективності лізингових операцій шляхом розроблення Комплексного індексу ефективності лізингу (КЕЕЛ), який враховує галузеву специфіку аграрного виробництва та забезпечує комплексне оцінювання результативності використання лізингових інструментів. Апробація методики на 45 аграрних підприємствах підтвердила її практичну застосовність та прогностичну здатність.

У роботі удосконалено підходи до державного регулювання аграрного лізингу через розроблення комплексу пріоритетних напрямів розвитку лізингових відносин, які охоплюють законодавчо-регуляторну, інституційну, фінансово-інструментальну, соціальну, цифрову та євроінтеграційну складові. Обґрунтовано, що їх комплексна реалізація забезпечує синергетичний ефект розвитку системи аграрного лізингу.

Запропоновано пакет законодавчих змін «Аграрний лізинг – 2025», спрямований на вдосконалення нормативно-правового забезпечення аграрного лізингу, гармонізацію податкового регулювання та створення єдиного реєстру лізингових договорів. Доведено, що реалізація запропонованих заходів дозволить знизити ефективну ставку лізингового фінансування та підвищити доступність лізингових послуг для малих і середніх аграрних підприємств.

У дисертації розроблено три авторські фінансові інструменти адаптивного аграрного лізингу: сезонний аграрний лізинг (САЛ), модель «Зерно замість платежу» та механізм Revenue sharing. Доведено, що їх використання дозволяє враховувати сезонність аграрного виробництва, забезпечує зниження ризику дефолту агровиробників та підвищує фінансову стійкість лізингових операцій.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання розроблених методичних підходів, моделей та рекомендацій органами державної влади, лізинговими компаніями, банківськими установами та аграрними підприємствами при формуванні системи державної підтримки аграрного лізингу, удосконаленні механізмів фінансування аграрного сектору та реалізації програм післявоєнного відновлення економіки України.

Реалізація запропонованих у дисертації заходів дозволить забезпечити зростання обсягів ринку аграрного лізингу, підвищення рівня технічного переоснащення сільськогосподарського виробництва, покращення доступності інвестиційного фінансування для аграрних товаровиробників, розвиток цифрової інфраструктури ринку та інтеграцію системи аграрного лізингу України до європейського фінансово-економічного простору.

Ключові слова: лізинг, аграрний сектор, аграрний лізинг, економічний механізм, державне регулювання, лізингові операції, фінансові інструменти, інвестиційне фінансування, цифровізація, НАК «Украгролізинг», воєнний стан, євроінтеграція, аграрні підприємства, інституційне забезпечення, державна підтримка.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України

1. **Цюмальчук О. Л.,** Кірейцева О. В. Специфіка міжнародного лізингу. Економіка і управління бізнесом. 2023. Т. 14. № 2. *(Кірейцевою О. В. здійснено наукове керівництво та методичний супровід дослідження. Цюмальчуком О. Л. досліджено особливості функціонування міжнародного лізингу, узагальнено світовий досвід реалізації міжнародних лізингових операцій, визначено переваги та обмеження використання міжнародного лізингу в сучасних умовах господарювання).*

[https://doi.org/10.31548/economics14\(2\).2023.058](https://doi.org/10.31548/economics14(2).2023.058)

2. **Ціомальчук О. Л., Кірейцева О. В.** Економічна діяльність національних лізингових компаній у воєнний період. Грааль науки. 2024. № 44. *(Кірейцевою О. В. здійснено наукове керівництво та редакційне опрацювання результатів дослідження. Ціомальчуком О. Л. проведено аналіз економічної діяльності національних лізингових компаній в умовах воєнного стану, виявлено основні проблеми їх функціонування та обґрунтовано напрями підвищення стійкості лізингового бізнесу в кризових умовах).*

<https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/04.10.2024>

3. **Ціомальчук О. Л., Кірейцева О. В.** Роль лізингових компаній в інвестиційному та матеріально-технічному забезпеченні аграрного виробництва в умовах воєнного часу. Грааль науки. 2025. № 57. *(Кірейцевою О. В. здійснено наукове керівництво та методичний супровід дослідження. Ціомальчуком О. Л. досліджено роль лізингових компаній у забезпеченні інвестиційних процесів і техніко-технологічного оновлення аграрного сектору, проведено оцінювання впливу лізингового фінансування на розвиток сільськогосподарських підприємств в умовах воєнного часу та узагальнено отримані результати).*

<https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.10.2025.025>

4. **Ціомальчук О. Л., Кірейцева О. В.** Агролізинг в системі формування ланцюгів доданої вартості в аграрному секторі. Грааль науки. 2026. № 68. *(Кірейцевою О. В. здійснено наукове керівництво та консультативний супровід дослідження. Ціомальчуком О. Л. обґрунтовано місце агролізингу у формуванні ланцюгів доданої вартості в аграрному секторі, визначено його вплив на підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності аграрних товаровиробників, здійснено інтерпретацію та узагальнення результатів дослідження).*

<https://doi.org/10.36074/grail-of-science.15.05.2026.075>

Тези наукових доповідей

5...**Цюмальчук О. Л., Кірейцева О. В.** Фінансовий лізинг. Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності: VIII Міжнародна науково-практична конференція «Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності», збірник тез доповідей. Київ. МАУП. 25.05.2023. *(Кірейцевою О. В. здійснено наукове керівництво та методичний супровід дослідження. Цюмальчуком О. Л. досліджено сутність і особливості фінансового лізингу як інструменту інвестиційного забезпечення підприємств, узагальнено переваги та проблеми його використання в сучасних умовах господарювання).*

6. **Цюмальчук О. Л.** Робота лізингових компаній в Україні у воєнний період. Економічні дні - 2024: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів, 10 квітня 2024 р., м. Київ: НУБІП України, 2024. 276 с.

7. **Цюмальчук О. Л. Кірейцева О.В.,** Відновлення лізингової галузі України в умовах сьогодення. «Agricultural and food economics-2024»: матеріали Міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, НУБІП України, 19-20 вересня 2024р.). *(Кірейцевою О. В. здійснено наукове керівництво та консультативний супровід дослідження. Цюмальчуком О. Л. проаналізовано сучасний стан лізингової галузі України, обґрунтовано напрями її післякризового відновлення та визначено перспективи розвитку лізингових відносин в умовах економічної трансформації).*

8. **Цюмальчук О..Л.** Робота ДПАТ «Національної акціонерної компанії «Украгролізинг» в умовах нових викликів. Економічні дні – 2025: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів, 10 квітня 2025 р. Київ: НУБІП України, 2025. 554 с.

9. **Цюмальчук О. Л.** Роль лізингових компаній в інвестиційному та матеріально-технічному забезпеченні аграрного виробництва на прикладі діяльності Національної акціонерної компанії «Украгролізинг». Економічні дні – 2026: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції

МОЛОДИХ ВЧЕНИХ ТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ, 2 КВІТНЯ 2026 Р. КИЇВ: НУБІП України, 2026. 545 с.

ABSTRACT

Tsiomalchuk Oleksandr Leonidovych. **Economic Mechanism for Regulating Leasing Operations in the Agricultural Sector of Ukraine.** – Qualifying scientific work submitted as a manuscript.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of the theoretical, methodological, and practical foundations of the formation and functioning of the economic mechanism for regulating leasing operations in the agricultural sector of Ukraine under conditions of martial law, post-war recovery, and European integration transformations.

The study provides a comprehensive theoretical and methodological analysis of leasing as an economic category and an instrument of investment financing in agricultural production. The evolution of scientific approaches to the interpretation of leasing relations, their economic essence, functions, and role in technical modernization of agriculture has been examined. It has been substantiated that leasing is a complex multidimensional phenomenon combining features of rent, credit, and investment activity, while the economic mechanism for regulating leasing operations represents an open multi-level system integrating legal, financial-economic, institutional, and organizational components.

The dissertation examines the specific features of leasing relations in the agricultural sector caused by seasonality of production processes, uneven cash flows, increased production, climate and war-related risks, high cost of leased assets, and underdevelopment of the secondary agricultural machinery market. The peculiarities of demand formation for leasing services among different categories of agricultural producers have been identified, and the necessity of specialized state regulation models for agricultural leasing has been substantiated.

A comparative analysis of international experience in state regulation of agricultural leasing in the USA, Canada, Germany, France, the Netherlands, Poland, Hungary, and the Baltic States has been conducted. It has been established that the

most effective models combine market mechanisms with state support instruments, guarantee programs, tax incentives, and specialized financial institutions. The study proves that for Ukraine, the experience of Central and Eastern European countries undergoing agricultural transformation in the process of European integration is the most relevant.

The dissertation provides a comprehensive analysis of the current state of the agricultural leasing market in Ukraine. The dynamics of leasing operations, portfolio structure, regional distribution, financial performance of key market participants, and the impact of martial law on the agricultural leasing system have been studied. It has been established that tractors and combine harvesters dominate the leasing portfolio structure, while the share of irrigation systems, grain dryers, and energy-efficient equipment is gradually increasing, reflecting technological modernization and adaptation to climate change.

Special attention is paid to the institutional and legal framework of leasing activities in the agricultural sector of Ukraine. Systemic market problems have been identified, including insufficient consistency of the regulatory framework, fragmentation of regulatory functions, complexity of tax administration, low efficiency of judicial protection, and insufficient digitalization of processes. Institutional constraints and macroeconomic instability are proved to be the key factors restraining the development of agricultural leasing in Ukraine.

Economic and mathematical modeling of the factors influencing agricultural leasing market development has been carried out. A regression model explaining 79.1% of the variation in new leasing portfolio volumes has been developed. Statistically significant determinants include GDP growth rates, the discount rate of the National Bank of Ukraine, the level of financial digitalization, duration of court proceedings, and long-term lending volumes. An Index of Leasing Market Development Barriers (ILMDB) has been developed to assess the impact of macroeconomic, regulatory-tax, institutional-legal, financial-market, and technological-digital constraints.

Scientific and methodological approaches to assessing leasing efficiency have been improved through the development of the Comprehensive Leasing Efficiency Index (CLEI), which takes into account the specifics of agricultural production and provides a comprehensive assessment of leasing effectiveness. Testing of the methodology at 45 agricultural enterprises confirmed its practical applicability and predictive capacity.

The dissertation improves approaches to state regulation of agricultural leasing through the development of priority areas for leasing relations development covering legislative-regulatory, institutional, financial-instrumental, social, digital, and European integration components. It is substantiated that their comprehensive implementation provides a synergistic effect on the development of the agricultural leasing system.

A legislative package “Agricultural Leasing – 2025” aimed at improving the legal framework, harmonizing tax regulation, and creating a unified leasing agreement registry has been proposed. It has been proved that implementation of the proposed measures will reduce the effective leasing financing rate and increase access to leasing services for small and medium-sized agricultural enterprises.

Three original adaptive agricultural leasing instruments have been developed: Seasonal Agricultural Leasing (SAL), “Grain-instead-of-payment” model, and Revenue Sharing mechanism. Their implementation allows consideration of the seasonal nature of agricultural production, reduction of default risks, and enhancement of financial sustainability of leasing operations.

The practical significance of the obtained results lies in the possibility of using the developed methodological approaches, models, and recommendations by public authorities, leasing companies, banking institutions, and agricultural enterprises in the formation of state support systems for agricultural leasing, improvement of agricultural financing mechanisms, and implementation of post-war economic recovery programs in Ukraine.

Implementation of the proposed measures will contribute to the growth of the agricultural leasing market, technical modernization of agricultural production,

improved accessibility of investment financing for agricultural producers, development of market digital infrastructure, and integration of Ukraine's agricultural leasing system into the European financial and economic space.

Keywords: leasing, agricultural sector, agricultural leasing, economic mechanism, state regulation, leasing operations, financial instruments, investment financing, digitalization, NAK "Ukragroleasing", martial law, European integration, agricultural enterprises, institutional support, state support.

LIST OF PUBLISHED WORKS ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION

Articles in scientific journals included in the List of Scientific Professional Publications of Ukraine

1. Tsiomalchuk O. L., Kireitseva O. V. Specific features of international leasing. *Economics and Business Management*. 2023. Vol. 14. No. 2. (Kireitseva O. V. provided scientific supervision and methodological support of the research. Tsiomalchuk O. L. studied the specific features of the functioning of international leasing, summarized global experience in implementing international leasing operations, and identified the advantages and limitations of using international leasing under modern economic conditions).
[https://doi.org/10.31548/economics14\(2\).2023.058](https://doi.org/10.31548/economics14(2).2023.058)
2. Tsiomalchuk O. L., Kireitseva O. V. Economic activity of national leasing companies during the wartime period. *Grail of Science*. 2024. No. 44. (Kireitseva O. V. provided scientific supervision and editorial processing of the research results. Tsiomalchuk O. L. analyzed the economic activity of national leasing companies under martial law, identified the main problems of their functioning, and substantiated directions for increasing the resilience of the leasing business under crisis conditions).

<https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/04.10.2024>

3. Tsiomalchuk O. L., Kireitseva O. V. The role of leasing companies in the investment and material-and-technical support of agricultural production under wartime conditions. *Grail of Science*. 2025. No. 57. (Kireitseva O. V. provided scientific supervision and methodological support of the research. Tsiomalchuk O. L. studied the role of leasing companies in supporting investment processes and technical and technological renewal of the agricultural sector, assessed the impact of leasing financing on the development of agricultural enterprises under wartime conditions, and summarized the obtained results).
<https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.10.2025.025>
4. Tsiomalchuk O. L., Kireitseva O. V. Agricultural leasing in the system of value chain formation in the agricultural sector. *Grail of Science*. 2026. No. 68. (Kireitseva O. V. provided scientific supervision and advisory support of the research. Tsiomalchuk O. L. substantiated the place of agricultural leasing in the formation of value chains in the agricultural sector, determined its impact on increasing production efficiency and the competitiveness of agricultural producers, and carried out the interpretation and generalization of the research results).
<https://doi.org/10.36074/grail-of-science.15.05.2026.075>

Abstracts of scientific reports

5. Tsiomalchuk O. L., Kireitseva O. V. Financial leasing. *Development of Innovative Economics, Management and Education under the Conditions of a New Social Reality: Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference “Development of Innovative Economics, Management and Education under the Conditions of a New Social Reality”*. Kyiv: Interregional Academy of Personnel Management, May 25, 2023. (Kireitseva O. V. provided scientific supervision and methodological support

- of the research. Tsiomalchuk O. L. studied the essence and specific features of financial leasing as an instrument of investment support for enterprises, and summarized the advantages and problems of its use under modern economic conditions).
6. Tsiomalchuk O. L. The operation of leasing companies in Ukraine during the wartime period. *Economic Days – 2024: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference of Young Scientists and Students*, April 10, 2024, Kyiv: National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, 2024. 276 p.
  7. Tsiomalchuk O. L., Kireitseva O. V. Recovery of Ukraine’s leasing industry under current conditions. *Agricultural and Food Economics – 2024: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*, Kyiv, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, September 19–20, 2024. (Kireitseva O. V. provided scientific supervision and advisory support of the research. Tsiomalchuk O. L. analyzed the current state of Ukraine’s leasing industry, substantiated directions for its post-crisis recovery, and identified prospects for the development of leasing relations under conditions of economic transformation).
  8. Tsiomalchuk O. L. The operation of PJSC National Joint-Stock Company “Ukragroleasing” under new challenges. *Economic Days – 2025: Proceedings of the 2nd All-Ukrainian Scientific and Practical Conference of Young Scientists and Students*, April 10, 2025. Kyiv: National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, 2025. 554 p.
  9. Tsiomalchuk O. L. The role of leasing companies in the investment and material-and-technical support of agricultural production: the case of the National Joint-Stock Company “Ukragroleasing”. *Economic Days – 2026: Proceedings of the 3rd All-Ukrainian Scientific and Practical Conference of Young Scientists and Higher Education Applicants*, April 2, 2026. Kyiv: National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, 2026. 545 p.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АЛУ – Асоціація лізингодавців України

ВРУ – Верховна Рада України

ДМС – Державна митна служба України

ДПС – Державна податкова служба України

МЕДСГ України – Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України

МФУ – Міністерство фінансів України

НБУ – Національний банк України

ПАТ – публічне акціонерне товариство

НАК «Укراгролізинг» – Національна акціонерна компанія «Украгролізинг»

УОЛ – Українське об'єднання лізингодавців

ФГАЛ – Фонд гарантування аграрного лізингу

АКН – Агролізингова картка надійності

АПК – Агропромисловий комплекс

АПАЛ – Антикризисний протокол аграрного лізингу

АСІ – Агролізинговий скоринговий індекс

ВВП – Валовий внутрішній продукт

ВРП – Вища рада правосуддя

ЄБРР – Європейський банк реконструкції та розвитку

ЄДРЮО – Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань

ЕМВАЛ – Економічний механізм взаємодії аграрних підприємств і лізингових компаній

ЄС – Європейський Союз

ЗЗП – Схема «зерно замість платежу»

ІБЛР – Індекс бар'єрів розвитку лізингового ринку

ІП-АЛ – Інформаційна платформа «Аграрний лізинг»

ІСУАЛ – Інтелектуальна система управління аграрним лізингом

КБМ – Коефіцієнт бюджетної мультиплікації

- КЕЕЛ** – Комплексний індекс ефективності лізингу
- КМУ** – Кабінет Міністрів України
- МСП** – Малі та середні підприємства
- МСФЗ** – Міжнародні стандарти фінансової звітності
- МФУ** – Міністерство фінансів України
- МФО** – Міжнародні фінансові організації
- МЮ** – Міністерство юстиції України
- МЦТД** – Міністерство цифрової трансформації України
- НБУ** – Національний банк України
- П5ЛФ** – П'ятифакторна модель лізингового фінансування
- ПКУ** – Податковий кодекс України
- ПРП** – Протокол раннього попередження
- РНБО** – Рада національної безпеки і оборони України
- РСДЦ** – Регіональні сільськогосподарські дорадчі центри
- САЛ** – Сезонний аграрний лізинг
- СМАЛ** – Система моніторингу аграрного лізингу
- ТСФП-АЛ** – Трирівнева система фінансової підтримки аграрного лізингу
- ЄІБ** – Європейський інвестиційний банк

ЗМІСТ

ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ	26
1.1. Сутність і структурні елементи економічного механізму регулювання лізингових операцій	26
1.2. Організаційно-економічні особливості лізингу в аграрному секторі	46
1.3. Зарубіжний досвід регулювання лізингових операцій у сільському господарстві	70
Висновки до розділу 1	89
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ	91
2.1. Стан і тенденції розвитку лізингового ринку в аграрному секторі України	91
2.2. Нормативно-правове та інституційне регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України	115
2.3. Економічні та структурні обмеження розвитку лізингових операцій в аграрному секторі України	149
Висновки до розділу 2	162
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ	165
3.1. Пріоритетні напрями розвитку лізингових відносин в аграрному секторі	165
3.2. Напрями вдосконалення економічного механізму державного регулювання лізингових операцій в аграрному секторі	183
3.3. Формування економічного механізму взаємодії аграрних підприємств і лізингових компаній	202
Висновки до розділу 3	221
ВИСНОВКИ	223
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	228
ДОДАТКИ	240

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Аграрний сектор є стратегічно важливою складовою національної економіки України: він формує близько 20% ВВП, забезпечує понад 40% валютних надходжень і є джерелом зайнятості для значної частини сільського населення. Водночас критичним чинником, що стримує подальший розвиток галузі, залишається катастрофічний стан матеріально-технічної бази аграрних підприємств: рівень зношення основних засобів перевищує 70%, тоді як у країнах ЄС аналогічний показник не перевищує 35–40%. В умовах обмеженого доступу до традиційного банківського кредитування саме лізинг набуває значення ключового фінансового інструменту відтворення виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств. Незважаючи на очевидну актуальність, ринок аграрного лізингу в Україні залишається нерозвиненим: його частка у загальному обсязі інвестицій в основний капітал АПК становить менше 8%, тоді як у Польщі – понад 35%, у Франції – понад 45%. Основними причинами є недосконалість нормативно-правової бази, відсутність дієвих механізмів державної підтримки, висока вартість лізингових послуг та незначний рівень поінформованості агровиробників про можливості лізингу. Ці чинники зумовлюють нагальну потребу в науковому обґрунтуванні шляхів удосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій з урахуванням специфіки аграрного виробництва.

Теоретичні та прикладні аспекти розвитку лізингу як інструменту фінансування відтворення основних засобів досліджені у наукових працях багатьох вітчизняних учених, зокрема: П. К. Бечка, І. І. Боришкевич, О. С. Вовченка, П. І. Гайдуцького, О. Є. Гудзя, М. Я. Демяненка, А. Д. Діброви, О. Ю. Єрмакова, М. В. Зубця, І. Г. Кириленка, О. І. Ковтуна, Ю. О. Лупенка, М. Й. Маліка, М. В. Місюка, О. В. Морозова, В. М. Нелепа, О. В. Олійника, Л. Л. Осипчука, Т. О. Пасічника, П. Т. Саблука, М. П. Сахацького, П. А. Стецюка, Н. С. Танклевської, О. Г. Шпикуляка, Г. М. Юрченка, Т. І. Яворської та ін.

Серед зарубіжних учених, що зробили вагомий внесок у розвиток теорії і практики лізингових відносин, слід виокремити: Р. Коуза (теорія транзакційних витрат), О. Вільямсона (економічна організація і контрактні відносини), М. Дженсена та У. Меклінга (теорія агентських відносин), Дж. Акерлофа та М. Спенса (теорія інформаційної асиметрії), І. Мак-Ніла (реляційні контракти), а також дослідників у сфері аграрного лізингу: О. Iusupova, S. Kovalenko, E. Wolff, T. Zieliński, M. Kowalski та ін.

Разом з тим у більшості наявних наукових праць розглядаються або окремі аспекти регулювання лізингових відносин, або мікрорівневі питання ефективності лізингу для конкретного підприємства. Недостатньо дослідженими залишаються: комплексна методика оцінки ефективності лізингових операцій з урахуванням специфіки аграрного виробництва; механізм взаємодії між агровиробниками і лізинговими компаніями на мезорівні; сценарне прогнозування розвитку ринку аграрного лізингу в контексті повоєнного відновлення та євроінтеграції. Зазначені прогалини визначають наукову проблему та обумовлюють актуальність обраної теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою частиною планів науково-дослідних робіт кафедри глобальної економіки Національного університету біоресурсів і природокористування України, в межах яких дисертантом було досліджено роль лізингових механізмів у забезпеченні інвестиційного розвитку аграрних підприємств, проведено оцінювання бар'єрів доступу сільськогосподарських товаровиробників до лізингового фінансування та розроблено науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України.

Мета і завдання дослідження. Теоретичне обґрунтування та розроблення науково-методичних і прикладних засад удосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному

секторі України з урахуванням сучасних інституційних, фінансово-економічних та євроінтеграційних викликів.

Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено такі завдання:

1. Узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності лізингових відносин та економічного механізму їх регулювання.
2. Визначити організаційно-економічні особливості функціонування лізингових операцій в аграрному секторі та їх вплив на формування механізмів регулювання.
3. Дослідити міжнародний досвід державного регулювання аграрного лізингу та визначити можливості його адаптації до умов України.
4. Проаналізувати сучасний стан і тенденції розвитку ринку аграрного лізингу в Україні та оцінити ефективність функціонування його інституційного середовища.
5. Виявити економічні, нормативно-правові та інституційні бар'єри розвитку лізингових операцій в аграрному секторі.
6. Удосконалити методичні підходи до оцінювання ефективності лізингових операцій з урахуванням галузевої специфіки аграрного виробництва.
7. Обґрунтувати напрями вдосконалення економічного механізму державного регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України.
8. Розробити модель взаємодії учасників ринку аграрного лізингу як складову сучасного економічного механізму регулювання.
9. Оцінити очікувані результати впровадження запропонованих заходів щодо підвищення ефективності функціонування ринку аграрного лізингу.

Об'єктом дослідження є процеси формування та функціонування лізингових відносин в аграрному секторі України.

Предметом дослідження є теоретичні засади, методичні підходи та практичні інструменти формування й удосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів пізнання економічних явищ і процесів.

У процесі дослідження використано такі методи:

- діалектичний та системний методи – для розкриття сутності та структури економічного механізму регулювання лізингових операцій як цілісної системи взаємопов'язаних елементів (розділи 1, 3);
- абстрактно-логічний метод – для уточнення понятійно-категоріального апарату у сфері аграрного лізингу та формулювання теоретичних узагальнень (розділ 1);
- порівняльний аналіз – для дослідження зарубіжного досвіду державного регулювання аграрного лізингу та виявлення ступеня відповідності вітчизняної системи стандартам ЄС (розділ 2);
- статистичний аналіз і групування – для дослідження динаміки та структури ринку аграрного лізингу, оцінки рівня зношення матеріально-технічної бази агропідприємств (розділи 2, 3);
- кореляційно-регресійний аналіз – для побудови авторської факторної моделі КЕЕЛ та ідентифікації ключових детермінантів ефективності лізингових операцій (підрозділ 3.1);
- метод скорингового оцінювання – для розроблення Агролізингового скорингового індексу (АСІ) та шкали «зон» кредитоспроможності лізингоодержувача (підрозділ 3.3);
- сценарне моделювання – для побудови прогнозних сценаріїв розвитку ринку аграрного лізингу на 2025–2030 рр. за оптимістичним, базовим і песимістичним варіантами (підрозділ 3.1);
- метод «5D-аудиту» (авторська розробка) – для системної діагностики недоліків чинного механізму державного регулювання лізингових

операцій за критеріями результативності, ефективності, узгодженості, адаптивності та євросумісності (підрозділ 3.2);

– структуроване інтерв'ю та анкетне опитування – для виявлення реальних проблем у взаємодії лізингодавців і лізингоодержувачів на основі даних обстеження 57 суб'єктів ринку (підрозділ 3.3);

– метод дисконтування грошових потоків (NPV, IRR) – для порівняльного аналізу альтернатив фінансування (лізинг, кредит, власні кошти) та обґрунтування переваг лізингового фінансування (підрозділ 3.1);

– графічний і табличний методи – для наочного представлення отриманих результатів, прогнозних показників та порівняльних характеристик досліджуваних явищ (упродовж усієї роботи).

Інформаційною базою дослідження є: дані Державної служби статистики України; нормативно-правові акти у сфері лізингу та аграрної політики; звіти НАК «Украгролізинг»; матеріали Асоціації Лізингодавців України; статистичні дані Leaseurope та ЄБРР; результати польових досліджень (вибіркове обстеження 45 аграрних підприємств та структуроване інтерв'ю 12 лізингових компаній); наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених.

Наукова новизна дисертаційного дослідження. Наукова новизна одержаних результатів полягає в подальшому розвитку теоретичних засад та розробленні нових методичних підходів і практичних інструментів удосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України.

Удосконалено:

- підходи до визначення сутності економічного механізму регулювання лізингових операцій з урахуванням специфіки аграрного виробництва на основі синтезу теорій транзакційних витрат, агентських відносин та реляційних контрактів, що дозволило, на відміну від існуючих підходів,

охарактеризувати лізинг як інтегрований інституційний механізм взаємодії між агровиробниками, лізинговими компаніями та державою;

- методичний підхід до оцінювання ефективності лізингових операцій в аграрному секторі на основі багатокритеріальної системи показників, яка охоплює фінансово-економічні, виробничі та ризикові параметри використання лізингового фінансування та враховує сезонність надходження доходів, трансакційні витрати й галузеві ризики;
- науково-методичні засади формування державної політики розвитку аграрного лізингу, що базуються на багаторівневій системі регуляторного впливу та охоплюють законодавче забезпечення, фінансове стимулювання, інституційну підтримку, цифровізацію процедур і моніторинг результативності державних заходів;
- організаційно-економічні підходи до взаємодії учасників ринку аграрного лізингу, реалізовані через модель партнерської взаємодії аграрних підприємств, лізингових компаній та державних інституцій, яка поєднує оцінювання ефективності лізингових операцій, моніторинг фінансової надійності учасників та управління ризиками;
- інституційні засади функціонування Фонду гарантування аграрного лізингу як спеціалізованої державної небанківської фінансової установи, що реалізує трирівневу систему гарантійної підтримки зобов'язань агровиробників перед лізинговими компаніями та забезпечує мультиплікативний ефект використання бюджетних ресурсів, сприяючи розширенню доступу суб'єктів господарювання до лізингового фінансування;
- механізм державної компенсації вартості сільськогосподарської техніки через акредитовані приватні лізингові компанії, який передбачає часткове відшкодування вартості техніки безпосередньо в рахунок лізингових платежів та забезпечує підвищення доступності сучасних технічних засобів для аграрних товаровиробників, розвиток

конкурентного середовища на ринку лізингових послуг і збільшення обсягів лізингового фінансування.

Набули подальшого розвитку:

- теоретичні положення щодо сутності економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі через розширення його змістовної характеристики як багаторівневої адаптивної системи взаємодії державних інституцій, фінансових посередників, лізингових компаній та аграрних товаровиробників. На відміну від традиційного трактування, механізм розглядається як сукупність взаємопов'язаних регуляторних, фінансово-економічних, організаційних та інформаційних інструментів, здатних реагувати на зміни зовнішнього середовища та галузеву специфіку аграрного виробництва;
- методичний підхід до оцінювання бар'єрів розвитку аграрного лізингу, що ґрунтується на комплексному аналізі економічних, інституційних, нормативно-правових та інформаційних чинників із визначенням сили їхнього впливу на доступність лізингового фінансування. Практичне застосування підходу дає можливість ранжувати бар'єри за ступенем стримувального впливу та визначати пріоритетні напрями вдосконалення механізмів регулювання лізингової діяльності в аграрному секторі;
- наукові підходи до адаптації міжнародного досвіду регулювання аграрного лізингу на основі селективної імплементації зарубіжних регуляторних, фінансових та інституційних інструментів з урахуванням економічних умов, інституційної спроможності та стратегічних пріоритетів розвитку аграрного сектору України. Це створює методичне підґрунтя для використання найбільш релевантних міжнародних практик у процесі післявоєнного відновлення та інтеграції до європейського економічного простору.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення дисертаційної роботи полягає в тому, що розроблені методичні підходи та практичні рекомендації можуть бути використані:

- Міністерством економіки, довкілля та сільського господарства України
- при розробці та удосконаленні державних програм підтримки аграрного лізингу та підготовці законодавчих ініціатив у сфері аграрного лізингу;
- Фондом Державного майна України – реформуванні ДПАТ НАК «Укראгролізинг».

- Міністерством фінансів України та Національним банком України – при формуванні регуляторної бази для небанківських фінансових установ лізингової галузі та розробці гарантійного механізму ФГАЛ;

- лізинговими компаніями та АТ Фондом декарбонізації України – при впровадженні методики АСІ-скорингу, Протоколу раннього попередження (ПРП) та програми лояльності «Партнер плюс»;

- аграрними підприємствами – при самостійній оцінці доцільності лізингу за методикою КЕЕЛ та плануванні технічного переоснащення на основі моделі П5ЛФ;

- науково-дослідними установами аграрного профілю – при проведенні досліджень у сфері фінансового забезпечення відтворення матеріально-технічної бази аграрного виробництва.

Апробація результатів дослідження та публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження оприлюднені на восьми наукових конференціях, зокрема:

1. VIII Міжнародна науково-практична конференція «Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності» (м. Київ, МАУП 25 травня 2023 року).
2. Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Економічні дні-2024» (м. Київ, НУБіП України, 10 квітня 2024 р.).
3. Міжнародна науково-практична конференція «Agricultural and food economics-2024» (м. Київ, НУБіП України, 19-20 вересня 2024р.).

4. VIII Міжнародна науково-практична конференція «Наукові дослідження та методи їх проведення: світовий досвід та вітчизняні реалії» (м. Вінниця, Україна-Австрія, 04 жовтня 2024 р.).
5. II Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Економічні дні – 2025», (м. Київ, НУБіП України, 10 квітня 2025 р.).
6. X Міжнародна науково-практична конференція «Інтегрований підхід до модернізації науки»: методи, моделі та багатодисциплінарність» (м. Вінниця, Україна-Австрія, 17 жовтня 2025 р.).
7. III Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та здобувачів вищої освіти «Економічні дні – 2026», (м. Київ, НУБіП України, 2 квітня 2026р.).
8. XI Міжнародна науково-практична конференція «Глобалізація наукових знань: міжнародна співпраця та інтеграція наук» (м. Вінниця, Україна-Австрія, 15 травня 2026 р.).

За результатами дослідження опубліковано 9 наукових праць загальним обсягом 59 друк. арк., у тому числі: 4 статті у наукових виданнях України, що включені до переліку фахових видань категорії «Б»; 5 тез доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 257 сторінок комп'ютерного тексту. Робота містить 76 таблиць, 7 рисунків. Список використаних джерел включає 137 найменувань, додатки розміщені на 17 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

1.1. Сутність і структурні елементи економічного механізму регулювання лізингових операцій

Дослідження економічного механізму регулювання лізингових відносин потребує передусім з'ясування понятійно-категоріального апарату, що визначає сутність лізингу як специфічної форми фінансово-господарських відносин. Складність і багатогранність цього явища зумовлює існування різних підходів до його визначення — правового, економічного, функціонального та інституційного. Комплексне, системне розуміння лізингу є необхідною передумовою формування дієвого механізму його державного регулювання та практичного застосування у сфері агропромислового виробництва [30, 62].

Термін «лізинг» походить від англійського дієслова «to lease» — орендувати, здавати в найм. Проте сучасне розуміння лізингу виходить далеко за межі простої оренди і охоплює складний комплекс правових, фінансових та організаційних відносин між учасниками угоди. В економічній науці досі тривають дискусії щодо природи лізингу та його місця в системі економічних відносин, що само по собі свідчить про неоднозначність і складність цього явища. Наявність різних теоретичних шкіл і концепцій щодо розуміння лізингу відображає не лише суто академічні відмінності, а й принципові розбіжності у правових системах, традиціях бухгалтерського обліку та практиці регулювання різних країн [11, 31].

Однією з перших спроб систематизувати теоретичне розуміння лізингу стала праця американського дослідника Д. Боярда, опублікована у 1960-х роках, де автор охарактеризував лізинг як «фінансову оренду», що дозволяє підприємствам використовувати активи без їх придбання у власність. Цей підхід відображав тодішній стан американської практики лізингу і зафіксував ключове протиріччя у сприйнятті цього феномена: чи є лізинг переважно

орендою (відносини користування), чи переважно кредитом (фінансові відносини) [107]. З того часу теоретична база лізингу значно розширилася і збагатилася за рахунок досліджень у галузях фінансового менеджменту, інституційної економіки, теорії контрактів та права власності.

Серед вітчизняних учених вагомий внесок у розробку теоретичних основ лізингу зробив І. О. Бланк, який розглядає лізинг як специфічну форму фінансового кредиту, що надається у товарній формі на умовах строковості, платності й поворотності. За позицією І. О. Бланка, фінансовий лізинг є одним із найважливіших інструментів фінансування капітальних вкладень підприємств і дозволяє залучити необхідні виробничі активи без значного відволікання власного оборотного капіталу [133]. Даний підхід визначає лізинг передусім через призму фінансових відносин, акцентуючи увагу на кредитних характеристиках угоди.

Дослідниця Н. М. Внукова, здійснивши комплексний аналіз теоретичних підходів до лізингу, виділила три основні концепції його розуміння: 1) лізинг як форма оренди — акцентує на праві користування майном без переходу права власності; 2) лізинг як форма кредиту — підкреслює інвестиційну природу лізингових відносин та фінансове навантаження у вигляді лізингових платежів; 3) лізинг як самостійний вид підприємницької діяльності — розглядає лізингові операції як специфічний бізнес, що має власну інфраструктуру, суб'єктний склад і ринкові механізми функціонування [27]. Кожна з цих концепцій має свої сильні сторони і певні обмеження, що робить необхідним їх синтез при побудові комплексної теоретичної моделі лізингу.

У правовому вимірі лізинг в Україні регулюється насамперед Законом України «Про фінансовий лізинг» від 16 грудня 1997 року (з подальшими змінами та доповненнями), а також Цивільним кодексом України. Згідно із законодавчим визначенням, за договором фінансового лізингу лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у

користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату [29].

Важливим аспектом теоретичного аналізу є розмежування фінансового та операційного лізингу — двох основних форм лізингових відносин. О. В. Гаврилюк визначає фінансовий лізинг як довгострокову угоду, що охоплює повний або майже повний економічний термін служби активу, при цьому лізингоодержувач несе всі ризики і вигоди, пов'язані з правом власності, і зазвичай стає власником активу після закінчення договору [32]. Операційний лізинг, навпаки, є відносно короткостроковою угодою, після якої майно повертається лізингодавцю, а ризики зносу і морального старіння несе переважно лізингодавець.

З позицій інституційної економіки, розробленої Д. Нортон і О. Вільямсоном, лізинг є особливим типом контрактних відносин, що виникають в умовах асиметрії інформації та обмеженої раціональності економічних агентів. За цим підходом, лізингові угоди є механізмом мінімізації трансакційних витрат при придбанні активів з тривалим строком служби: вони дозволяють уникнути значних разових видатків, знизити інформаційні ризики завдяки поступовому виявленню якості активу в процесі його використання, а також забезпечити певний рівень захисту прав лізингодавця через збереження за ним права власності [35, 38].

Теорія неповних контрактів, розроблена О. Хартом та Дж. Муром і удостоєна Нобелівської премії з економіки 2016 року, також є релевантною для розуміння природи лізингових відносин. Оскільки будь-який договір є неповним (не може передбачити всі можливі майбутні обставини), розподіл прав власності між лізингодавцем та лізингоодержувачем відіграє важливу роль у визначенні стимулів сторін до здійснення специфічних інвестицій та належного обслуговування предмету лізингу [44]. Збереження права власності за лізингодавцем є, з цієї точки зору, не лише юридичним, але й економічним механізмом забезпечення виконання зобов'язань лізингоодержувача.

За визначенням Д. Г. Лук'яненка, економічний механізм регулювання являє собою сукупність форм, методів та інструментів цілеспрямованого впливу на економічні відносини з метою забезпечення їх ефективного функціонування та розвитку відповідно до визначених цілей [58]. Стосовно лізингових відносин цей механізм охоплює декілька взаємопов'язаних підсистем: правову, фінансово-економічну, інституційну та організаційну. Взаємодія цих підсистем і визначає загальну ефективність механізму — порушення у функціонуванні будь-якої з них неминуче відображається на роботі всього механізму (таб. 1.1).

Таблиця 1.1

Теоретична схема структурної архітектури економічного механізму регулювання лізингових відносин

Рівень системи	Підсистема	Компоненти та елементи
МАКРОРІВЕНЬ (Державне регулювання)	Правова підсистема	Закони, кодекси, підзаконні акти, стандарти бухгалтерського обліку (МСФЗ 16), нормативи НБУ, судова практика
	Фінансово-економічна підсистема	Система лізингових платежів, амортизаційна політика, режим оподаткування (ПДВ, податок на прибуток), державні субсидії та гарантії
	Інституційна підсистема	НБУ, МЕДСГ України, Мінфін, ДПАТ «Укграролізинг», регуляторні органи, асоціації лізингодавців
	Організаційна підсистема	Форми лізингу (прямий, непрямий, зворотний), процедури ліцензування, системи нагляду та звітності
МЕЗОРІВЕНЬ (Ринкова інфраструктура)	Ринкові посередники	Лізингові компанії, банківські лізингові підрозділи, лізингові брокери та агенти, рейтингові агентства
	Страхова інфраструктура	Страхування предмету лізингу, страхування врожаю, страхування відповідальності, перестрахування
	Інформаційно-аналітична підсистема	Кредитні бюро, реєстри майна, інформаційні платформи ринку лізингу, системи моніторингу
МІКРОРІВЕНЬ (Учасники угоди)	Лізингодавець	Формування лізингового портфеля, управління ризиками, ціноутворення, технічний супровід
	Лізингоодержувач	Вибір предмету лізингу, сплата платежів, технічне обслуговування, страхування, ведення обліку
	Постачальник/Виробник	Специфікація техніки, гарантійне обслуговування, сервісна мережа, програми трейд-ін

Джерело: розроблено автором на основі [30, 58, 90, 36]

Теоретична схема структурної архітектури економічного механізму регулювання лізингових відносин відображає багаторівневу систему взаємодії державних інституцій, ринкової інфраструктури та безпосередніх учасників лізингових угод. Її функціонування забезпечує ефективний розвиток лізингового ринку, мінімізацію ризиків та підтримку інвестиційної активності, особливо в аграрному секторі економіки.

На макрорівні економічний механізм регулювання лізингових відносин формується через державне регулювання. Основою цього рівня є правова підсистема, яка включає закони, кодекси, підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, зокрема МСФЗ 16, нормативи Національного банку України та судову практику. Саме правова база визначає порядок укладання та виконання лізингових договорів, права й обов'язки сторін, механізми захисту інтересів учасників ринку [30].

Фінансово-економічна підсистема макрорівня охоплює систему формування лізингових платежів, амортизаційну політику, особливості оподаткування лізингових операцій, включаючи податок на додану вартість та податок на прибуток, а також механізми державної підтримки у вигляді субсидій, компенсацій і гарантій. Її функція полягає у створенні сприятливих фінансових умов для розвитку лізингової діяльності та стимулюванні інвестицій у виробничу сферу.

Важливе значення має інституційна підсистема, до якої входять державні органи та спеціалізовані установи, зокрема Національний банк України, Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України, Міністерство фінансів України, НАК «Укragenrolizing», а також професійні асоціації та регуляторні структури. Вони здійснюють контроль, координацію та підтримку функціонування ринку лізингових послуг.

Організаційна підсистема макрорівня визначає форми та механізми реалізації лізингових операцій. До неї належать прямий, непрямий і зворотний лізинг, процедури ліцензування діяльності лізингових компаній, системи

державного нагляду, фінансової звітності та моніторингу діяльності учасників ринку.

Мезорівень характеризує функціонування ринкової інфраструктури, яка забезпечує взаємодію між учасниками лізингового ринку. Важливу роль тут відіграють ринкові посередники — лізингові компанії, банківські лізингові підрозділи, брокери, агенти та рейтингові агентства. Вони забезпечують фінансування угод, оцінку платоспроможності клієнтів, консалтингові послуги та супровід лізингових контрактів [58].

Страхова інфраструктура спрямована на зниження ризиків лізингової діяльності. Вона включає страхування предметів лізингу, страхування врожаю, відповідальності сторін та механізми перестраховування. Це особливо важливо для аграрного сектору, де високий рівень виробничих ризиків безпосередньо впливає на стабільність виконання лізингових зобов'язань.

Інформаційно-аналітична підсистема забезпечує прозорість та інформаційну підтримку ринку. До її складу входять кредитні бюро, державні та приватні реєстри майна, електронні інформаційні платформи та системи моніторингу ринку лізингу. Вони сприяють оцінці ризиків, перевірці контрагентів і підвищенню ефективності управлінських рішень [90].

На мікрорівні розглядаються безпосередні учасники лізингової угоди. Центральне місце займає лізингодавець, який формує лізинговий портфель, здійснює управління ризиками, визначає умови фінансування, забезпечує технічний супровід та контроль за використанням предмета лізингу.

Лізингоодержувач, у свою чергу, здійснює вибір предмета лізингу, сплачує лізингові платежі, організовує технічне обслуговування, страхування об'єкта та ведення бухгалтерського обліку. Ефективність діяльності лізингоодержувача безпосередньо впливає на результативність лізингової операції та фінансову стабільність усіх сторін угоди.

Постачальник або виробник техніки забезпечує специфікацію обладнання, гарантійне та сервісне обслуговування, функціонування сервісної

мережі, а також реалізацію програм трейд-ін. Його участь сприяє оновленню основних засобів і технологічній модернізації підприємств [36].

Таким чином, структурна архітектура економічного механізму регулювання лізингових відносин є комплексною багаторівневою системою, у якій взаємодіють правові, фінансові, організаційні та інституційні елементи. Узгоджене функціонування всіх рівнів забезпечує стабільність лізингового ринку, підвищення інвестиційної активності та розвиток аграрного виробництва в умовах сучасної економіки.

Правова підсистема механізму регулювання лізингових відносин формує нормативно-правову базу, що встановлює «правила гри» для всіх учасників лізингового ринку. Вона включає законодавство про фінансовий лізинг, цивільне та господарське право, податкове законодавство в частині регулювання лізингових операцій, бухгалтерські стандарти та нормативні акти регуляторних органів. В Україні правова база лізингу формується переважно на основі Закону про фінансовий лізинг, відповідних норм Цивільного кодексу, а також підзаконних нормативних актів [70, 71]. Проблемою вітчизняного правового регулювання є певна непослідовність і суперечливість окремих норм, що регулюють лізинг у різних кодексах і законах, а також недостатня деталізація ряду ключових аспектів лізингових відносин.

Фінансово-економічна підсистема механізму регулювання охоплює систему лізингових платежів, механізм амортизації предметів лізингу, систему оподаткування лізингових операцій та інструменти державної фінансової підтримки. Ключовим елементом цієї підсистеми є лізинговий платіж — плата за користування предметом лізингу, що включає відшкодування вартості об'єкта, дохід лізингодавця (лізингову маржу) та страхові платежі. Структура лізингового платежу і методи його розрахунку є предметом значних наукових дискусій та практичних розробок [78, 79]. Лізинговий платіж виконує три основні функції: відшкодувальну (відшкодування витрат лізингодавця), дохідну (формування прибутку лізингодавця) та стимулювальну (якщо є

можливість регулювання платежів залежно від результатів діяльності лізингоодержувача).

Т. О. Маринич здійснила комплексне дослідження методів розрахунку лізингових платежів і виявила, що в українській практиці найчастіше застосовуються метод рівних (ануїтетних) платежів та метод регресивних платежів, тоді як метод прогресивних платежів, найбільш прийнятний для аграрного сектору з огляду на сезонність доходів, використовується рідко [80]. Авторка обґрунтовує необхідність запровадження гнучких, «сезонних» схем лізингових платежів як важливого інструменту підтримки аграрного лізингу. Інституційна підсистема механізму регулювання лізингових відносин формує сукупність організацій та установ, що забезпечують функціонування лізингового ринку: лізингові компанії, банки, страхові організації, асоціації та об'єднання учасників ринку, регуляторні органи. В Україні інституційна структура лізингового ринку є ще недостатньо розвиненою: кількість спеціалізованих лізингових компаній є відносно невеликою, а більшість лізингових послуг надається банківськими установами та їх лізинговими підрозділами [81, 89]. Нерозвиненість інституційної підсистеми проявляється також у відсутності потужних об'єднань учасників лізингового ринку (подібних до таких організацій, як Leaseurope в ЄС або Equipment Leasing and Finance Association у США), що ускладнює лобювання інтересів галузі та вироблення загальногалузевих стандартів.

О. Г. Шпикуляк розглядає інституційний вимір лізингу через призму теорії інституційних матриць, зазначаючи, що ефективне функціонування лізингового ринку можливе лише за умови сформованості відповідних формальних і неформальних інститутів: захисту права власності, виконання контрактів, доступності фінансової інформації та довіри між учасниками угоди [90]. У перехідних економіках, де ці інститути є слабкими або нерозвиненими, лізинговий ринок розвивається повільніше і потребує більш активної державної підтримки.

Організаційна підсистема механізму регулювання включає форми організації лізингових відносин (прямий, непрямий, зворотний лізинг), процедури укладання та виконання лізингових угод, механізми вирішення спорів. Особливе місце в організаційній підсистемі займає управління ризиками в лізинговій діяльності, що охоплює ідентифікацію, оцінку та мінімізацію кредитних, ринкових, операційних і юридичних ризиків [92]. Організаційна ефективність лізингових відносин визначається також якістю документарного супроводу угод, рівнем стандартизації процедур та розвиненістю систем інформаційного обміну між учасниками ринку.

Розглядаючи механізм регулювання лізингових відносин, необхідно враховувати роль держави як ключового суб'єкта регулювання. М. Я. Дем'яненко наголошує, що в ринковій економіці держава виконує щодо лізингових відносин три основні функції: нормотворчу (встановлення правил здійснення лізингових операцій), наглядову (забезпечення дотримання законодавства учасниками ринку) та стимулюючу (запровадження інструментів підтримки лізингової діяльності з метою досягнення суспільно значущих цілей) [93]. Баланс між цими функціями є запорукою ефективного регулювання.

Стимулювальна функція держави реалізується через систему фіскальних та фінансових інструментів. До фіскальних інструментів відносяться: прискорена амортизація предметів лізингу, можливість відрахування лізингових платежів із бази оподаткування на прибуток, інвестиційний податковий кредит, звільнення лізингових операцій від ПДВ або застосування нульової ставки. До фінансових інструментів відносяться: субсидування відсоткових ставок за лізинговими угодами, державні гарантії, пряме бюджетне фінансування лізингових компаній [105, 110].

Система державного стимулювання лізингових відносин в аграрному секторі базується на комплексі фіскальних, фінансових та інституційних інструментів, які спрямовані на підвищення доступності лізингового фінансування, оновлення матеріально-технічної бази сільського господарства

та підтримку інвестиційної активності аграрних підприємств. Кожна група інструментів має власний механізм дії та забезпечує досягнення певного економічного ефекту.

Таблиця 1.2

Теоретична класифікація інструментів економічного механізму регулювання лізингових відносин

Група інструментів	Вид інструменту	Зміст та механізм дії	Цільовий ефект
I. Фіскальні інструменти	Прискорена амортизація	Застосування коефіцієнта прискорення до норми амортизації предмету лізингу (до 3-х разів)	Зниження податкового навантаження, прискорення відшкодування витрат лізингодавця
	Податкові відрахування	Право лізингоодержувача відносити лізингові платежі на витрати підприємства з метою зменшення бази оподаткування прибутку	Підвищення привабливості лізингу порівняно із придбанням за власні кошти
	Інвестиційний податковий кредит	Часткове зменшення суми нарахованого податку на прибуток на суму лізингових витрат (застосовується в окремих юрисдикціях)	Прямий фінансовий стимул для здійснення лізингових угод
	ПДВ-преференції	Звільнення від ПДВ або застосування зниженої ставки на лізингові послуги для аграрного сектору	Зниження загальної вартості лізингу для кінцевого споживача
II. Фінансові інструменти	Субсидування відсоткових ставок	Відшкодування з держбюджету частини лізингових платежів у межах визначеної ставки субсидування	Безпосереднє здешевлення доступу до лізингового фінансування

	Державні гарантії	Надання урядових гарантій за лізинговими угодами для окремих категорій лізингоодержувачів	Зниження кредитних ризиків лізингодавців, розширення доступу до лізингу
	Пряме бюджетне фінансування	Виділення коштів державного бюджету для формування лізингового портфеля спеціалізованих державних структур (НАК «Украгролізинг»)	Забезпечення доступу до лізингу для категорій, що не мають доступу до комерційного ринку
	Рефінансування через банки розвитку	Надання ресурсів за зниженими ставками через державний банк розвитку (за прикладом KfW, MFB) лізинговим компаніям	Підтримка ринкового характеру відносин при одночасному здешевленні ресурсів
III. Інституційні інструменти	Спеціалізовані фінансові інституції	Створення та функціонування державних або квазідержавних лізингових та агрофінансових компаній	Забезпечення охоплення ринкових ніш, недостатньо обслуговуваних приватними структурами
	Саморегулювні організації	Діяльність асоціацій лізингодавців, розробка стандартів, кодексів поведінки та типових договорів	Підвищення якості лізингових послуг, зниження транзакційних витрат
	Консультаційно-інформаційна підтримка	Системи дорадництва, навчання аграрних підприємців щодо лізингових інструментів	Підвищення фінансової грамотності, зниження інформаційних бар'єрів

Джерело: розроблено автором на основі [58, 93, 105, 110, 72, 84]

До першої групи належать фіскальні інструменти, які використовуються для податкового стимулювання учасників лізингових відносин. Одним із ключових механізмів є прискорена амортизація предмета лізингу, що передбачає застосування підвищувального

коефіцієнта до норм амортизації, інколи до трьох разів. Це дозволяє лізингодавцю швидше відшкодувати вартість техніки через амортизаційні відрахування та зменшувати податкове навантаження. У результаті підвищується економічна ефективність лізингових операцій та прискорюється оновлення основних засобів [58].

Важливу роль відіграють податкові відрахування, які дають право лізингоодержувачу включати лізингові платежі до складу валових витрат підприємства. Такий механізм зменшує базу оподаткування прибутку та робить лізинг більш привабливим порівняно з придбанням техніки за власні кошти або за рахунок банківського кредитування. Для аграрних підприємств це створює додаткові стимули до модернізації виробництва.

Інвестиційний податковий кредит є інструментом прямого податкового стимулювання, який передбачає часткове зменшення суми податку на прибуток на величину інвестиційних або лізингових витрат. Такий механізм застосовується в окремих країнах для активізації інвестиційної діяльності та стимулювання придбання сучасної техніки через лізинг [93].

Суттєве значення мають також ПДВ-преференції, які можуть передбачати звільнення лізингових операцій від податку на додану вартість або застосування знижених ставок для аграрного сектору. Це сприяє зменшенню загальної вартості лізингових послуг для сільськогосподарських товаровиробників і підвищує доступність технічного переоснащення.

Другу групу становлять фінансові інструменти державної підтримки. Найбільш поширеним механізмом є субсидування відсоткових ставок, коли держава компенсує частину лізингових платежів або відсоткової ставки за договором. Такий підхід безпосередньо здешевлює доступ до фінансових ресурсів та дозволяє аграрним підприємствам залучати техніку на більш вигідних умовах [105].

Державні гарантії за лізинговими угодами використовуються для зниження ризиків лізингодавців, особливо при роботі з малими та середніми агровиробниками. Наявність гарантій підвищує довіру фінансових установ до позичальників і розширює коло суб'єктів, які можуть отримати доступ до лізингового фінансування.

Окреме місце займає пряме бюджетне фінансування, яке передбачає виділення коштів державного бюджету для формування лізингового портфеля спеціалізованих структур, зокрема Украгролізинг. Завдяки цьому забезпечується підтримка тих категорій аграрних виробників, які не мають можливості працювати з комерційними лізинговими компаніями через високі ризики або недостатню платоспроможність [110].

Ефективним механізмом також є рефінансування через банки розвитку, коли державні або спеціалізовані фінансові інституції надають лізинговим компаніям ресурси за зниженими ставками. Подібні моделі застосовуються у діяльності KfW та MFB. Це дозволяє підтримувати ринковий характер лізингових відносин, одночасно зменшуючи вартість фінансових ресурсів.

Третю групу формують інституційні інструменти, спрямовані на розвиток організаційного та інформаційного середовища лізингового ринку. До них належать спеціалізовані фінансові інституції — державні або квазідержавні лізингові та агрофінансові компанії, діяльність яких забезпечує охоплення сегментів ринку, недостатньо привабливих для приватного капіталу.

Важливу функцію виконують саморегулювні організації та професійні асоціації лізингодавців, які займаються розробкою стандартів діяльності, типових договорів, етичних кодексів та механізмів професійного контролю. Їх діяльність сприяє підвищенню якості лізингових послуг, зниженню транзакційних витрат та формуванню прозорого конкурентного середовища [84].

Консультаційно-інформаційна підтримка охоплює системи дорадництва, освітні програми та інформаційні кампанії для аграрних підприємців щодо можливостей використання лізингових інструментів. Це сприяє підвищенню фінансової грамотності, зменшенню інформаційної асиметрії та активізації використання сучасних фінансових механізмів у сільському господарстві. Поєднання фіскальних, фінансових та інституційних інструментів формує комплексний механізм державного стимулювання лізингових відносин в аграрному секторі. Їх узгоджене застосування забезпечує підвищення доступності фінансових ресурсів, модернізацію технічної бази аграрного виробництва та зміцнення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств [72].

У контексті теоретичного аналізу механізму регулювання лізингу важливого значення набуває також розуміння його функцій. Л. Ю. Мельник виокремлює такі основні функції лізингу в системі ринкових відносин: фінансову (забезпечення доступу до капіталу), виробничу (оновлення матеріально-технічної бази виробництва), збутову (розширення ринків збуту для виробників обладнання), підприємницьку (стимулювання ділової активності), соціальну (підтримка малого і середнього бізнесу, сільського господарства) та інноваційну (прискорення впровадження нових технологій) [108].

Теоретик фінансів С. Шарп разом зі співавторами обґрунтував, що лізинг є оптимальним механізмом фінансування активів в умовах недосконалих ринків капіталу: він дозволяє підприємствам отримати доступ до необхідного обладнання за умов, коли пряме кредитування є недоступним або надто дорогим [51]. Для банку або лізингової компанії збереження права власності на предмет лізингу означає суттєво менший кредитний ризик порівняно з незабезпеченим кредитом.

Класифікація видів лізингу є важливим елементом теоретичного аналізу, що дозволяє систематизувати різноманітні форми лізингових відносин і виявити їх особливості. О. П. Коваль пропонує таку

класифікацію видів лізингу: за ступенем окупності предмету лізингу (фінансовий та операційний); за складом учасників угоди (прямий, непрямий, зворотний); за об'єктом лізингу (рухомого і нерухомого майна); за умовами амортизації (з повною і неповною амортизацією); за обсягом обслуговування (чистий, з повним обслуговуванням, частковий); за сферою ринку (внутрішній і міжнародний); за ступенем новизни майна (новий і лізинг вживаного майна) [36].

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку також суттєво вплинули на теоретичне розуміння лізингу. Введення МСФЗ 16 «Оренда» з 1 січня 2019 року кардинально змінило підхід до відображення орендних (лізингових) відносин у фінансовій звітності: тепер переважна більшість орендних угод з боку орендаря відображається на балансі, що суттєво змінює фінансові показники підприємств — лізингоодержувачів [37, 38]. Це зближує обліковий підхід різних країн і впливає на теоретичне розуміння лізингу як фінансового інструменту.

Особливого значення набуває розуміння ризиків лізингової діяльності як елемента теоретичної моделі механізму регулювання. О. Є. Гудзь систематизує ризики лізингових операцій наступним чином: кредитний ризик (ризик неплатоспроможності лізингоодержувача), майновий ризик (ризик пошкодження або знищення предмету лізингу), ринковий ризик (ризик знецінення предмету лізингу), правовий ризик (ризик недосконалості правового регулювання), операційний ризик (ризик помилок при виконанні лізингових угод) [39].

Теоретична модель розподілу ризиків у лізингових відносинах аграрного сектору відображає специфіку взаємодії між основними учасниками лізингової угоди — лізингодавцем, лізингоодержувачем, страховими компаніями та державою. Особливість аграрного лізингу полягає у високій залежності результатів господарської діяльності від природно-кліматичних умов, сезонності виробництва та нестабільності ринкового середовища, що обумовлює необхідність комплексного підходу до управління ризиками.

Таблиця 1.3

Теоретична модель розподілу ризиків у лізингових відносинах аграрного сектору

Вид ризику	Лізинго-давець	Лізинго-одержувач	Страховик / Держава	Механізм управління / Мінімізації
Кредитний ризик (ризик неплатоспроможності лізингоодержувача)	■ ■ ■ (основний)	□	■ □ (держ-гарантії)	Аналіз кредитоспроможності, авансовий платіж (20–30%), заставне забезпечення, страхування кредитних ризиків, державні гарантії для МСП
Майновий ризик (пошкодження / знищення предмету лізингу)	■ □ (залишкова вартість)	■ ■ (основний)	■ ■ ■ (страхування)	Обов'язкове страхування предмету лізингу лізингоодержувачем, чітке визначення відповідальності в договорі
Ринковий / залишковий ризик (знецінення предмету лізингу)	■ ■ ■ (основний)	□	□	Правильне визначення залишкової вартості, диверсифікація лізингового портфеля, розвиток вторинного ринку техніки
Природно-кліматичний ризик (посуха, повінь, заморозки)	■ □ (непрямий)	■ ■ ■ (основний)	■ ■ ■ (агροстрахування, держпрограми)	Страхування врожаю, програми стабілізації доходів (AgriStability-подібні), сезонні графіки платежів
Валютний ризик (знецінення гривні при номінуванні угод в іноземній валюті)	■ □	■ ■ ■ (основний)	□	Номінування угод у гривні, хеджування валютних ризиків лізингодавцем, перехід до ринкового курсоутворення
Правовий ризик (нестабільність законодавства, ускладнений захист прав)	■ ■ ■ (основний)	■ □	■ □ (реформа судочинства)	Стабілізація нормативно-правової бази, судова реформа, чітке визначення процедур вилучення предмету лізингу
Сезонний ризик (нерівномірність грошових потоків аграрного підприємства)	■ □	■ ■ ■ (основний)	□	Сезонні графіки платежів, відстрочення першого платежу до збирання врожаю, гнучкі умови реструктуризації

Умовні позначення: ■ ■ ■ — основний носій ризику; ■ ■ — значна частка ризику; ■ □ — часткова участь; □ — незначна або відсутня частка

Джерело: розроблено автором на основі [39, 53, 54, 61]

Одним із ключових ризиків є кредитний ризик, тобто ризик неплатоспроможності лізингодавця. Основний тягар цього ризику несе лізингодавець, оскільки саме він фінансує придбання предмета лізингу та зацікавлений у своєчасному поверненні коштів. Лізингодавець бере лише незначну участь у цьому ризику, тоді як держава або страховик можуть частково компенсувати можливі втрати через механізми державних гарантій або страхування кредитних ризиків. Для мінімізації такого ризику застосовується комплекс заходів: оцінка кредитоспроможності клієнта, внесення авансового платежу у розмірі 20–30 %, використання заставного забезпечення, страхування ризиків неповернення та державні гарантійні програми для малого і середнього агробізнесу [39].

Майновий ризик пов'язаний із пошкодженням або знищенням предмета лізингу — сільськогосподарської техніки, обладнання чи транспортних засобів. Основну відповідальність за збереження майна несе лізингодавець, який безпосередньо експлуатує техніку у виробничому процесі. Водночас лізингодавець також зацікавлений у збереженні залишкової вартості предмета лізингу. Ключову роль у покритті цього ризику відіграє страхова система через механізм обов'язкового страхування предмета лізингу. Ефективне управління ризиком забезпечується шляхом чіткого визначення відповідальності сторін у договорі та застосування страхових механізмів.

Ринковий або залишковий ризик виникає через можливе знецінення предмета лізингу внаслідок технологічного старіння, змін ринкових цін або падіння попиту на техніку. Основним носієм цього ризику виступає лізингодавець, оскільки після завершення договору саме він може зіткнутися зі зниженням залишкової вартості майна. Для мінімізації ризику використовуються механізми коректного визначення залишкової вартості техніки, диверсифікація лізингового портфеля та розвиток вторинного ринку сільськогосподарської техніки [53].

Особливе місце в аграрному секторі займає природно-кліматичний ризик, який пов'язаний із посухами, повеннями, заморозками та іншими

несприятливими природними явищами. Основний тягар цього ризику несе лізингоодержувач, оскільки саме його доходи безпосередньо залежать від урожайності та погодних умов. Водночас страхові компанії та держава відіграють важливу роль у компенсації втрат через агрострахування та програми підтримки доходів аграріїв. Для мінімізації природно-кліматичних ризиків застосовуються страхування врожаю, державні стабілізаційні програми та адаптовані сезонні графіки лізингових платежів.

Валютний ризик виникає у випадках, коли лізингові угоди номінуються в іноземній валюті, а доходи аграрного підприємства формуються у гривні. Основний вплив цього ризику відчуває лізингоодержувач, оскільки коливання валютного курсу можуть суттєво збільшувати розмір платежів. Для мінімізації ризику рекомендується укладення договорів у національній валюті, застосування механізмів хеджування валютних ризиків та поступовий перехід до ринкових механізмів валютного регулювання [54].

Правовий ризик пов'язаний із нестабільністю законодавства, складністю судового захисту прав власності та недосконалістю процедур вилучення предмета лізингу у разі порушення умов договору. Найбільше цей ризик впливає на лізингодавця, оскільки саме він є власником предмета лізингу до завершення дії договору. Частково ризик поширюється і на лізингоодержувача через можливі зміни податкового або господарського законодавства. Зниження правового ризику можливе шляхом стабілізації нормативно-правової бази, удосконалення судової системи та чіткого регламентування процедур захисту прав сторін.

Сезонний ризик є однією з ключових особливостей аграрного лізингу та проявляється у нерівномірності грошових потоків аграрних підприємств протягом року. Основний тягар цього ризику припадає на лізингоодержувача, оскільки в період польових робіт підприємства несуть значні витрати, тоді як доходи надходять переважно після реалізації врожаю. Для управління ризиком використовуються сезонні графіки лізингових платежів, відстрочення перших платежів до завершення збору врожаю та механізми реструктуризації

заборгованості. Модель розподілу ризиків у лізингових відносинах аграрного сектору демонструє необхідність багаторівневої системи управління ризиками, у якій поєднуються фінансові, страхові, правові та організаційні інструменти. Ефективний розподіл ризиків між учасниками лізингових відносин сприяє підвищенню стабільності аграрного виробництва, зниженню фінансових втрат та забезпеченню сталого розвитку ринку аграрного лізингу [61].

Мікроекономічний аналіз ефективності лізингу базується на порівнянні вартості лізингового та кредитного фінансування із застосуванням методу дисконтування грошових потоків. Ю. Я. Лузан доводить, що рішення між придбанням активу у власність (за власні кошти або в кредит) та лізингом повинне ґрунтуватися на порівнянні приведеної вартості виплат за кожним варіантом [40]. При цьому ключову роль відіграють: вартість капіталу підприємства, ставки оподаткування прибутку, умови амортизації та залишкова вартість активу.

Аналіз наукової літератури дозволяє виявити певну еволюцію теоретичних поглядів на лізинг. На початковому етапі (1950–1970-ті роки) домінував орендний підхід, який розглядав лізинг як ускладнену форму оренди. У 1970–1990-ті роки набув поширення фінансовий підхід, що акцентував увагу на інвестиційному та кредитному характері лізингових відносин. На сучасному етапі (з 1990-х років до сьогодні) формується комплексний, системний підхід, що поєднує елементи попередніх концепцій і враховує інституційні, поведінкові та ринкові аспекти лізингу [126, 135].

В. Г. Андрійчук розглядає лізинг крізь призму теорії ефективного використання капіталу, зазначаючи, що в умовах недосконалих ринків лізинг може бути більш ефективним інструментом фінансування інвестицій, ніж пряме банківське кредитування, насамперед у випадках, коли підприємство не має достатнього забезпечення для отримання кредиту або коли вартість кредитного фінансування є непомірно високою [137]. Такий підхід особливо

актуальний для аграрного сектору, де підприємства зазвичай стикаються з серйозними бар'єрами у доступі до банківського кредиту.

Розглядаючи теоретичні засади механізму регулювання лізингових відносин, не можна оминати питання правової природи договору лізингу. У правовій доктрині існують три основні концепції цього питання. Прихильники орендної концепції вважають договір лізингу різновидом договору оренди і пропонують застосовувати до нього відповідні норми цивільного права. Прихильники кредитної концепції наголошують на кредитному характері відносин, що виникають у процесі виконання договору лізингу. Прихильники змішаної (комплексної) концепції (В. Луць, Р. Майданик) вважають договір лізингу самостійним видом цивільно-правового договору, що поєднує елементи оренди, купівлі-продажу та кредиту [33, 77].

Для цілей цього дослідження найбільш прийнятною є комплексна концепція, що відображає реальну складність лізингових відносин. Договір лізингу є складним правовим утворенням, що поєднує елементи трьох самостійних договорів: договору купівлі-продажу (між лізингодавцем і постачальником), договору оренди (між лізингодавцем і лізингоодержувачем) та договору кредиту (у частині відносин з фінансування лізингової угоди) [132].

З огляду на сказане, економічний механізм регулювання лізингових відносин слід розглядати як відкриту, динамічну систему, що функціонує в умовах постійно мінливого зовнішнього середовища. Мінливість зовнішнього середовища — зміни в макроекономічній ситуації, трансформації правового регулювання, технологічний прогрес, коливання ринкових умов — вимагає постійного вдосконалення та адаптації механізму регулювання [41, 42].

Суттєвим теоретичним питанням є також роль лізингу в системі антикризового управління підприємством. В умовах фінансових труднощів лізинг може виконувати функцію «фінансового буфера»: завдяки збереженню права власності за лізингодавцем, він стає менш вразливим для кредиторів підприємства при банкрутстві порівняно з активами, купленими в кредит.

Практика показує, що лізингові компанії, як правило, більш гнучко підходять до реструктуризації лізингових угод порівняно з банками — це є додатковою перевагою лізингу в кризових умовах [41].

Теоретичне осмислення місця лізингу в системі інструментів розвитку аграрного підприємництва приводить до висновку про його особливу роль у забезпеченні доступу до капіталу для малих і середніх аграрних підприємств. О. П. Коваль зазначає, що для фермерського господарства з обмеженим власним капіталом і відсутністю прийнятних активів для застави лізинг нерідко є єдиним реальним способом придбати необхідну техніку [36]. Це обумовлює особливу соціально-економічну значущість аграрного лізингу і виправдовує активну державну підтримку розвитку цього інструменту.

Таким чином, теоретичні основи економічного механізму регулювання лізингових відносин формують комплексну систему понять, принципів і функцій, яка слугує методологічним фундаментом для аналізу конкретних форм лізингу в аграрному секторі України. Дана система охоплює правову, фінансово-економічну, інституційну та організаційну підсистеми, взаємодія яких визначає загальну ефективність механізму регулювання. Подальший розвиток теоретичних основ лізингу передбачає поглиблення досліджень у напрямку удосконалення нормативно-правового забезпечення, оптимізації фінансових інструментів, розширення суб'єктного складу лізингових відносин та розбудови ринкової інфраструктури з урахуванням особливостей вітчизняного аграрного ринку та вимог євроінтеграції.

1.2. Організаційно-економічні особливості лізингу в аграрному секторі

Агропромисловий комплекс України займає стратегічне місце в національній економіці, забезпечуючи продовольчу безпеку країни та формуючи значну частину її експортного потенціалу. За офіційними даними Державної служби статистики України, частка сільського господарства у ВВП країни у 2022–2023 роках становила близько 10–12%, а частка

агропродовольчої продукції в структурі товарного експорту — понад 50%, що перетворює Україну на одного з ключових гравців світового аграрного ринку [43].

Сутність особливостей лізингу в агропромисловому виробництві розкривається через специфіку самого сільськогосподарського виробничого процесу, яка принципово відрізняє аграрний сектор від інших галузей економіки. На думку М. Й. Маліка, ця специфіка визначається насамперед такими чинниками: біологічним характером виробництва, де земля є головним засобом виробництва; сезонністю виробничого процесу та нерівномірністю надходження доходів протягом року; значною залежністю від природно-кліматичних умов і, відповідно, підвищеним рівнем виробничих ризиків; тривалим виробничим циклом та незбіжністю в часі виробничого циклу і робочого періоду; необхідністю у великих земельних угіддях та специфічному, складному машинно-тракторному парку [44].

Сезонність виробництва є одним із найбільш принципових чинників, що відрізняють аграрний лізинг від лізингу в інших галузях. Ця особливість проявляється насамперед у нерівномірному надходженні виручки від реалізації продукції: більша частина доходів зосереджується у відносно короткий проміжок часу — в осінній та зимовий (для озимих) або пізній весняно-літній (для ярих) період збирання і реалізації врожаю. П. Т. Саблук, аналізуючи фінансові потоки сільськогосподарських підприємств, вказує, що протягом 8–10 місяців на рік більшість аграрних підприємств не мають достатніх коштів для здійснення рівних щомісячних платежів, тоді як після збирання врожаю їх фінансові можливості різко зростають [45].

Ця сезонна специфіка суттєво ускладнює стандартні умови лізингових угод, розроблених без урахування галузевих особливостей. Більшість лізингових компаній пропонують схеми рівних або регресивних щомісячних платежів, що є прийнятними для промислових підприємств з рівномірним грошовим потоком, але є вкрай обтяжливими для аграрних виробників. Необхідність виплачувати значні суми в міжсезоння може призводити до

накопичення боргів, штрафних санкцій і зрештою — до неспроможності виконати лізингову угоду [46, 47]. Дослідження практики лізингових угод в аграрному секторі засвідчують, що до 30–40% випадків прострочення лізингових платежів припадає саме на міжсезонні місяці.

Таблиця 1.4

Порівняльна модель схем лізингових платежів для аграрного сектору (умовний приклад для комбайна вартістю 3 000 тис. грн, термін лізингу 4 роки, відсоткова ставка 12% річних)

Квартал	Місяці	Рівна схема (тис. грн)	Сезонна схема А (тис. грн)	Сезонна схема Б (тис. грн)	Агровиробничий цикл
Q1	Січень — Березень	75,0	15,0	0,0	Підготовка до сівби, передпосівна підготовка
	Квітень — Червень	75,0		10,0	
Q2	Липень — Вересень	75,0	120,0	150,0	Збирання врожаю, пікові надходження виручки
	Жовтень — Грудень	75,0			
РАЗОМ	За рік	300,0	300,0	300,0	Рівні загальні суми

Джерело: розроблено автором на основі [80, 48]

Порівняльна модель схем лізингових платежів для аграрного сектору демонструє особливості адаптації фінансових зобов'язань до сезонного характеру сільськогосподарського виробництва. Умовний приклад розраховано для комбайна вартістю 3 млн грн за терміну лізингу 4 роки та відсоткової ставки 12 % річних. Запропоновані моделі відображають різні

підходи до розподілу лізингового навантаження протягом року з урахуванням циклічності формування доходів аграрних підприємств [80; 48].

Рівна схема лізингових платежів передбачає однаковий розмір кварталних виплат — по 75 тис. грн щоквартально. Такий підхід є найбільш простим з організаційної та бухгалтерської точки зору, оскільки забезпечує рівномірний розподіл фінансового навантаження протягом року та стабільність грошових надходжень для лізингодавця. Водночас рівномірна схема не враховує сезонної специфіки аграрного виробництва, коли в першій половині року аграрні підприємства несуть значні витрати на посівну кампанію, закупівлю пального, насіння, добрив і технічне обслуговування техніки, а основні доходи формуються лише після реалізації врожаю [80].

Сезонна схема А є більш адаптованою до особливостей агровиробничого циклу. У першому кварталі, який характеризується підготовкою до сівби та передпосівними роботами, розмір платежу становить лише 15 тис. грн. У другому кварталі, під час активної вегетації та весняної посівної кампанії, сума платежів незначно збільшується до 20 тис. грн. Основне фінансове навантаження переноситься на третій і четвертий квартали, коли аграрні підприємства отримують виручку від збирання та реалізації врожаю. У цей період платежі зростають до 120 та 145 тис. грн відповідно. Такий механізм дозволяє забезпечити кращу відповідність між надходженнями коштів і виконанням фінансових зобов'язань за лізинговими договорами [48].

Сезонна схема Б характеризується ще більш вираженою концентрацією платежів у період після збирання врожаю. У першому кварталі платежі відсутні взагалі, що дозволяє аграрному підприємству максимально сконцентрувати ресурси на проведенні підготовчих польових робіт. У другому кварталі платіж становить лише 10 тис. грн, тоді як у третьому та четвертому кварталах навантаження різко зростає до 150 та 140 тис. грн. Така модель найбільш повно враховує сезонність аграрного виробництва та особливості руху грошових потоків у сільському господарстві, однак водночас підвищує

ризика для лізингодавця через відтермінування основної частини платежів на другу половину року [80].

Порівняльний аналіз свідчить, що всі три моделі забезпечують однакову загальну річну суму платежів — 300 тис. грн, однак відрізняються структурою їх розподілу протягом року. Рівна схема є більш вигідною для лізингодавця з точки зору стабільності грошових потоків, тоді як сезонні схеми є більш прийнятними для лізингоодержувачів у аграрному секторі, оскільки враховують циклічність виробництва та дозволяють уникати дефіциту обігових коштів у періоди пікових виробничих витрат [48].

Використання сезонних моделей лізингових платежів у сільському господарстві сприяє підвищенню платоспроможності аграрних підприємств, зниженню ризику прострочення платежів та забезпеченню більш ефективного функціонування механізму аграрного лізингу. Гнучке структурування графіків платежів відповідно до агровиробничого циклу виступає важливим інструментом адаптації лізингових відносин до специфіки аграрного сектору економіки [80; 48].

Порівняльна модель схем лізингових платежів для аграрного сектору демонструє особливості адаптації фінансового навантаження до сезонності агровиробництва. Умовний приклад розраховано для комбайна вартістю 3 млн грн за терміну лізингу 4 роки та річної відсоткової ставки 12 %. Модель ілюструє три підходи до організації лізингових платежів: рівномірну схему та дві сезонні моделі, що враховують специфіку руху грошових потоків сільськогосподарських підприємств [80].

Рівна схема передбачає однакові квартальні платежі в розмірі 75 тис. грн протягом року. Такий підхід забезпечує стабільність фінансових надходжень для лізингодавця та спрощує адміністрування договору. Однак для аграрних підприємств ця модель не завжди є оптимальною, оскільки вона не враховує сезонний характер формування доходів. У першому та другому кварталах агровиробники зазвичай мають значні витрати на насіння, паливо, добрива та

підготовку техніки до польових робіт, тоді як основні доходи формуються лише після збирання врожаю.

Сезонна схема А характеризується мінімальним фінансовим навантаженням у першому та другому кварталах року. У період підготовки до сівби та весняної вегетації платежі становлять лише 15–20 тис. грн. Основне навантаження переноситься на третій та четвертий квартали, коли підприємство отримує виручку від реалізації врожаю. У цей період платежі зростають до 120–145 тис. грн. Така модель є більш адаптованою до аграрного циклу, оскільки дозволяє зберігати ліквідність підприємства в період найвищих виробничих витрат.

Сезонна схема Б передбачає ще більш виражену концентрацію платежів у період після збирання врожаю. У першому кварталі платежі взагалі відсутні, у другому кварталі вони є мінімальними — 10 тис. грн, тоді як у третьому та четвертому кварталах суми різко зростають до 150 та 140 тис. грн відповідно. Така схема найбільшою мірою враховує сезонність доходів аграрного підприємства та дозволяє максимально знизити фінансове навантаження в період проведення польових робіт. Водночас для лізингодавця вона є більш ризиковою через відтермінування основних надходжень на другу половину року.

Порівняння моделей свідчить, що всі три схеми забезпечують однакову річну суму платежів — 300 тис. грн, однак відрізняються механізмом розподілу фінансового навантаження протягом року. Рівномірна схема є найбільш простою та прогнозованою, але менш гнучкою для аграрного бізнесу. Сезонні схеми дозволяють узгодити графік платежів із виробничим циклом сільськогосподарського підприємства, підвищують платоспроможність лізингоодержувача та знижують ризик прострочення платежів у періоди сезонного дефіциту обігових коштів [48].

Таким чином, застосування сезонних моделей лізингових платежів у аграрному секторі є економічно доцільним, оскільки вони забезпечують кращу синхронізацію фінансових зобов'язань із циклічністю аграрного виробництва,

сприяють підвищенню фінансової стійкості підприємств та стимулюють оновлення матеріально-технічної бази сільського господарства.

Вирішення проблеми сезонності платежів вимагає розробки специфічних фінансових продуктів, адаптованих до ритму аграрного виробництва. О. П. Коваль пропонує модель «сезонного лізингу», за якою лізингові платежі розподіляються нерівномірно протягом року: мінімальні (або нульові) в міжсезоння та максимальні після збирання врожаю. Ця модель дозволяє привести графік виплат у відповідність із реальними фінансовими потоками аграрного підприємства та знизити ризики неплатежу [48]. Подібні схеми вже застосовуються в практиці окремих лізингових компаній, але ще не стали загальноживаною стандартною практикою.

Важливою особливістю аграрного лізингу є специфіка предмету лізингу. Сільськогосподарська техніка та обладнання суттєво відрізняються від промислового обладнання за рядом характеристик, що безпосередньо впливають на умови лізингових угод. По-перше, сучасна сільськогосподарська техніка є надзвичайно дорогою: вартість зернозбирального комбайна класу 300–400 к.с. становить від 200 до 500 тис. євро і більше, потужного трактора — від 100 до 300 тис. євро. По-друге, сільськогосподарська техніка характеризується яскраво вираженою сезонністю використання: більшість машин задіяні лише протягом кількох тижнів або місяців на рік, що обумовлює специфіку розрахунку лізингових ставок та залишкової вартості [49, 50].

По-третє, вартість сільськогосподарської техніки знецінюється нерівномірно: в перші роки знос є відносно повільним, але зростає після певного строку використання у зв'язку з механічним зносом і моральним старінням. Це впливає на визначення залишкової вартості предмету лізингу — ключового показника при визначенні розміру лізингових платежів. По-четверте, вторинний ринок сільськогосподарської техніки в Україні є відносно нерозвиненим, що ускладнює реалізацію предмету лізингу у разі дострокового розірвання договору і збільшує залишкові ризики лізингодавця [51].

М. М. Моголова здійснила ґрунтовне дослідження стану матеріально-технічної бази сільського господарства України і встановила, що рівень зносу основних засобів у галузі перевищує 70%, а щорічне оновлення тракторного і комбайнового парку становить лише 2–3% від потреби [52]. При цьому нормативний строк служби зернозбирального комбайна становить 10–12 років, тоді як реальний — часто перевищує 20 і більше років. При існуючих темпах оновлення для відтворення машинно-тракторного парку до нормативного рівня знадобиться понад 30 років, що є неприйнятним з огляду на необхідність підтримки конкурентоспроможності вітчизняного аграрного виробництва.

Ризики в аграрному лізингу значно перевищують ризики лізингу в більшості інших галузей. О. Є. Гудзь виділяє такі специфічні ризики аграрного лізингу: природно-кліматичні ризики (загибель урожаю внаслідок посухи, повені, граду, заморозків); цінові ризики на агропродовольчих ринках; технічні ризики (поломки дорогої техніки в напружений період польових робіт); земельні ризики (нестабільність умов землекористування, зміни в земельному законодавстві); ризики управлінської некомпетентності [53].

Страховання є ключовим інструментом управління ризиками в аграрному лізингу. В. І. Міщенко наголошує, що ефективне страхування предмету лізингу та врожаю є обов'язковою умовою стійкого функціонування системи аграрного лізингу [54]. У розвинених країнах страхування врожаю є невід'ємним елементом фінансових схем аграрного лізингу і фактично виступає за порукою платоспроможності лізингоодержувача у разі настання несприятливих кліматичних обставин. В Україні ринок аграрного страхування, хоча й розвивається, ще не досяг необхідного рівня зрілості.

Суб'єктний склад аграрного лізингу в Україні є досить різноманітним. Лізингодавцями виступають: комерційні лізингові компанії; лізингові підрозділи банків; НАК «Украгролізинг»; іноземні лізингові компанії, що реалізують програми в Україні. Лізингоодержувачами є сільськогосподарські підприємства різних форм власності та розмірів: великі агрохолдинги, середні

сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, агровиробничі кооперативи [55, 56].

Особлива роль у системі аграрного лізингу України відводиться НАК «Укragenrolізинг», створеному у 2001 році. Завданнями цієї державної структури є забезпечення доступу сільськогосподарських товаровиробників до вітчизняної техніки на умовах довгострокового лізингу за пільговими ставками, що фінансуються з державного бюджету. Ю. Я. Лузан оцінює роль «Укragenrolізингу» як важливу, однак зазначає, що через недостатнє бюджетне фінансування і бюрократичні процедури ця структура не в змозі задовольнити навіть незначну частину реальної потреби в лізинговому фінансуванні аграрного сектору [57].

Фермерські господарства займають особливе місце серед лізингодержувачів в аграрному секторі. З одного боку, вони найбільше потребують лізингу як механізму фінансування технічного переоснащення, оскільки не мають значних власних капіталів та зазвичай не можуть надати прийняттого забезпечення для отримання банківського кредиту. З іншого боку, вони є найбільш вразливою категорією позичальників з точки зору ризиків лізингодавця: їх фінансовий стан є менш передбачуваним, ніж у великих агрохолдингів, а управлінська компетентність — нерідко недостатньою [58, 59].

Ціна аграрного лізингу є ще одним важливим аспектом, що визначає його доступність та ефективність. В. П. Горьовий встановив, що вартість лізингу сільськогосподарської техніки в Україні, як правило, суттєво перевищує відповідний показник у країнах ЄС [60]. Якщо в Німеччині або Франції ефективна лізингова ставка для аграрних підприємств становить 3–6% річних (завдяки низькій вартості ресурсів та державній підтримці), то в Україні вона коливається в діапазоні 15–25%.

Доларизація лізингових угод у аграрному секторі є специфічним явищем, пов'язаним з імпортною природою більшості сільськогосподарської техніки. Оскільки переважна частина сільськогосподарської техніки, що

використовується в Україні (комбайни John Deere, CLAAS, New Holland, Fendt; трактори тих самих марок), є імпортною і ціноутворення на неї відбувається в євро або доларах США, більшість лізингових угод на таку техніку також номінуються в іноземній валюті [61, 62]. Це суттєво збільшує валютні ризики для лізингоодержувачів-аграріїв, доходи яких формуються переважно в гривні.

І. В. Прокопа підкреслює, що розвиток аграрного лізингу в Україні стримується не лише фінансовими, але й інфраструктурними проблемами [63]. Відсутність розгалуженої мережі сертифікованих сервісних центрів і забезпечення запасними частинами для сучасної іноземної техніки, особливо у віддалених сільських районах, ускладнює своєчасне технічне обслуговування і ремонт предметів лізингу.

Вагомою проблемою є також брак обізнаності сільськогосподарських виробників щодо переваг і механізмів використання лізингу. О. Г. Шпикуляк, посилаючись на результати соціологічних досліджень, зазначає, що значна частина дрібних і середніх аграрних підприємств не розглядає лізинг як реальний фінансовий інструмент, надаючи перевагу більш звичним формам фінансування навіть за умов їх вищої вартості або недоступності [64].

Кооперативна форма лізингу є перспективним, але недостатньо розвиненим напрямом в Україні. Суть її полягає в тому, що декілька дрібних сільськогосподарських виробників об'єднуються для спільного отримання техніки в лізинг, що дозволяє їм отримати доступ до дорогого обладнання, яке кожен із них поодиноці не може дозволити собі взяти в лізинг [66, 67]. Цей підхід широко застосовується у Франції, Данії та ряді інших країн ЄС.

Аналіз динаміки розвитку ринку аграрного лізингу в Україні свідчить про суперечливі тенденції [68]. З одного боку, у 2015–2021 роках спостерігалось певне зростання обсягів лізингових угод у сільськогосподарському секторі, пов'язане із загальним покращенням кон'юнктури аграрного ринку та зростанням попиту на технічне

переоснащення. З іншого боку, з початком повномасштабного вторгнення у 2022 році ринок зазнав значного скорочення.

Таким чином, лізинг в агропромисловому виробництві є специфічним економічним інструментом, особливості якого визначаються галузевою специфікою сільськогосподарського виробництва: сезонністю, ризиковим профілем, специфікою предмету лізингу, структурою суб'єктного складу та соціально-економічним значенням галузі. Ефективне функціонування аграрного лізингу потребує формування адаптованих фінансових продуктів, розвиненої ринкової інфраструктури та дієвої системи державної підтримки. Аналіз суб'єктного складу лізингових відносин в аграрному секторі є необхідною передумовою розуміння функціональних особливостей ринку. Кожен учасник лізингової угоди виконує специфічні функції, несе відповідні ризики та отримує певні переваги від участі у відносинах лізингу. Системне розуміння взаємодії суб'єктів ринку дозволяє виявити структурні диспропорції та обґрунтувати напрями їх усунення [36, 55].

Лізингодавці в аграрному секторі України представлені декількома категоріями організацій, що суттєво різняться за своєю природою, цілями та умовами надання лізингових послуг. Першу категорію складають комерційні лізингові компанії — спеціалізовані фінансові установи, для яких лізинговий бізнес є основним видом діяльності. Такі компанії мають розвинену методологію оцінки ризиків, спеціалізовані продуктові лінійки та досвід роботи з аграрними клієнтами. Проте їх головним недоліком з точки зору доступності є орієнтація на комерційну прибутковість, що обумовлює відносно високі лізингові ставки та жорсткі вимоги до позичальників [81].

Другу категорію складають лізингові підрозділи банків та фінансових груп. В Україні значна частина лізингових операцій здійснюється саме через банківські структури — або через спеціалізовані дочірні компанії, або через відповідні підрозділи самих банків. Перевагою банківських лізингових структур є доступ до відносно дешевих ресурсів через депозитну базу та можливість пропонувати комплексні фінансові послуги (поточне

кредитування, розрахунково-касове обслуговування, страхування). Недоліком є, як правило, менша гнучкість умов та більш стандартизований підхід до оцінки клієнтів, що ускладнює обслуговування нетипових аграрних позичальників [89].

Третю, специфічну для України категорію лізингодавців, складає державне підприємство НАК «Украгролізинг». Воно займає особливе місце в системі аграрного лізингу, оскільки виконує квазібюджетну функцію субсидованого постачання техніки аграрним підприємствам. Аналіз діяльності «Украгролізингу» за 2010–2023 роки свідчить про нестабільне бюджетне фінансування, що призводить до різких коливань в обсягах діяльності та непередбачуваності умов для потенційних лізингоодержувачів [57]. Реформування цієї структури з метою підвищення прозорості, ефективності та розширення охоплення є актуальним завданням.

Четверту категорію представляють іноземні постачальники та виробники сільськогосподарської техніки, що пропонують власні лізингові програми або лізингові програми партнерських фінансових структур. Зокрема, такі виробники як John Deere, CLAAS, CNH Industrial мають власні фінансові підрозділи (John Deere Financial, CLAAS Financial Services, CNH Industrial Capital), що здійснюють лізингове фінансування в різних країнах. В Україні активність таких структур обмежена через системні ризики ринку, проте після закінчення воєнних дій їх роль може суттєво зрости [49].

Порівняльна характеристика основних груп лізингодавців в аграрному секторі України відображає особливості функціонування різних моделей фінансування сільськогосподарських підприємств та їх здатність забезпечувати потреби аграрного виробництва. На сучасному ринку аграрного лізингу функціонують комерційні лізингові компанії, банківські лізингові структури, державні спеціалізовані установи та постачальницькі фінансові програми, кожна з яких має власні переваги та обмеження [81; 89].

Таблиця 1.5

Порівняльна характеристика основних груп лізингодавців в аграрному секторі України

Критерій	Комерційні лізингові компанії	Банківські лізингові структури	ДАК «Укراгролізинг»	Постачальницькі фінансові програми
Вартість ресурсів	Середня	Відносно нижча	Низька (держбюджет)	Конкурентна
Гнучкість умов	Висока	Низька	Низька	Середня
Доступність для малих господарств	Обмежена	Низька	Середня	Обмежена
Спеціалізація на агросекторі	Середня	Низька	Висока	Висока (техніка)
Сезонні схеми платежів	Часткова пропозиція	Рідко	Частково	Є у кращих програмах
Охоплення ринку (оцінка)	~40%	~45%	~5%	~10%

Джерело: розроблено автором на основі [81, 89, 42, 55, 57]

Комерційні лізингові компанії займають значну частку ринку аграрного лізингу — близько 40 %. Їх основною перевагою є висока гнучкість умов фінансування, що дозволяє адаптувати графіки платежів, структуру договорів та вимоги до клієнтів залежно від специфіки діяльності аграрного підприємства [42]. Вартість ресурсів у таких компаній оцінюється як середня, оскільки вони переважно залучають фінансування на комерційних ринкових умовах. Водночас доступність послуг для малих фермерських господарств часто є обмеженою через високі вимоги до фінансового стану позичальників та необхідність надання додаткового забезпечення. Спеціалізація комерційних компаній на аграрному секторі залишається середньою, оскільки значна частина їх портфелів орієнтована також на транспорт, будівництво та

промислове обладнання. Частина компаній пропонує сезонні графіки платежів, однак така практика ще не є універсальною [81].

Банківські лізингові структури забезпечують найбільшу частку ринку — приблизно 45 %. Їх ключовою перевагою є відносно низька вартість фінансових ресурсів, оскільки банки мають доступ до дешевших кредитних ресурсів та депозитної бази [55]. Проте банківські структури характеризуються меншою гнучкістю умов фінансування через жорсткі процедури оцінки ризиків, стандартизовані договори та високі вимоги до фінансової звітності клієнтів. Доступність лізингових послуг для малих агровиробників у цьому сегменті залишається низькою, оскільки банки орієнтуються переважно на середні та великі підприємства з високим рівнем кредитоспроможності. Спеціалізація банківських лізингових структур на аграрному секторі також є відносно низькою, а застосування сезонних схем платежів зустрічається рідко [89].

Особливе місце в системі аграрного лізингу займає Укראгролізинг, який функціонує як державна спеціалізована структура підтримки аграрного сектору. Його частка ринку оцінюється приблизно у 5 %, однак діяльність установи має важливе соціально-економічне значення [57]. Основною перевагою державного лізингу є низька вартість ресурсів завдяки використанню бюджетного фінансування та державної підтримки. Установа характеризується високою спеціалізацією на аграрному секторі та орієнтацією на забезпечення технікою сільськогосподарських підприємств, у тому числі невеликих фермерських господарств. Водночас державні програми часто мають обмежену гнучкість умов фінансування через регламентовані процедури та бюджетні обмеження. Сезонні схеми платежів застосовуються частково, переважно для окремих категорій техніки або програм підтримки [42].

Постачальницькі фінансові програми формуються безпосередньо виробниками та дилерами сільськогосподарської техніки у співпраці з фінансовими установами. Їх частка ринку становить близько 10 % [81].

Основною перевагою таких програм є висока спеціалізація на аграрній техніці та конкурентна вартість фінансування, яка часто підтримується виробниками через маркетингові програми стимулювання продажів. Умови фінансування є помірно гнучкими, а в кращих програмах передбачаються сезонні графіки платежів, адаптовані до циклу сільськогосподарського виробництва. Разом із тим доступність таких програм для малих господарств залишається обмеженою через необхідність внесення значного авансового платежу та орієнтацію на придбання техніки конкретного бренду [55].

Порівняльний аналіз свідчить, що різні групи лізингодавців виконують окремі функції в системі аграрного фінансування. Комерційні та банківські структури забезпечують основний обсяг ринкового фінансування, державні інституції виконують соціально-підтримуючу функцію, а постачальницькі програми сприяють технологічному оновленню аграрного сектору через стимулювання придбання сучасної техніки [89; 57].

Отже, ефективний розвиток аграрного лізингу в Україні потребує збалансованого функціонування всіх груп лізингодавців, удосконалення механізмів державної підтримки, підвищення доступності фінансування для малих агровиробників та розширення практики використання сезонних схем платежів відповідно до особливостей агровиробничого циклу [81; 42].

Структура лізингоодержувачів в аграрному секторі не є однорідною — вона відображає глибоку диференційованість самого аграрного виробництва. Агрохолдинги, що контролюють земельні банки від 10 до 500 тис. га і більше, формують найбільш платоспроможний сегмент лізингоодержувачів. Їх потреби у техніці є системними і прогнозованими, а фінансовий стан, як правило, дозволяє виконувати навіть стандартні (не сезонні) схеми лізингових платежів. Для цього сегменту лізинг є одним із багатьох фінансових інструментів поряд із банківськими кредитами та облігаційними позиками, тому переговорна позиція щодо умов угод є сильною [56].

Середні сільськогосподарські підприємства (1 000–10 000 га) становлять найчисленнішу категорію потенційних лізингоодержувачів. Вони вже

недостатньо великі, щоб мати доступ до найбільш дешевих ресурсів на ринку капіталу, але й недостатньо малі, щоб претендувати на спеціальні пільги, призначені для малого бізнесу. Для цієї категорії лізинг є особливо важливим інструментом технічного переоснащення, а сезонні схеми платежів є критично важливою умовою доступності [58].

Фермерські господарства (до 1 000 га) є найбільш проблематичною категорією з точки зору доступу до лізингу. Їх потреби у фінансуванні є значними (вартість навіть одного комбайна може перевищувати річний дохід невеликого господарства), тоді як можливості надання забезпечення — мінімальними. Ключовою проблемою є також відсутність кредитної історії у багатьох фермерів та нестача фінансових знань для правильного обрання лізингового продукту. Проте саме для цієї категорії лізинг має найбільший потенціал для зміни технологічного рівня виробництва [59].

Оцінка ефективності лізингових угод для аграрного підприємства є складним методологічним завданням, що потребує врахування специфіки галузі. На відміну від промислового підприємства, де порівняльна оцінка лізингу та кредиту може ґрунтуватися на відносно стабільних прогнозах грошових потоків, аграрне підприємство функціонує в умовах суттєво більшої невизначеності щодо майбутніх доходів [40, 65].

Класичний підхід до оцінки ефективності лізингу базується на методі чистої приведеної вартості (NPV) альтернативних схем фінансування. Зіставляється NPV грошових потоків при лізингу (де відтоки — це лізингові платежі після врахування їх відрахування від бази оподаткування) із NPV грошових потоків при банківському кредиті або придбанні за власні кошти (де відтоки — це кредитні виплати, але є надходження від амортизаційних відрахувань). Той варіант фінансування, що має меншу NPV від'ємних грошових потоків (або більшу NPV позитивних), є економічно вигіднішим [40].

Проте застосування класичного NPV-підходу до аграрного лізингу ускладнюється рядом специфічних факторів. По-перше, прогнозування

грошових потоків аграрного підприємства є суттєво складнішим через залежність від кліматичних умов і цінової кон'юнктури. По-друге, для більшості малих і середніх аграрних підприємств ставка дисконтування є невизначеною, оскільки вони не мають активно торгованих боргових інструментів. По-третє, позабалансові переваги лізингу (збереження кредитних ліній для оборотного капіталу, менші вимоги до забезпечення) мають суттєву, але важко кількісно вимірювану цінність [65].

Для аграрних підприємств доцільно застосовувати розширену методологію оцінки ефективності лізингу, що включає не лише прямі фінансові показники, але й якісні критерії: ступінь відповідності схеми платежів сезонному грошовому потоку, умови технічного обслуговування в рамках угоди, наявність опціону викупу, гнучкість умов у разі форс-мажору. Комплексна оцінка, що враховує ці чинники, дає більш адекватне уявлення про реальні переваги лізингу для конкретного аграрного підприємства [40, 65].

Порівняльна оцінка ефективності різних схем фінансування придбання сільськогосподарської техніки дозволяє визначити переваги та недоліки фінансового лізингу, банківського кредитування та використання власних коштів для оновлення матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Умовний приклад розглядає придбання комбайна вартістю 5 млн грн із горизонтом оцінки ефективності 7 років (таб.1.6). Аналіз проведено за ключовими фінансовими та організаційними критеріями, що характеризують доступність, вартість і ризиковість різних джерел фінансування [40; 65].

Фінансовий лізинг із сезонною схемою платежів демонструє високий рівень адаптації до специфіки аграрного виробництва. Розмір першого платежу у таких угодах зазвичай становить 20–30 % вартості техніки, що є помірним рівнем початкового фінансового навантаження для аграрного підприємства. Ефективна ставка фінансування коливається в межах 14–20 % річних, що зазвичай є нижчим показником порівняно з банківським кредитуванням [40].

Таблиця 1.6

Порівняльна оцінка ефективності різних схем фінансування придбання сільськогосподарської техніки (комбайн вартістю 5 000 тис. грн, горизонт оцінки — 7 років)

Критерій оцінки	Фінансовий лізинг (сезонна схема)	Банківський кредит	Власні кошти
Розмір першого платежу (% від вартості)	20–30%	10–20%	100%
Ефективна ставка фінансування (% річних)	14–20%	18–26%	Альтернативна вартість капіталу
Відповідність сезонному грошовому потоку	Висока (сезонна схема)	Низька (рівні платежі)	Не застосовується
Вплив на кредитний ліміт	Незначний (позабалансовий актив за ПСБО)	Суттєве збільшення боргового навантаження	Відсутній
Вимоги до забезпечення	Мінімальні (предмет лізингу)	Значні (застава, поручительств о)	Відсутні
Оподатковуваний ефект	Платежі — на витрати (100%)	Проценти — на витрати, амортизація окремо	Тільки амортизація
Ризик морального старіння техніки	Частково на лізингодавці (опц. повернення)	Повністю на позичальнику	Повністю на власнику
Орієнтовна NPV від'ємних потоків (тис. грн, ставка дисконту 15%)	5 820	6 450	5 000 + альт. вартість

Джерело: розроблено автором на основі [40, 65]

Однією з головних переваг фінансового лізингу є можливість використання сезонних схем платежів, які враховують циклічність надходження доходів у сільському господарстві. Це забезпечує високу

відповідність графіка виплат сезонному грошовому потоку аграрного підприємства та знижує ризик дефіциту обігових коштів у період посівної кампанії або міжсезоння. Крім того, предмет лізингу сам виступає основним забезпеченням угоди, тому вимоги до додаткової застави чи поручительства є мінімальними [65].

Важливою перевагою лізингу є також податковий ефект: лізингові платежі можуть повністю відноситися на витрати підприємства, що зменшує базу оподаткування прибутку. Частина ризику морального старіння техніки також може залишатися на лізингодавцеві, особливо у випадках, коли договором передбачено можливість повернення або оновлення техніки після завершення строку користування. За результатами розрахунків орієнтовна чиста приведена вартість (NPV) від'ємних грошових потоків за лізинговою схемою становить близько 5 820 тис. грн при ставці дисконту 15 %, що свідчить про відносно високу економічну ефективність даного інструменту [40].

Банківський кредит традиційно є одним із найбільш поширених механізмів фінансування придбання техніки, однак для аграрного сектору він має низку суттєвих обмежень. Розмір першого внеску за кредитом зазвичай становить 10–20 % вартості техніки, що є дещо нижчим порівняно з лізингом. Проте ефективна ставка фінансування часто є значно вищою — у межах 18–26 % річних, що підвищує загальну вартість залучених ресурсів [65].

Кредитні схеми здебільшого передбачають рівномірні платежі протягом року, що погано узгоджується із сезонним характером аграрного виробництва. Це створює додаткове навантаження на ліквідність підприємства в періоди проведення польових робіт. Крім того, банківський кредит суттєво збільшує боргове навантаження та впливає на кредитний ліміт підприємства, обмежуючи можливість залучення додаткового фінансування в майбутньому [40].

Суттєвим недоліком кредитування є також високі вимоги до забезпечення. Банки, як правило, вимагають надання ліквідної застави, поручительства або додаткових гарантій. Податковий ефект кредитування є менш вигідним порівняно з лізингом, оскільки до витрат можуть відноситися лише процентні платежі, тоді

як амортизація обліковується окремо. Ризик морального старіння техніки повністю покладається на позичальника. Орієнтовна NPV від'ємних потоків при банківському кредитуванні становить близько 6 450 тис. грн, що свідчить про вищу сукупну вартість фінансування [65].

Використання власних коштів дозволяє уникнути боргового навантаження та витрат на обслуговування фінансування, однак вимагає одноразового вилучення значного обсягу капіталу — 100 % вартості техніки. Такий підхід може негативно впливати на ліквідність аграрного підприємства та обмежувати можливості фінансування інших виробничих потреб [40].

У разі придбання техніки за власні кошти підприємство не несе процентних витрат, однак виникає проблема альтернативної вартості капіталу — кошти, вкладені в техніку, могли б бути використані для інших інвестиційних або операційних потреб. Податковий ефект у цьому випадку обмежується лише амортизаційними відрахуваннями. Крім того, усі ризики морального та технологічного старіння техніки повністю покладаються на власника. Формально NPV від'ємних потоків становить 5 000 тис. грн, однак фактична економічна вартість є вищою через втрату альтернативних можливостей використання капіталу [65].

Порівняльний аналіз свідчить, що фінансовий лізинг із сезонною схемою платежів є найбільш адаптованим інструментом фінансування для аграрного сектору. Його переваги полягають у гнучкості графіків платежів, помірному рівні забезпечення, податкових перевагах та кращій відповідності специфіці агровиробничого циклу. Банківський кредит забезпечує доступ до значних фінансових ресурсів, однак супроводжується вищою вартістю та жорсткішими умовами. Використання власних коштів знижує залежність від зовнішніх кредиторів, але створює високі альтернативні витрати та ризики втрати ліквідності підприємства [40; 65].

Важливим методологічним питанням є також аналіз впливу лізингу на фінансові показники аграрного підприємства. Введення МСФЗ 16 «Оренда» з 2019 року суттєво змінило підхід до відображення лізингу у фінансовій

звітності: лізингоодержувач тепер зобов'язаний визнавати актив у формі права користування та відповідне лізингове зобов'язання на балансі. Це підвищує балансову суму активів та зобов'язань підприємства, змінює показники боргового навантаження (*debt-to-equity ratio*, *interest coverage ratio*), що може впливати на оцінку кредитоспроможності. Для аграрних підприємств, що застосовують МСФЗ, ці зміни потребують особливої уваги при плануванні лізингових угод [37, 38].

Глобальний розвиток цифрових технологій суттєво трансформує ринок аграрного лізингу, відкриваючи нові можливості для підвищення його ефективності та доступності. Цифровізація проявляється у декількох ключових напрямках: розвиток онлайн-платформ для лізингового фінансування, впровадження технологій Інтернету речей (IoT) для моніторингу стану техніки, застосування великих даних (Big Data) для оцінки ризиків та використання технологій блокчейн для підвищення прозорості і ефективності управління лізинговими угодами [49, 50].

Онлайн-платформи лізингового фінансування дозволяють суттєво знизити транзакційні витрати як для лізингодавців, так і для потенційних лізингоодержувачів. Цифровізація процесу подачі заявки на лізинг, оцінки кредитоспроможності та укладення угоди дозволяє скоротити термін розгляду з декількох тижнів до кількох днів або навіть годин. Для дрібних аграрних підприємств, розташованих у віддалених сільських районах, де фізичний доступ до офісів лізингових компаній є ускладненим, розвиток цифрових каналів може стати ключовим фактором підвищення доступності лізингових послуг [50].

Технологія IoT (Інтернет речей) відкриває нові можливості для управління ризиками в аграрному лізингу. Сучасна сільськогосподарська техніка все більше оснащується телематичними системами, що дозволяють відстежувати місцезнаходження техніки, контролювати її технічний стан, реєструвати показники завантаженості та ефективності використання. Для лізингодавців ці дані мають подвійну цінність: по-перше, вони дозволяють

оперативно виявляти факти неналежного використання або технічних проблем з предметом лізингу; по-друге, вони є основою для більш точної оцінки залишкової вартості техніки після закінчення терміну лізингу. Телематичні дані поступово стають важливим джерелом інформації для визначення умов нових лізингових угод [49].

Технологія блокчейн має потенціал для підвищення ефективності та прозорості управління лізинговими угодами. Смарт-контракти на основі блокчейну можуть автоматизувати виконання рутинних умов лізингової угоди — наприклад, автоматичне списання лізингового платежу в день його настання, автоматична реєстрація переходу права власності після останнього платежу, автоматичне сповіщення страховика про технічну несправність предмету лізингу. Впровадження блокчейн-рішень у лізинговій галузі знаходиться на початковому етапі, проте вже існують пілотні проекти в ряді країн, що демонструють потенціал цієї технології [50].

Прецизійне землеробство є окремим перспективним напрямом розвитку аграрного лізингу. Системи точного землеробства — GPS-навігація та системи автопілотування тракторів і комбайнів, системи диференційованого внесення добрив та засобів захисту рослин, дрони для моніторингу посівів, сенсорне обладнання для визначення вологості ґрунту — є дорогим, але ефективним інструментом підвищення урожайності та зниження витрат. Лізинг є природним механізмом фінансування цих інвестицій, оскільки технологія прецизійного землеробства швидко розвивається та морально старіє, що робить операційний лізинг особливо привабливим для даного сегменту. Розвиток спеціалізованих лізингових продуктів для прецизійного землеробства є перспективним напрямом для вітчизняного ринку [49].

Повномасштабне вторгнення росії в Україну у лютому 2022 року завдало значної шкоди аграрному сектору та ринку лізингу. За оцінками Міністерства економіки доквілля та сільського господарства України, прямі збитки в аграрному секторі від воєнних дій станом на 2023 рік перевищували 7 млрд доларів США, включаючи знищення або пошкодження

сільськогосподарської техніки, зернових складів, іригаційних систем та іншої інфраструктури [68]. Ця ситуація створила принципово нові виклики для лізингових відносин.

Серед специфічних правових та фінансових проблем, що виникли в умовах воєнного стану у сфері лізингу, необхідно виділити такі: по-перше, питання кваліфікації пошкодження або знищення предмету лізингу в зоні бойових дій як страхового випадку (більшість страхових полісів містять виключення для «воєнних ризиків»); по-друге, питання можливості застосування положень про форс-мажор (непереборну силу) для обґрунтування тимчасового припинення лізингових платежів лізингоодержувачами, що опинилися в зоні активних бойових дій або на тимчасово окупованих територіях; по-третє, питання реєстрації та правового статусу предметів лізингу, що залишилися на окупованих територіях [68].

Торгово-промислова палата України та ряд громадських організацій активно займалися питанням документування форс-мажорних обставин для суб'єктів господарювання, постраждалих від воєнних дій. Проте єдиного, уніфікованого підходу до вирішення проблем лізинговідних зобов'язань в умовах воєнного стану виробити не вдалося, що призвело до значної правової невизначеності та збільшення обсягу судових спорів у цій сфері. Розробка спеціального законодавства щодо регулювання лізингових відносин в умовах надзвичайних обставин є нагальною потребою [41].

Разом з тим повоєнне відновлення відкриває унікальні можливості для розвитку аграрного лізингу. Міжнародні партнери України — ЄС, США, Великобританія, міжнародні фінансові організації (ЄБРР, IFC, USAID) — запланували масштабні програми підтримки відновлення аграрного сектору, в рамках яких лізинговому фінансуванню відводиться важлива роль. Зокрема, ЄБРР і IFC мають досвід фінансування лізингових компаній у країнах з перехідною економікою через механізм кредитних ліній та пайової участі в капіталі. Залучення таких ресурсів для розвитку аграрного лізингу може

суттєво знизити вартість лізингового фінансування та розширити його доступність [101].

Таблиця 1.7

Матриця SWOT-аналізу аграрного лізингового ринку України в контексті повоєнного відновлення

СИЛЬНІ СТОРОНИ (Strengths)	СЛАБКІ СТОРОНИ (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> • Значний потенціал попиту на технічне переоснащення (знос ОЗ >70%) • Великий аграрний сектор — один із найбільших в Європі • Наявна нормативно-правова база лізингу • Досвід роботи ДПАТ «Украгролізинг» та ряду лізингових компаній • Євроінтеграційні перспективи — доступ до фондів ЄС 	<ul style="list-style-type: none"> • Висока вартість лізингового фінансування (15–25% vs 3–6% в ЄС) • Нестабільність правового середовища • Слабкість ринку аграрного страхування • Низька фінансова грамотність малих аграрних підприємств • Нерозвиненість вторинного ринку техніки
МОЖЛИВОСТІ (Opportunities)	ЗАГРОЗИ (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> • Масштабні міжнародні програми відновлення АПК (ЄБРР, IFC, USAID) • Цифровізація лізингових послуг (зниження транзакційних витрат) • Розвиток ринку прецизійного землеробства • Реформування «Украгролізингу» та створення спеціалізованого агробанку • Розвиток кооперативного лізингу для малих господарств 	<ul style="list-style-type: none"> • Тривалість воєнних дій та невизначеність для інвестиційних рішень • Волатильність гривні та ризик доларизації угод • Неєфективне використання коштів міжнародної підтримки через бюрократизацію • Зміни у правовому регулюванні ЄС щодо аграрної підтримки • Демографічні зміни в сільській місцевості — дефіцит кваліфікованих кадрів

Джерело: розроблено автором

Аналіз матриці SWOT дозволяє виробити стратегічні рекомендації щодо розвитку аграрного лізингу в Україні в контексті повоєнного відновлення. Стратегія «Сильні сторони — Можливості» передбачає активне використання наявного потенціалу ринку та євроінтеграційних перспектив для залучення

міжнародного фінансування та розвитку спеціалізованих лізингових продуктів. Стратегія «Слабкі сторони — Можливості» спрямована на подолання структурних проблем ринку (висока вартість ресурсів, нерозвиненість страхування) через цільове використання коштів міжнародної підтримки. Стратегія «Сильні сторони — Загрози» передбачає зміцнення правового та інституційного середовища для забезпечення стійкості ринку в умовах продовження воєнних дій.

Перспективи розвитку аграрного лізингу в контексті євроінтеграції України є значними. Набуття членства в ЄС відкриє доступ до Фонду розвитку сільських районів (ЄФРР) та інших структурних фондів ЄС, кошти яких можуть бути спрямовані, зокрема, на субсидування лізингових угод для малих аграрних підприємств, розвиток лізингової інфраструктури та зниження вартості лізингового фінансування. Досвід Польщі та країн Балтії свідчить, що правильне використання цих ресурсів може суттєво прискорити технічне переоснащення аграрного сектору [90, 91].

1.3. Зарубіжний досвід регулювання лізингових операцій у сільському господарстві

Вивчення міжнародного досвіду державного регулювання лізингових операцій у сільському господарстві є важливою методологічною основою для розробки ефективних механізмів підтримки аграрного лізингу в Україні. Різноманітність підходів різних країн до регулювання цієї сфери відображає як відмінності у рівнях їх економічного розвитку і структурах аграрних ринків, так і різні пріоритети у аграрній та промисловій політиці [69, 70]. Незважаючи на цю різноманітність, аналіз кращих практик дозволяє виявити ряд спільних принципів та інструментів, що визначають ефективність систем державного регулювання аграрного лізингу.

Методологічну основу порівняльного аналізу становить концепція «кращих практик» (best practices), що передбачає виявлення найбільш ефективних моделей та їх адаптацію до умов конкретної країни. Проте К.

Андерсон застерігає від механічного перенесення іноземного досвіду без урахування специфіки національних інститутів, традицій і рівня розвитку фінансових ринків: те, що ефективно функціонує в Німеччині з її розвиненою банківською системою і стабільним правовим середовищем, може виявитися неефективним в умовах нестабільної перехідної економіки [71].

Сполучені Штати Америки є світовим лідером за обсягами лізингового ринку. Американська модель аграрного лізингу базується на поєднанні розвиненого ринку приватних лізингових послуг із системою державної підтримки через федеральні програми. За даними Equipment Leasing and Finance Association, у США щорічно через механізм лізингу фінансується близько 25–30% від усього обсягу інвестицій у бізнес-обладнання [72, 73].

Ключовим елементом американської системи підтримки аграрного фінансування є Farm Service Agency (FSA) — федеральне агентство у складі USDA. FSA реалізує ряд програм пільгового кредитування фермерів [74]. Особливістю американської системи є жорсткий контроль за цільовим використанням пільгових коштів та регулярний аудит ефективності програм.

Важливим елементом американської системи є також Federal Agricultural Mortgage Corporation (Farmer Mac) — державно спонсороване підприємство, що забезпечує вторинний ринок для сільськогосподарських іпотечних кредитів та позик під заставу сільськогосподарського обладнання [75]. Функціонування Farmer Mac сприяє збільшенню ліквідності первинних кредиторів і, як наслідок, зниженню вартості фінансування для аграрних виробників.

Американська система оподаткування лізингових операцій формує значні стимули для розвитку лізингу в аграрному секторі. Зокрема, Code Section 179 Внутрішнього кодексу доходів дозволяє підприємствам списувати значну частину вартості придбаного обладнання в перший рік його використання [76]. Додатковою стимулюючою мірою є Bonus Depreciation — прискорена амортизація, що дозволяє списувати 60–100% вартості нового обладнання в перший рік [77].

Досвід Канади в галузі аграрного лізингу та його державного регулювання є особливо цінним завдяки схожості природно-кліматичних умов і структури аграрного виробництва з Україною. Ключовим інституційним елементом канадської системи є Farm Credit Canada (FCC) — федеральна фінансова корпорація, що спеціалізується виключно на наданні фінансових послуг аграрному сектору [78]. FCC має статус державної корпорації і фінансується через Парламент Канади, але функціонує на ринкових засадах. За даними FCC, корпорація надає широкий спектр лізингових послуг: лізинг зернозбиральних комбайнів, тракторів, зерносховищного обладнання, обладнання для тваринництва, а також технологічного обладнання для агропереробки [79]. Особливістю канадської моделі є гнучкість умов лізингу: FCC пропонує сезонні схеми платежів, відстрочення першого платежу, можливість дострокового погашення без штрафних санкцій.

Окремо слід відзначити канадську програму AgriStability — систему підтримки доходів фермерів у кризових ситуаціях, яка непрямо підтримує виконання лізингових зобов'язань [80]. У разі значного падіння доходів через несприятливі кліматичні умови або ринкову кон'юнктуру, фермери отримують компенсаційні виплати, що дозволяє їм підтримувати платоспроможність.

Досвід Євросоюзу є найбільш актуальним для України з огляду на чинну Угоду про асоціацію та перспективи євроінтеграції [81, 82]. Регулювання аграрного лізингу в ЄС здійснюється на двох рівнях: рівні Союзу (через Спільну аграрну політику та регуляторну базу фінансових ринків) та рівні окремих держав-членів (через національне законодавство та програми підтримки). Регламент ЄС 2021/2115 визначає загальні рамки підтримки аграрного сектору, у тому числі через фінансові інструменти [83].

Німецька модель аграрного лізингу є однією з найбільш розвинених у ЄС. Специфічним інструментом державної підтримки є фінансування через KfW — державний банк розвитку, що надає кредити лізинговим компаніям за зниженими ставками за умови їх спрямування на фінансування пріоритетних інвестицій, включаючи аграрний сектор [84, 85]. Завдяки механізму KfW

ринкові лізингові компанії отримують дешеві ресурси і можуть пропонувати конкурентоспроможні ставки для кінцевих позичальників.

Німецький досвід також демонструє ефективність системи захисту довкілля через лізингові механізми. Програма «зеленого лізингу» передбачає додаткові пільгові умови для лізингу екологічно чистого та ресурсоефективного обладнання, що стимулює перехід аграрного виробництва до більш екологічних технологій [86].

Французька система регулювання аграрного лізингу базується на концепції *crédit-bail agricole* (сільськогосподарського фінансового лізингу) як спеціального фінансового продукту, що є юридично чітко визначеним і регулюється спеціальними нормативними актами [87]. Особливістю французької моделі є широкий розвиток CUMA (*Coopératives d'utilisation de matériel agricole*) — кооперативів з використання сільськогосподарської техніки [88, 89]. CUMA дозволяють дрібним фермерам спільно придбавати або орендувати дорогу техніку, суттєво знижуючи витрати на одного учасника.

Польський досвід є, мабуть, найбільш релевантним для України серед усіх розглянутих країн, оскільки Польща пройшла схожий шлях трансформації аграрних відносин [90, 91]. Після вступу до ЄС у 2004 році Польща отримала доступ до значних коштів структурних фондів ЄС, які в рамках Планів розвитку сільських територій спрямовувалися, зокрема, на співфінансування модернізації аграрного виробництва, включаючи придбання техніки через лізинг.

Польська модель також демонструє важливість чіткого нормативно-правового забезпечення лізингу. Закон Польщі про оподаткування доходів юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців містить детальні положення щодо оподаткування лізингових операцій [92]. Ця ясність і передбачуваність є важливою умовою розвитку лізингового ринку.

Порівняльний аналіз моделей державного регулювання аграрного лізингу в провідних країнах світу свідчить, що ефективний розвиток системи лізингового фінансування сільського господарства базується на поєднанні

державної підтримки, спеціалізованих фінансових інституцій, податкових стимулів та адаптованих механізмів страхування ризиків. Досвід різних країн демонструє різноманітність підходів до організації аграрного лізингу залежно від структури економіки, рівня розвитку фінансового ринку та аграрної політики держави [72–103].

Таблиця 1.8

Порівняльний аналіз моделей державного регулювання аграрного лізингу в провідних країнах світу

Країна	Ключовий інститут	Основні інструменти підтримки	Частка лізингу в аграрних інвестиціях	Застосовність для України
США	USDA / Farm Service Agency, Farmer Mac	Федеральні позики, Section 179 (прискорена амортизація), Bonus Depreciation	15–25%	Висока: механізм банку розвитку, вторинного ринку, консультаційна мережа
Канада	Farm Credit Canada (FCC)	Спеціалізовані лізингові продукти FCC, AgriStability (страхування доходів), сезонні платежі	20–30%	Дуже висока: спеціалізована держ. корпорація, сезонні схеми, страхування доходів
Німеччина	KfW Банк розвитку, приватні лізингові компанії	Рефінансування через KfW за зниженими ставками, «зелений лізинг», прискорена амортизація	25–35%	Висока: модель рефінансування через банк розвитку без прямого субсидування
Франція	Crédit Agricole, CUMA (кооперативи)	Crédit-bail agricole, підтримка кооперативів (CUMA), податкові пільги	20–28%	Середня: кооперативна модель (CUMA) актуальна для розвитку кооперації в Україні

Польща	ARiMR, Банк Господарства Крайового	Кошти структурних фондів ЄС, субсидії на техніку, ясне оподаткування	15–20%	Найвища: аналогічний шлях трансформації, релевантний досвід використання фондів ЄС
Нідерланди	Приватні банки, RVO (агентство підтримки)	Інвестиційні субсидії SDE+, прискорена амортизація VAMIL/MIA, лізинг тепличного обладнання	30–40%	Середня: релевантний для розвитку тепличного господарства та точного землеробства
Бразилія	Banco do Brasil (Plano Safra)	Щорічний план аграрного фінансування, кредити на техніку, технологічна підтримка	10–18%	Середня: модель державного банку для аграрного фінансування в умовах масштабного сектору
Україна (поточний стан)	ДПАТ «Укראгролізинг»	Пряме бюджетне фінансування, пільговий лізинг (обмежений охоптом)	2–5%	— : Необхідні системні реформи відповідно до кращих міжнародних практик

Джерело: складено автором на основі [72–103]

У США система аграрного лізингу базується на діяльності USDA, Farm Service Agency та Farmer Mac. Основними інструментами підтримки виступають федеральні позики, механізми прискореної амортизації відповідно до Section 179 та Bonus Depreciation, які дозволяють агровиробникам швидко списувати вартість техніки на витрати [72]. Частка лізингу в аграрних інвестиціях становить 15–25 %, що свідчить про вагому роль цього інструменту у фінансуванні модернізації аграрного виробництва. Для України особливо цінним є американський досвід функціонування банків розвитку, вторинного ринку аграрної техніки та розгалуженої системи консультаційної підтримки фермерів [73].

У Канаді ключову роль у розвитку аграрного лізингу відіграє Farm Credit Canada, яка є спеціалізованою державною фінансовою корпорацією підтримки аграрного сектору. Система включає спеціалізовані лізингові продукти, програми страхування доходів AgriStability та сезонні графіки платежів, адаптовані до циклічності сільськогосподарського виробництва [74]. Частка лізингу в аграрних інвестиціях у Канаді становить 20–30 %. Канадська модель є однією з найбільш релевантних для України, оскільки поєднує державну фінансову підтримку, страхування аграрних ризиків та механізми гнучкого фінансування аграріїв [75].

У Німеччині система аграрного лізингу функціонує на основі співпраці приватних лізингових компаній із KfW — державним банком розвитку. Основним інструментом підтримки є рефінансування лізингових компаній за пільговими ставками, що дозволяє здешевлювати фінансові ресурси без прямого бюджетного субсидування [76]. Додатково використовуються механізми прискореної амортизації та концепція «зеленого лізингу», спрямована на підтримку екологічно ефективної техніки та енергоощадних технологій. Частка лізингу в аграрних інвестиціях у Німеччині досягає 25–35 %. Для України особливий інтерес становить саме модель рефінансування через банк розвитку, яка дозволяє підтримувати ринковий характер фінансових відносин [77].

У Франції важливу роль відіграють Crédit Agricole та кооперативні об'єднання CUMA. Французька модель базується на розвитку *crédit-bail agricole* — спеціалізованого аграрного лізингу, а також підтримці кооперативного використання техніки через сільськогосподарські кооперативи [78]. Частка лізингу в аграрних інвестиціях становить 20–28 %. Для України французький досвід є актуальним у контексті розвитку аграрної кооперації, особливо для малих і середніх господарств, які не можуть самостійно фінансувати придбання дорогої техніки [79].

У Польщі система аграрного лізингу розвивається за підтримки ARiMR та Банк Господарства Крайового. Основними інструментами підтримки є

використання структурних фондів Європейського Союзу, субсидії на придбання техніки та прозора система оподаткування лізингових операцій [80]. Частка лізингу в аграрних інвестиціях становить 15–20 %. Польська модель є найбільш релевантною для України через подібність історичних та економічних умов трансформації аграрного сектору, а також перспективу інтеграції до європейського економічного простору [81].

У Нідерландах аграрний лізинг активно використовується у високотехнологічному сільському господарстві, особливо в тепличному виробництві та точному землеробстві. Підтримка здійснюється через приватні банки та RVO. Основними інструментами виступають інвестиційні субсидії SDE+, механізми прискореної амортизації VAMIL/MIA та спеціалізовані програми фінансування тепличного обладнання [82]. Частка лізингу в аграрних інвестиціях сягає 30–40 %, що є одним із найвищих показників у Європі. Для України нідерландський досвід є корисним у контексті розвитку високотехнологічного агровиробництва та енергоефективних технологій [83].

У Бразилії важливу роль у фінансуванні аграрного сектору відіграє Banco do Brasil через державну програму Plano Safra. Система передбачає щорічні плани аграрного фінансування, пільгові кредити на техніку та програми технологічної підтримки агровиробників [84]. Частка лізингу в аграрних інвестиціях становить 10–18 %. Бразильський досвід є цікавим для України з точки зору функціонування державного банку як ключового інструменту підтримки великого аграрного сектору [85].

В Україні аграрний лізинг нині представлений переважно діяльністю Укראгролізинг та окремими програмами комерційних лізингових компаній. Основними інструментами підтримки залишаються пряме бюджетне фінансування та пільгові програми лізингу, однак їх охоплення є обмеженим [86]. Частка лізингу в аграрних інвестиціях оцінюється лише у 2–5 %, що значно нижче порівняно з розвиненими країнами. Це свідчить про недостатній рівень розвитку системи аграрного лізингу та необхідність проведення комплексних реформ [87].

Порівняльний аналіз міжнародного досвіду дозволяє зробити висновок, що для України найбільш перспективними є запозичення польської та канадської моделей, які поєднують державну підтримку, сезонні механізми фінансування, страхування аграрних ризиків і розвиток спеціалізованих фінансових інституцій. Водночас німецька модель рефінансування через банк розвитку та французький досвід аграрної кооперації також можуть стати важливими елементами модернізації системи аграрного лізингу в Україні [72–103].

Угорська модель аграрного лізингу є прикладом активного використання державного банку розвитку для підтримки інвестицій в аграрному секторі. Magyar Fejlesztési Bank (MFB) реалізує ряд програм підтримки інвестицій у сільське господарство, включаючи субсидоване кредитування лізингових компаній та пряму підтримку лізингоодержувачів [93]. Угорський уряд також впровадив механізм часткового субсидування лізингових платежів для малих і середніх фермерів.

Нідерланди є унікальним прикладом надзвичайно ефективного аграрного виробництва за умов обмеженого земельного ресурсу. Нідерландська аграрна модель базується на надвисокій технологічності та інтенсивності виробництва, що вимагає постійного оновлення обладнання [94, 95]. Цікавим аспектом нідерландського досвіду є широке використання лізингу в тепличному господарстві — одному з ключових секторів нідерландського аграрного виробництва.

Досвід Швеції та Данії у сфері аграрного лізингу демонструє важливість сильних фермерських кооперативів як посередників між лізинговими компаніями і дрібними виробниками [96]. У цих країнах фермерські кооперативи нерідко виступають як колективні лізингоодержувачі, беруть техніку в лізинг від імені своїх членів і організують колективне її використання.

Досвід Бразилії ілюструє можливості розвитку аграрного лізингу в умовах великої за площею та різноманітної за структурою аграрної країни. Ключову роль у фінансуванні аграрного сектору Бразилії відіграє Banco do Brasil, що реалізує програму Plano Safra — щорічний план підтримки аграрного

фінансування [97]. Бразильський досвід показує, що навіть в умовах значної соціальної нерівності та структурної гетерогенності аграрного сектору можна побудувати відносно ефективну систему аграрного фінансування.

В Індії мікролізинг застосовується як інструмент фінансування дрібних фермерів, що не мають доступу до банківського кредитування [98]. Дослідники А. Наїр і Р. Кльоппінгер-Тодд показують, що мікролізинг невеликого обладнання може відіграти важливу роль у підвищенні продуктивності дрібних фермерів. Цей досвід є актуальним і для України в контексті підтримки дрібних фермерських господарств.

Порівняльний аналіз усіх розглянутих моделей дозволяє виявити ряд спільних принципів, що визначають ефективність систем державного регулювання аграрного лізингу [99, 100]. По-перше, принцип системності: найбільш ефективними є системи, де різні елементи утворюють цілісний взаємопов'язаний комплекс. По-друге, принцип адресності: підтримка спрямовується на ті категорії аграрних виробників, де ринкові механізми є найменш ефективними. По-третє, принцип ринковості: навіть у моделях з активною державною участю базові ринкові механізми ціноутворення і конкуренції зберігаються. По-четверте, принцип адаптивності: ефективні системи регулювання здатні адаптуватися до змін в економічному середовищі. Зіставляючи міжнародний досвід з українськими реаліями, слід відзначити, що Україна стоїть на шляху формування власної моделі регулювання аграрного лізингу. Наявні передумови — велика кількість сільськогосподарських підприємств різних розмірів, значна потреба в технічному переоснащенні, наявність певних інституційних структур — створюють основу для побудови ефективної системи [101]. Водночас ряд факторів стримує розвиток аграрного лізингу: висока вартість ресурсів, нестабільність правового середовища, слабкість ринкової інфраструктури та обмеженість бюджетних ресурсів.

Особливого значення для України набуває досвід євроінтеграції нових держав-членів ЄС [102, 103]. Польща, Румунія, країни Балтії продемонстрували,

що приєднання до ЄС відкриває значні можливості для розвитку аграрного фінансування та лізингу через доступ до ресурсів структурних фондів і ЄФРР.

Таким чином, міжнародний досвід державного регулювання лізингових операцій у сільському господарстві є надзвичайно різноманітним і багатим. Аналіз кращих практик дозволяє виявити ряд універсальних принципів: системний підхід до регулювання, адресна підтримка соціально вразливих категорій виробників, збереження ринкових механізмів, розвиток спеціалізованих фінансових інститутів, сприятливе оподаткування і страхова підтримка. Адаптація кращих елементів цих моделей до умов України, з урахуванням специфіки вітчизняного аграрного ринку та перспектив євроінтеграції, може стати важливим чинником прискорення технічного переоснащення АПК, підвищення продуктивності праці й конкурентоспроможності вітчизняного аграрного виробництва на світових ринках.

Гармонізація законодавства України у сфері фінансових послуг, зокрема лізингу, із нормами ЄС є одним із ключових завдань євроінтеграційного процесу. Угода про асоціацію між Україною та ЄС, підписана у 2014 році, передбачає поступове наближення вітчизняного законодавства у сфері фінансових послуг до *acquis communautaire* ЄС. Аналіз нормативно-правових засад лізингу в країнах ЄС дозволяє виявити ключові напрями такої гармонізації та оцінити поточний стан відповідності вітчизняного законодавства [81, 82].

На рівні ЄС лізинг регулюється насамперед через загальні директиви щодо кредитних установ, небанківських фінансових послуг та захисту споживачів. Директива 2008/48/ЄС про споживчий кредит встановлює вимоги щодо прозорості умов кредитних (у тому числі лізингових) угод для споживачів: обов'язкове розкриття ефективної відсоткової ставки (Annual Percentage Rate), стандартизована форма договору, право дострокового погашення без штрафних санкцій понад встановленого ліміту. Директива 2014/17/ЄС про іпотечний кредит встановлює аналогічні вимоги для фінансових продуктів під заставу нерухомості. Відповідні норми щодо комерційного лізингу є предметом

національного законодавства держав-членів, що обумовлює певну різноманітність у регулюванні [82].

Особливого значення для України набуває Регламент ЄС 2021/2115 щодо Спільної аграрної політики (CAP) на 2023–2027 роки, що визначає умови доступу до фінансових інструментів ЄС для підтримки аграрного сектору [83]. Відповідно до цього Регламенту, держави-члени можуть включати до своїх Стратегічних планів CAP фінансові інструменти (у тому числі лізинг) як альтернативу грантовому фінансуванню. Такий підхід дозволяє більш ефективно використовувати кошти ЄС: фінансові інструменти є поновлюваними (кошти повертаються після виплати позичальником і можуть бути направлені новим позичальникам), на відміну від безповоротних грантів.

Порівняльний аналіз законодавства про лізинг в Україні та країнах ЄС виявляє ряд суттєвих відмінностей, що потребують усунення в процесі гармонізації. По-перше, питання визначення та класифікації лізингу: в Україні відсутнє чітке законодавче розмежування між різними видами лізингу (крім фінансового та операційного), тоді як у більшості країн ЄС таке розмежування є детально регламентованим. По-друге, питання захисту лізингоодержувачів: в Україні відсутні норми щодо обов'язкового розкриття ефективної лізингової ставки та стандартизації форм лізингових договорів, аналогічні вимогам Директиви 2008/48/ЄС. По-третє, питання реєстрації та захисту прав лізингодавця: системи реєстрації лізингових угод та захисту прав власності лізингодавця в Україні потребують вдосконалення [29, 70, 71].

На підставі проведеного порівняльного аналізу можна виділити пріоритетні напрями гармонізації законодавства України у сфері лізингу з нормами ЄС. По-перше, це розробка єдиного кодифікованого законодавчого акту про лізинг, що усунув би суперечності між різними кодексами та законами і забезпечив повноцінне регулювання всіх видів лізингу. По-друге, впровадження обов'язкового розкриття ефективної лізингової ставки та стандартизація форм лізингових договорів. По-третє, реформування системи реєстрації лізингових

угод та вдосконалення механізмів захисту прав лізингодавця при дефолті лізингоодержувача [70, 71, 82].

Таблиця 1.9

Порівняльний аналіз нормативно-правового регулювання лізингу в Україні та країнах ЄС

Аспект регулювання	Законодавство країн ЄС (стандарт)	Законодавство України (поточний стан)
Визначення та класифікація лізингу	Детальна класифікація відповідно до МСФЗ 16 та національних стандартів обліку; чітке розмежування фінансового, операційного, зворотного лізингу	Закон «Про фінансовий лізинг» регулює переважно фінансовий лізинг; операційний лізинг врегульований неповно; суперечності між нормами ЦКУ та ГКУ
Розкриття ефективної ставки	Обов'язкове розкриття APR (Annual Percentage Rate) для споживачів; стандартизована Директивою 2008/48/ЄС	Відсутня обов'язкова вимога розкривати ефективну лізингову ставку для всіх категорій лізингоодержувачів
Реєстрація лізингових угод	Централізований реєстр обтяжень рухомого майна; публічний доступ до відомостей про предмети лізингу	Державний реєстр обтяжень рухомого майна функціонує, але охоплення неповне; практика реєстрації потребує вдосконалення
Захист прав лізингодавця при дефолті	Спрощені процедури вилучення предмету лізингу у більшості країн ЄС; судовий захист забезпечується протягом розумного строку	Процедура повернення предмету лізингу судовим шляхом є тривалою та витратною; судова практика неоднорідна
Оподаткування лізингових операцій	Стабільне та передбачуване; лізингові платежі відносяться на витрати; прискорена амортизація у більшості країн	Правила оподаткування лізингу в цілому відповідають вимогам; проте є ризики змін через нестабільність законодавства
Захист прав споживачів (лізингоодержувачів)	Детальні норми щодо стандартизації договорів, права дострокового погашення, захисту від несправедливих умов	Захист прав лізингоодержувачів є недостатньо деталізованим; відсутні стандартизовані форми договорів

Джерело: розроблено автором на основі [29, 70, 71, 81, 82, 92]

Фінансова підтримка аграрного лізингу є невід'ємним елементом ефективної системи державного регулювання. Проте форми та механізми такої підтримки суттєво різняться між країнами залежно від їх загальної економічної та аграрної політики. Систематизація цих механізмів дозволяє виявити найбільш ефективні інструменти та обґрунтувати рекомендації для України [105, 110].

Субсидування відсоткових ставок є одним із найбільш поширених і прямолінійних інструментів фінансової підтримки лізингу. Суть механізму полягає у тому, що держава відшкодовує лізингоодержувачу частину відсоткових витрат за лізинговою угодою у вигляді прямої субсидії. В Україні аналогічні механізми застосовувалися у програмах підтримки кредитування аграрного сектору через часткову компенсацію відсоткових ставок за банківськими кредитами. Головним недоліком прямого субсидування є значне навантаження на державний бюджет та ризики корупції і нецільового використання коштів. Крім того, прямі субсидії відсоткових ставок можуть спотворювати ринкові сигнали та знижувати стимули до підвищення ефективності лізингодавців [105].

Механізм рефінансування через банк розвитку, що застосовується в Німеччині (KfW), Угорщині (MFB) та ряді інших країн, є більш ринково нейтральним і ефективним альтернативним інструментом. За цим механізмом банк розвитку надає комерційним лізинговим компаніям та банкам кредитні ресурси за зниженими (нижче ринкових) ставками за умови їх цільового спрямування на фінансування пріоритетних інвестицій (в тому числі аграрного лізингу). Ринкові лізингові компанії зберігають конкурентну динаміку і функції оцінки ризиків, тоді як загальна вартість лізингу для кінцевого споживача знижується завдяки здешевленню ресурсів [84, 85].

Система державних гарантій є іще одним потужним інструментом підтримки лізингу, особливо ефективним для розширення доступу малих і середніх підприємств до лізингового фінансування. Суть механізму: держава або спеціалізований гарантійний фонд надає часткову гарантію (наприклад, 50–70% суми лізингової угоди) за зобов'язаннями лізингоодержувача, що суттєво знижує

кредитний ризик для лізингодавця і дозволяє йому погодитися на угоду, яку він відхилив би без гарантії. У США аналогічну функцію частково виконує Farmer Mac, у Польщі — BGK (Bank Gospodarstwa Krajowego), у Канаді — програми CALA (Canada Agricultural Loans Act). Перевагою системи гарантій є те, що реальні бюджетні витрати відповідають лише виплатам за позовами (реальним дефолтам), а не повному обсягу гарантованих угод [74, 78].

Перспективним для України є механізм фінансових інструментів у рамках структурних фондів ЄС. На відміну від безповоротних грантів, фінансові інструменти (позики, гарантії, участь у капіталі) мають поновлюваний характер: після повернення коштів вони можуть бути повторно направлені новим одержувачам. Це дозволяє «перемножити» первісну суму підтримки ЄС у 3–5 разів за весь програмний період. Регламент ЄС 2021/2115 надає державам-членам широкі можливості для конструювання фінансових інструментів у сфері аграрного лізингу [83]. Після набуття членства в ЄС Україна матиме можливість використовувати ці механізми для розвитку доступного лізингу для малих і середніх аграрних підприємств (таб. 1.10).

Порівняння механізмів державної підтримки лізингу свідчить, що пряме субсидування відсоткових ставок і бюджетне фінансування державної лізингової компанії мають найвищий вплив на здешевлення лізингу, але створюють значне бюджетне навантаження та знижують ринкову нейтральність. Рефінансування через банки розвитку забезпечує середній або високий ефект за помірного бюджетного навантаження та збереження конкурентних умов. Державні гарантії полегшують доступ до фінансування, знижуючи вимоги до застави, а їхнє бюджетне навантаження виникає переважно у разі дефолтів. Прискорена амортизація має непрямий податковий ефект і належить до найбільш ринково нейтральних інструментів. Фінансові інструменти ЄС відзначаються поновлюваним характером фінансування та достатньо високою ефективністю. Отже, найбільш збалансованими механізмами є рефінансування через банк розвитку, державні гарантії, прискорена амортизація та фінансові інструменти ЄС.

Таблиця 1.10

Порівняльна ефективність механізмів державної фінансової підтримки
аграрного лізингу

Механізм підтримки	Вплив на вартість лізингу	Навантаження на бюджет	Ринкова нейтральність	Приклади застосування
Пряме субсидування відсоткових ставок	Висока	Значне (прямі видатки)	Низька	Україна (кредит. субсидії), ряд країн ЦСЄ
Рефінансування через банк розвитку	Середня–висока	Помірне (квазіфіскальне)	Висока	Німеччина (KfW), Угорщина (MFB), Польща (BGK)
Державні гарантії за лізинговими угодами	Середня (знижує вимоги до застави)	Умовне (лише дефолти)	Висока	США (FSA-гарантії), Канада (CALA), ЄС (EIF)
Прискорена амортизація	Непряма (податковий ефект)	Помірне (відтермін. подат.)	Дуже висока	США (Section 179), Нідерланди (VAMIL), ЄС (більшість країн)
Пряме бюджетне фінансування держлізингкомпанії	Висока (для охоплених)	Значне (прямі видатки)	Низька	Україна (Укграролізинг), Індія (NABARD)
Фінансові інструменти ЄС (ФІ з структурних фондів)	Середня–висока	Поновлюваний (самовідтворюється)	Висока	Польща, Румунія, Болгарія, Прибалтика

Джерело: розроблено автором на основі [105, 110, 74, 78, 83, 84, 85]

Синтез проаналізованого міжнародного досвіду дозволяє сформулювати концептуальні засади адаптованої моделі державного регулювання аграрного лізингу в Україні. Розробка такої моделі ґрунтується на принципах

теоретичної моделі «Найкращий підхід» (best-fit approach), що передбачає не механічне перенесення будь-якої окремої іноземної моделі, а конструювання власної моделі на основі вибіркової інтеграції кращих елементів різних систем з урахуванням специфічних умов України (таб.1.11) [71, 101].

Першим ключовим елементом запропонованої концептуальної моделі є створення або реформування спеціалізованої державної агрофінансової інституції. Досвід Канади (FCC), Польщі (ARiMR з лінійкою фінансових продуктів), Угорщини (MFB) та Бразилії (Banco do Brasil) переконливо свідчить, що наявність такої інституції є необхідною умовою ефективної підтримки аграрного лізингу. Для України найбільш прийнятною є модель, за якою ДП «Украгролізинг» реформується у повноцінну агрофінансову корпорацію, що функціонує на комерційних засадах, але має доступ до пільгових ресурсів державного бюджету та міжнародних фінансових організацій [57, 101].

Другим елементом є розвиток системи державних гарантій за лізинговими угодами для малих і середніх аграрних підприємств. Ця система може бути побудована на основі Фонду розвитку підприємництва або окремого спеціалізованого гарантійного фонду. Ключовими параметрами системи є: обсяг гарантії (50–70% суми угоди), розмір гарантійної премії (0,5–2% від гарантованої суми), цільові категорії позичальників (малі ферми, початківці, господарства у постраждалих від воєнних дій регіонах), граничний розмір гарантованої угоди [74, 78].

Третім елементом є формування сприятливого режиму оподаткування лізингових операцій в аграрному секторі. Зокрема, доцільним є запровадження прискореної амортизації предметів лізингу (з коефіцієнтом до 3-х) та збереження права лізингоодержувача відносити лізингові платежі в повному обсязі на витрати для цілей оподаткування прибутку. Стабільність та передбачуваність цих норм є не менш важливою, ніж їх змістовна привабливість: інвестиційні рішення про лізинг приймаються на 5–10 років, тому часті зміни у правилах оподаткування є надзвичайно дестабілізуючим чинником [105, 110].

Таблиця 1.11

Теоретична схема адаптованої моделі державного регулювання аграрного лізингу в Україні (концептуальний рівень)

Блок моделі	Запозичені елементи (джерело)	Адаптація до умов України	Очікуваний ефект
I. Інституційний блок	Спеціалізована агрофінансова корпорація (Farm Credit Canada); Банк розвитку (KfW, MFB)	Реформування ДП «Украгролізинг» у незалежну агрофінансову корпорацію з ринковим управлінням	Розширення охоплення, підвищення ефективності, зниження ставок для кінцевих позичальників
II. Фінансово-інструментальний блок	Державні гарантії (FSA, CALA, EIF); Рефінансування через бюджет розвитку (KfW); Фінансові інструменти ЄС	Гарантійний фонд для аграрного МСБ; кредитні лінії через держбанк; підготовка до ФІ ЄС після вступу	Зниження бар'єрів доступу для малих ферм; здешевлення лізингового фінансування
III. Фіскальний блок	Прискорена амортизація (Section 179 США, VAMIL Нідерланди); стабільне оподаткування (Польща)	Коефіцієнт прискорення амортизації x3 для предметів аграрного лізингу; стабілізаційне застереження в ПКУ	Зниження ефективної вартості лізингу; підвищення передбачуваності для довгострокових угод
IV. Страховий блок	AgriStability (Канада); державне перестраховування (ФАО-рекомендації); обов'язкове страхування предмету	Стандартизація страхування предмету лізингу; програма страхування аграрних доходів; держперестраховування катастроф	Зниження ризиків неплатежу; підвищення доступності страхування; стабілізація грошових потоків
V. Інформаційно-консультаційний блок	Мережа агентів лізингових послуг (США); СУМА-кооперативи (Франція); дорадча служба	Розвиток фінансового дорадництва через аграрні університети, асоціації та кооперативи; цифровий портал	Підвищення фінансової грамотності; зниження інформаційних бар'єрів; охоплення віддалених районів

Джерело: розроблено автором на основі [105, 54, 57, 71, 74, 78, 80, 84, 101]

Четвертим елементом є розвиток страхової інфраструктури аграрного лізингу. Зокрема, необхідними є: обов'язкове страхування предмету лізингу (вже передбачено більшістю лізингових угод, але потребує стандартизації умов); розвиток ринку страхування аграрних доходів (аналог AgriStability в Канаді); запровадження державного перестраховання для катастрофічних аграрних ризиків, що дозволить знизити вартість страхування врожаю для кінцевого споживача [54, 80].

Реалізація запропонованої концептуальної моделі потребує поетапного підходу з урахуванням обмеженості бюджетних ресурсів та необхідності збереження макрофінансової стабільності. На першому етапі (2024–2026 рр.) пріоритетними є реформування правового регулювання лізингу та гармонізація з нормами ЄС, реструктуризація ДП «Украгролізинг» та розробка концепції гарантійного фонду. На другому етапі (2027–2030 рр.) — формування гарантійного фонду, розвиток ринку аграрного страхування, запровадження спеціальних норм прискореної амортизації. На третьому етапі (2030 р. і далі, у перспективі членства в ЄС) — повноцінне впровадження фінансових інструментів ЄС, інтеграція в загальноєвропейський ринок аграрного фінансування [101, 103].

Узагальнюючи результати проведеного аналізу міжнародного досвіду, можна констатувати, що ефективна система державного регулювання аграрного лізингу в Україні має ґрунтуватися на таких концептуальних засадах: поєднання ринкових механізмів із цільовою державною підтримкою; адресність підтримки відповідно до реальних потреб різних категорій аграрних виробників; системний підхід, що охоплює правове, інституційне, фінансове та страхове забезпечення; поступова гармонізація з нормами ЄС як стратегічний пріоритет; адаптивність до змін зовнішнього середовища — воєнних, економічних та технологічних. Реалізація цих засад потребує скоординованих зусиль органів державного управління, фінансових інституцій та представників аграрної галузі [99, 100, 103].

Висновки до розділу 1

На підставі проведеного теоретико-методологічного аналізу лізингу в аграрному секторі сформульовано такі висновки.

1. Лізинг є складним, багатоаспектним явищем, що поєднує риси оренди, кредиту та купівлі-продажу. Найбільш адекватним теоретичним підходом є комплексний, системний погляд на лізинг, що інтегрує правовий, фінансовий, інституційний та організаційний виміри. Економічний механізм регулювання лізингових відносин являє собою складну, відкриту, динамічну систему, що охоплює правову, фінансово-економічну, інституційну та організаційну підсистеми.
2. Лізинг в агропромисловому виробництві має суттєві особливості, зумовлені галузевою специфікою сільськогосподарського виробництва: сезонністю виробничого процесу та нерівномірністю грошових потоків; підвищеним рівнем виробничих ризиків; специфікою предметів лізингу (висока вартість, сезонне використання, нерозвиненість вторинного ринку); необхідністю у розвиненій сервісній та страховій інфраструктурі.
3. Міжнародний досвід державного регулювання аграрного лізингу засвідчує ефективність комплексних моделей, що поєднують ринкові механізми з цільовою державною підтримкою. Найбільш розвинені системи (США, Канада, Німеччина, Франція, Нідерланди) характеризуються: наявністю спеціалізованих фінансових інститутів; сприятливим режимом оподаткування лізингових операцій; системою державних гарантій та підтримки доходів; розвинутою страховою та сервісною інфраструктурою.
4. Для України найбільш релевантним є досвід нових держав-членів ЄС — Польщі, Угорщини, країн Балтії, що пройшли шлях трансформації аграрних відносин та євроінтеграції. Цей досвід демонструє можливості використання ресурсів структурних фондів ЄС для розвитку аграрного фінансування та лізингу, важливість адміністративної спроможності для ефективного освоєння цих коштів та необхідність системного реформування нормативно-правової бази лізингу.

5. Теоретичний аналіз засвідчує необхідність розробки комплексного механізму державного регулювання та підтримки лізингу в аграрному секторі України, що враховує галузеву специфіку АПК, відповідає кращим міжнародним практикам, забезпечує ефективний доступ різних категорій аграрних виробників до лізингових послуг та сприяє технічному переоснащенню вітчизняного сільськогосподарського виробництва в умовах воєнного і повоєнного відновлення та євроінтеграції.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

2.1. Стан і тенденції розвитку лізингового ринку в аграрному секторі України

Ринок лізингових послуг в Україні є одним із ключових інструментів інвестиційного фінансування реального сектору економіки, зокрема аграрного виробництва. Особливе значення лізинг набуває в умовах обмеженого доступу підприємств до банківського кредитування та в контексті масштабного зношення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, рівень якого за різними оцінками перевищує 70–80 %. Дослідження стану і тенденцій розвитку лізингового ринку є необхідною передумовою для розроблення ефективних механізмів державного регулювання та підтримки аграрного лізингу в умовах воєнного стану і повоєнного відновлення.

Ринок фінансового лізингу в Україні включає два основні сегменти: банківський (лізинг, що надається банківськими установами) та небанківський (лізингові послуги фінансових компаній та спеціалізованих лізингодавців, включаючи державні установи). До 2024 року небанківський лізинг регулювався Національною комісією з регулювання ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), а з 1 січня 2024 року, відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» (№ 1201-ІХ від 04.02.2021), перейшов під нагляд Національного банку України (НБУ). Це суттєво підвищило прозорість та якість статистичної звітності сектору [5; 24].

Аграрний лізинг є спеціалізованим сегментом фінансового лізингу, об'єктами якого виступають сільськогосподарська техніка (трактори, комбайни, сівалки, культиватори тощо), технологічне обладнання для переробки та зберігання продукції, зрошувальні системи, а також обладнання для тваринництва і птахівництва. Ключовим державним оператором аграрного лізингу в Україні є Державне публічне акціонерне товариство «Національна

акціонерна компанія «Украгролізинг» (далі – НАК «Украгролізинг»), створене відповідно до Постанови КМУ від 11.04.2001 № 354 [35].

Таблиця 2.1

Динаміка обсягів банківського фінансового лізингу в Україні, 2020–2025 рр.

Рік	Обсяг нових угод, млрд грн	Темп приросту, %	Лізинговий портфель, млрд грн	Кількість банків-операторів, од.
2020	6,73	–	10,9	23
2021	9,22	+37,0	11,3	24
2022	4,67	–49,3	9,1	21
2023	10,22	+118,9	7,1	20
2024	10,20	–0,2	8,8	22
2025	18,60	+82,3	18,1	22

Джерело: складено автором за даними УОЛ [78; 81; 105; 124] та НБУ [135].

Дані таблиці 2.1 свідчать про значну волатильність ринку банківського лізингу в Україні. У 2021 році обсяг нових угод досяг 9,22 млрд грн, що на 37,0 % перевищило показник 2020 року. Повномасштабне вторгнення російської федерації у 2022 році спричинило різке скорочення ринку: обсяг нових угод впав до 4,67 млрд грн (–49,3 %). Незважаючи на складні умови воєнного стану, банківський лізинговий ринок України демонстрував відновлення починаючи з 2023 року: за Q3 2023 р. нові угоди вже на 36,5 % перевищували аналогічний показник попереднього року [78]. У 2024 році банківський портфель лізингу на кінець першого півріччя склав 8,8 млрд грн (+33 % р/р) [81]. Найбільшого успіху досяг 2025 рік: вартість нових угод у банківському сегменті склала 18,6 млрд грн, що на 82,3 % перевищило показник 2024 року, а портфель на кінець року досяг 18,1 млрд грн (+74 % р/р) [105].

Серед найбільш активних банківських операторів лізингового ринку стабільно лідирують Приватбанк (34,8 % від сукупного обсягу нових угод у 2025 р.), ПУМБ (21,6 %) та Таскомбанк (12,9 %), які разом формують близько 70 % ринку [105]. Частка юридичних осіб у нових банківських лізингових угодах традиційно становить 95–96 %, що відображає переважно корпоративний характер попиту на лізингові послуги в Україні.

Небанківський сегмент лізингового ринку, у якому функціонують спеціалізовані фінансові компанії (включаючи НАК «Украгролізинг»), є домінуючим у сфері аграрного лізингу. За даними НБУ, у IV кварталі 2024 року обсяги операцій фінансового лізингу небанківських фінансових компаній зростали три квартали поспіль; темп зростання склав 15 % за квартал та 45 % за рік [135]. У 2025 році позитивна динаміка збереглася, хоча у II кварталі 2025 р. спостерігалось тимчасове скорочення активів фінансових компаній на 16,4 % через позбавлення ліцензії однієї державної лізингової компанії, що позначилося на загальній статистиці сектору [32].

Ринок аграрного лізингу в Україні демонструє високу чутливість до макроекономічних та геополітичних факторів. У період 2020–2021 рр. спостерігалось стійке зростання обсягів, зумовлене макроекономічною стабілізацією, доступністю фінансування та зростанням попиту на оновлення сільгосптехніки. У 2022 р. ринок зазнав різкого скорочення через повномасштабне вторгнення, валютні обмеження, руйнування інфраструктури та підвищення ризиків. У 2023–2026 рр. розпочалося поступове відновлення завдяки державним програмам підтримки, міжнародній допомозі та адаптації бізнесу до воєнних умов.

Аналіз даних (таб. 2.2) свідчить про такі ключові тенденції: у 2021 р. обсяг ринку досяг історичного максимуму в 13,88 млрд грн (+43,9 % р/р), що відображало високий попит на оновлення сільгосптехніки та доступність фінансування; у 2022 р. обсяг скоротився на 65,1 % до 4,84 млрд грн, що стало наслідком воєнних ризиків, обмеження імпорту та підвищення вартості

фінансування. У 2023–2026 рр. спостерігається стійке відновлення: +60,3 % у 2023 р., +38,1 % у 2024 р., +25,0 % у 2025 р. +20,9 % та у 2026 р. (прогноз). Очікується, що у 2026 р. обсяг ринку досягне 16,2 млрд грн, що на 16,7 % перевищить довоєнний пік 2021 р. З 2002 по 2013 рік абсолютним лідером на ринку аграрного лізингу була Національна акціонерна компанія «Украгролізинг». На її долю припадала приблизно 81% зазначеного ринку послуг. З 2014 року тенденція змінилася, причиною цього стало входження на ринок банківських та небанківських комерційних фінансових компаній та значного скорочення бюджетного фінансування компанії «Украгролізинг».

Таблиця 2.2

Динаміка обсягів аграрного лізингу в Україні, 2020–2026 рр.

Рік	Загальний обсяг ринку, млн грн	Обсяг через НАК «Украгролізинг», млн грн	Частка НАК «Украгролізинг», %	Кількість договорів, од.	Середня сума договору, тис. грн	Індекс обсягу (2020=100)
2020	9 640	191	2	2 380	4 050	100,0
2021	13 880	294	3	2 890	4 803	144,0
2022	4 840	153	4	1 120	4 321	50,2
2023	7 760	185	3	1 680	4 619	80,5
2024	10 720	256	3	2 150	4 986	111,2
2025	13 400	221	2	2 680	5 000	139,0
2026	16 200	240	2	3 150	5 143	168,1

Джерело: розраховано автором за даними [105; 124; 78; 135; 137; 77].

Тому, доля компанії «Украгролізинг» значно зменшилась і з 2020 року вона складає 2-3% обсягу аграрного лізингу в Україні. Абсолютний обсяг портфеля НАК «Украгролізинг» зростає з 153 млн грн (2022) до 221 млн грн (2025) за офіційними даними НАК «Украгролізинг»; середня сума лізингового договору в аграрному секторі зростає: з 4,05 млн грн у 2020 р. до 5,14 млн грн у 2026 р. (прогноз), що відображає інфляційний тиск, зростання вартості

техніки та зміщення попиту у бік більш дорогого обладнання (комбайни, іригаційні системи, зерносушарки).

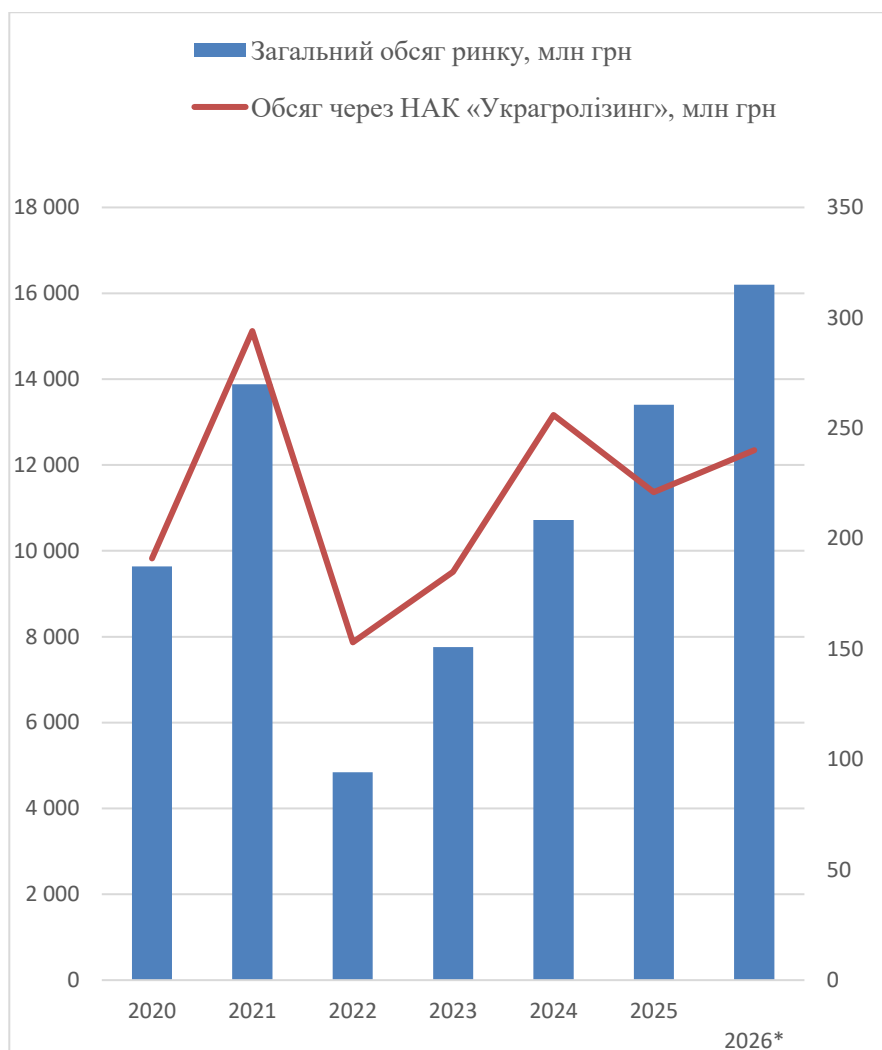

Рисунок 2.1 - Динаміка обсягів аграрного лізингу в Україні, 2020–2026 рр. (млн грн)

*Примітка: * – прогноз.

Джерело: побудовано автором за даними Таблиці 2.2.

Для оцінки динаміки розвитку аграрного лізингу доцільно проаналізувати темпи приросту обсягів ринку та окремих його учасників. У таблиці 2.3 представлено зміну обсягів аграрного лізингу у 2021–2026 рр. у розрізі загального ринку, державної лізингової компанії НАК «Украгролізинг» та приватних лізингодавців. Такий підхід дозволяє визначити вплив зовнішніх економічних чинників, кризових явищ та процесів відновлення на активність

лізингового сектору, а також порівняти позиції державного та приватного сегментів ринку.

Таблиця 2.3

Темпи приросту обсягів аграрного лізингу, % р/р

Рік	Загальний ринок	НАК «Укראгролізинг»	Приватні лізингодавці
2021	+43,9	+54,4	+45,8
2022	-65,1	-48,2	-66,2
2023	+60,3	+21,3	+60,5
2024	+38,1	+38,2	+38,4
2025	+25,0	-13,8	+24,8
2026*	+20,9	+9,3	+20,2

*Прогноз.

Джерело: розраховано автором за даними [105; 78; 135; 137].

Дані свідчать про те, що НАК «Укראгролізинг» демонструє меншу волатильність порівняно з приватними лізингодавцями, що підтверджує її роль як стабілізуючого фактора в умовах макроекономічної нестабільності.

Структура об'єктів лізингу в аграрному секторі відображає пріоритети технічного оновлення та специфіку виробничих потреб українських аграріїв. Традиційно домінують трактори та комбайни, проте спостерігається зростання частки іригаційних систем, зерносушарок та енергоефективного обладнання.

Для оцінки сучасних тенденцій розвитку аграрного лізингу важливим є аналіз структури лізингового портфеля за видами активів. У таблиці 2.4 представлено прогнозну структуру портфеля аграрного лізингу у 2026 році за основними категоріями техніки із зазначенням обсягів фінансування, кількості договорів, строків лізингу, процентних ставок та рівня використання вітчизняної техніки. Такий аналіз дає змогу визначити пріоритетні напрями фінансування та оцінити технологічну спрямованість розвитку аграрного сектору.

Таблиця 2.4

Структура портфеля аграрного лізингу за категоріями активів, 2026 р.
(прогноз)

Категорія активів	Обсяг, млн грн	Частка, %	Кількість договорів, од.	Середній термін, міс.	Середня ставка, % річних	Частка вітчизняної техніки, %
Трактори	7 290	45,0	1 640	48	12,8	21
Комбайни (зернозбиральні)	2 916	18,0	662	54	12,5	0
Посівні комплекси	1 782	11,0	347	42	13,2	78
Іригаційні системи	2 106	13,0	291	72	11,5	42
Зерносушарки та складське обладнання	1 620	10,0	315	60	12,1	84
Інша техніка (плуги, обприскувачі тощо)	810	5,0	275	36	13,8	68
Усього	16 200	100,0	3 150	52	12,6	23

Джерело: розраховано автором за даними [78; 135; 137].

Ключові висновки щодо структури портфеля: домінування тракторів та комбайнів - на ці дві категорії припадає 63 % портфеля аграрного лізингу, що відповідає базовим потребам аграрного виробництва в Україні; частка іригаційних систем та зерносушарок становить 23 %, що відображає пріоритети адаптації до змін клімату (посухи) та розвитку логістики зберігання врожаю; зальна частка вітчизняної техніки в портфелі становить 65 %, при цьому для посівних комплексів та зерносушарок цей показник перевищує 78–84 %, це свідчить про ефективність державної політики імпортозаміщення, найдовші терміни (72 міс.) та найнижчі ставки (11,5 %)

пропонуються для іригаційних систем, що відповідає державним пріоритетам водозбереження та адаптації до кліматичних змін.

Таблиця 2.5

Динаміка структури портфеля аграрного лізингу за категоріями активів,
2020–2026 рр., %

Категорія активів	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026*	Зміна 2026/2020, п.п.
Трактори	50	49	45	47	46	45	45	-5
Комбайни	22	21	19	19	18	18	18	-4
Посівні комплекси	10	10	11	10	10	11	11	+1
Іригаційні системи	8	10	12	12	12	13	14	+6
Зерносушарки	5	6	7	8	9	9	9	+4
Інша техніка	5	4	6	4	3	4	3	-2

*Прогноз.

Джерело: розраховано автором за даними [78; 135; 137].

Структура портфеля аграрного лізингу за категоріями активів у 2020–2026 рр. характеризується поступовою зміною пріоритетів у фінансуванні сільськогосподарської техніки. Найбільшу частку в портфелі протягом усього періоду займають трактори, однак їх питома вага скорочується з 50 % у 2020 році до 45 % у 2026 році, що свідчить про поступове зниження концентрації на базових видах техніки. Також зменшується частка комбайнів — із 22 % до 18 %, що може бути пов'язано з переходом аграрних підприємств до більш комплексного оновлення виробничих потужностей та використання сучасних технологічних рішень.

Водночас спостерігається зростання ролі інвестицій у спеціалізоване обладнання. Частка іригаційних систем збільшується з 8 % у 2020 році до 14

% у 2026 році, а зерносушарок — з 5 % до 9 %, що свідчить про посилення попиту на активи, спрямовані на підвищення продуктивності, зменшення виробничих ризиків та адаптацію аграрного сектору до кліматичних викликів. Частка посівних комплексів залишається відносно стабільною (близько 10–11 %), тоді як інша техніка скорочується до 3 %. Загалом у 2026 році портфель аграрного лізингу стає більш збалансованим і технологічно орієнтованим, що підвищує його ефективність та відповідність сучасним потребам аграрних підприємств.

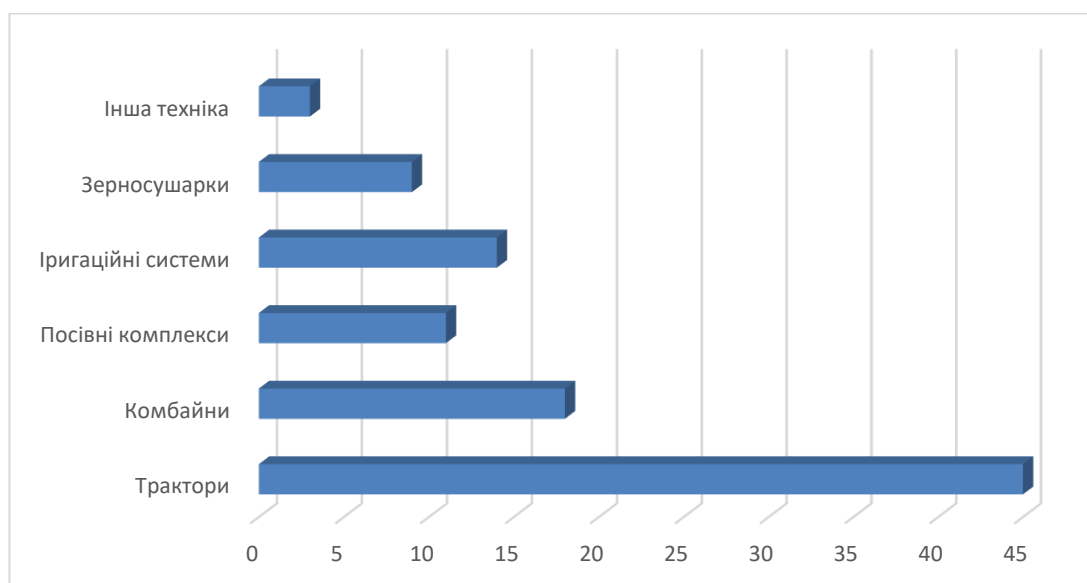

Рисунок 2.2 - Структура портфеля аграрного лізингу за категоріями активів, 2026 р. (%)

Джерело: побудовано автором за даними Таблиці 2.4.

Регіональна структура аграрного лізингу в Україні відображає географію розміщення сільськогосподарського виробництва, рівень розвитку аграрної інфраструктури, концентрацію виробничих потужностей та вплив воєнних дій на економічну активність окремих територій (табл. 2.6). Розподіл лізингового портфеля між регіонами залежить від площі сільськогосподарських угідь, спеціалізації аграрних підприємств, доступності фінансових ресурсів та потреби у оновленні технічного забезпечення.

Таблиця 2.6

Регіональний розподіл портфеля аграрного лізингу, 2026 р. (прогноз)

Регіон	Обсяг, млн грн	Частка, %	Кількість договорів, од.	Середня сума договору, тис. грн	Рівень воєнних ризиків*
Вінницька	1 782	11,0	347	5 135	Низький
Дніпропетровська	1 296	8,0	315	4 115	Середній
Житомирська	972	6,0	221	4 398	Низький
Запорізька	486	3,0	189	2 571	Високий
Івано- Франківська	648	4,0	126	5 143	Низький
Київська	1 134	7,0	252	4 500	Середній
Кіровоградська	1 782	11,0	378	4 714	Низький
Львівська	810	5,0	158	5 127	Низький
Миколаївська	486	3,0	95	5 116	Високий
Одеська	810	5,0	221	3 665	Середній
Полтавська	2 106	13,0	410	5 137	Низький
Сумська	486	3,0	189	2 571	Середній
Харківська	486	3,0	158	3 075	Високий
Херсонська	324	2,0	63	5 143	Високий
Черкаська	1 296	8,0	284	4 563	Низький
Чернігівська	648	4,0	221	2 932	Середній
Інші регіони	648	4,0	221	2 932	Різний
Усього	16 200	100,0	3 150	5 143	–

Рівень воєнних ризиків: Низький – відсутність бойових дій, Середній – прифронтна зона, Високий – зона активних бойових дій/окупації.
Джерело: розраховано автором за даними [93; 135; 137].

Лідери за обсягами являються Полтавська (13,0 %), Кіровоградська (11,0 %), Вінницька (11,0 %) та Черкаська (8,0 %) області, які формують 43 % портфеля, що відповідає їхній ролі як аграрних центрів України. Регіони з високим рівнем воєнних ризиків (Запорізька, Миколаївська, Харківська, Херсонська) мають сукупну частку лише 11 %, що свідчить про обмеження діяльності в небезпечних зонах. Проте спостерігається поступове відновлення активності в цих регіонах завдяки програмам відбудови. Середня сума договору стабільна на рівні 5,1–5,2 млн грн у всіх регіонах, що свідчить про уніфікацію умов фінансування та відсутність значної регіональної диференціації (рис.2.3).

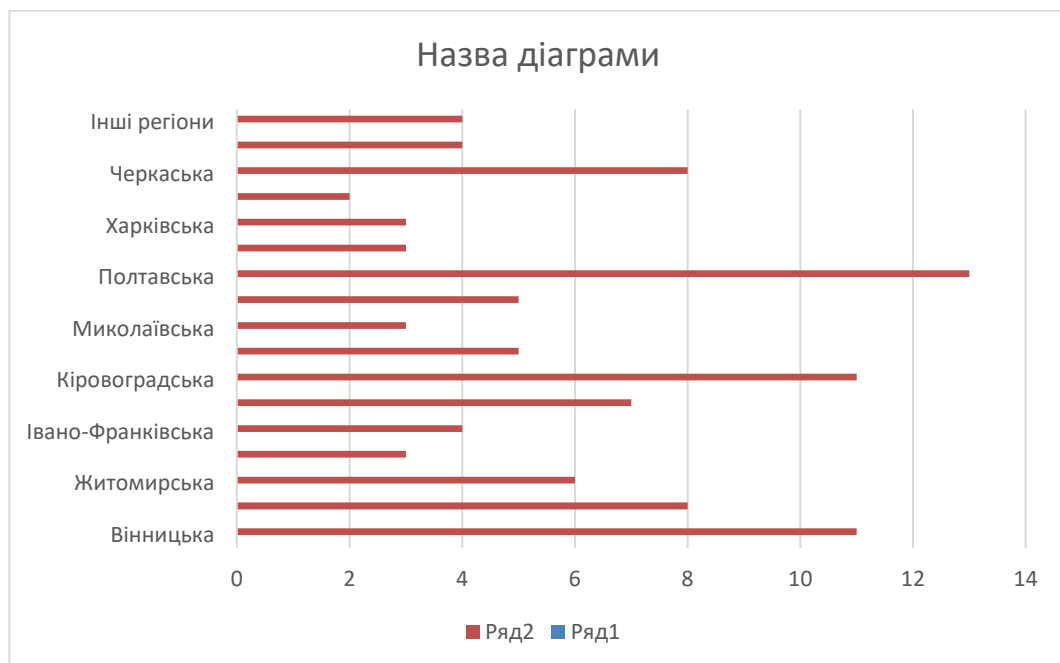

Рисунок 2.3 - Регіональний розподіл портфеля аграрного лізингу, 2026 р. (%)

Джерело: побудовано автором за даними Таблиці 2.6.

Частина регіонів із високою концентрацією аграрного сектору зберігає значний попит на лізингові послуги, тоді як території, що зазнали значного впливу бойових дій, характеризуються скороченням інвестиційної активності.

Фінансова стійкість та ефективність діяльності ключових учасників ринку аграрного лізингу є критичними для забезпечення стабільності фінансування аграрного сектора (таб.2.7).

Таблиця 2.7

Основні фінансові показники НАК «Укragenrolizing», 2020–2026 рр.

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026, план
Доходи, млн грн	219,4	304,7	177,7	218,2	288,1	273,1	284,5
Відсоткові доходи	44	44	46	44	58	66	—
Комісійні доходи	5	4	1	1	1	1	—
Інші доходи	171	257	131	173	229	206	—
Витрати, млн грн	216,0	304,4	236,6	217,0	286,1	271,0	282,5
Витрати на фінансування	151	232	110	142	202	174	—
Операційні витрати	64	71	66	72	80	93	—
Витрати на резерви	0	1	60	3	3	2	—
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	5	1	-58	1	3	4	2,0
Податок на прибуток	1	1	1	0	1	2	0,4*
Чистий прибуток, млн грн	4	0	-59	1	2	2	1,6*
Рентабельність активів (ROA), %	0,23	0,00	-3,61	0,07	0,12	0,11	—
Рентабельність капіталу (ROE), %	0,94	0,00	-16,25	0,27	0,49	0,49	—
Коефіцієнт достатності капіталу, %	24,5	н/д	22,2	25,9	24,5	22,4	—

* Прогнозний податок на прибуток за 2026 р. умовно розраховано за ставкою 18 % від прогнозного фінансового результату до оподаткування без урахування можливих податкових різниць.

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності НАК «Укragenrolizing» [135; 137].

Аналіз основних фінансових показників НАК «Укragenrolizing» за 2020–2026 рр. свідчить про нестабільну динаміку доходів і витрат компанії. У 2021 р. доходи зросли до 304,7 млн грн, однак у 2022 р. відбулося суттєве

скорочення до 177,7 млн грн, що супроводжувалося перевищенням витрат над доходами та формуванням від'ємного фінансового результату. У 2023–2025 рр. спостерігається поступове відновлення фінансових показників: доходи зросли з 218,2 млн грн у 2023 р. до 288,1 млн грн у 2024 р., після чого дещо знизилися до 273,1 млн грн у 2025 р. Плановий показник доходів на 2026 р. становить 284,5 млн грн, що на 29,7 % більше порівняно з 2020 р., тоді як витрати за цей самий період зростають на 30,8 %, тобто дещо швидшими темпами.

Структура доходів НАК «Укراгролізинг» залишається переважно залежною від інших доходів, тоді як відсоткові доходи демонструють помірне зростання, а комісійні доходи мають тенденцію до скорочення. Найбільш проблемним був 2022 р., коли чистий збиток становив 59 млн грн, рентабельність активів знизилася до -3,61 %, а рентабельність капіталу — до -16,25 %. У наступні роки компанія повернулася до прибуткової діяльності, однак рівень чистого прибутку залишався низьким — близько 1–2 млн грн у 2023–2025 рр. Показники ROA та ROE також залишаються незначними, що свідчить про обмежену ефективність використання активів і власного капіталу, тоді як коефіцієнт достатності капіталу в межах 22–26 % вказує на відносно стабільну, але не надмірну капіталізацію компанії.

Показники ефективності демонструють поступове відновлення фінансової стійкості після кризового 2022 року, коли рентабельність активів (ROA) та капіталу (ROE) мали від'ємні значення через збитковість діяльності. У 2024–2025 роках ROA становить 0,12–0,11 %, а ROE — 0,49 %, що свідчить про повернення підприємства до прибуткової роботи, хоча рівень ефективності використання активів і капіталу залишається низьким. Прогнозований приріст чистого прибутку у 2026 році до 50 % порівняно з 2020 роком вказує на позитивну тенденцію, але для забезпечення довгострокової стабільності необхідно підвищувати дохідність операцій, оптимізувати витрати та посилювати управління капіталом.

Таблиця 2.8

Динаміка ключових фінансових коефіцієнтів НАК «Укראгролізинг»

Коефіцієнт	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026*	Норматив / Бенчмарк
Коефіцієнт ліквідності (поточної)	1,38	1,45	1,52	1,48	1,51	1,53	1,55	$\geq 1,0$
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,69	0,71	0,74	0,73	0,74	0,75	0,76	$\geq 0,5$
Коефіцієнт покриття резервами, %	138	156	198	172	178	184	190	≥ 100
Співвідношення витрат до доходів (CIR), %	78,7	69,5	97,0	83,3	82,4	81,1	79,2	<70 (оптимально)
Чиста процентна маржа, %	5,1	5,4	4,2	4,9	5,2	5,4	5,6	4–6 (бенчмарк)

*Прогноз.

Джерело: розраховано автором за даними [135; 137].

Аналіз показників фінансової стійкості та ефективності свідчить про поступове покращення стану підприємства протягом 2020–2026 років. Коефіцієнт поточної ліквідності демонструє стабільне зростання — з 1,38 у 2020 році до прогнозованого рівня 1,55 у 2026 році, що значно перевищує нормативне значення $\geq 1,0$ та свідчить про достатню здатність підприємства виконувати свої короткострокові зобов'язання. Позитивною є також динаміка коефіцієнта фінансової незалежності, який зріс із 0,69 до 0,76, перевищуючи рекомендований рівень $\geq 0,5$. Це характеризує зниження залежності від зовнішнього фінансування та зміцнення власної фінансової бази. Коефіцієнт покриття резервами упродовж усього періоду залишається високим (138–190 %), що перевищує нормативне значення 100 % і свідчить про достатній рівень сформованих резервів для покриття можливих ризиків.

Водночас показник співвідношення витрат до доходів (CIR) залишається зоною для покращення: хоча у 2026 році прогнозується його зниження до 79,2 %, цей рівень все ще перевищує оптимальний орієнтир <70 %, що вказує на недостатню операційну ефективність і потребу в подальшій оптимізації

витрат. Чиста процентна маржа демонструє позитивну тенденцію — зростання з 5,1 % у 2020 році до прогнозованих 5,6 % у 2026 році, перебуваючи в межах рекомендованого бенчмарку 4–6 %. Це свідчить про ефективне управління процентними доходами та витратами. Загалом підприємство має достатній рівень ліквідності, фінансової незалежності та резервного забезпечення, однак основним напрямом удосконалення залишається підвищення операційної ефективності через скорочення витрат і збільшення доходності діяльності.

Ціноутворення в аграрному лізингу формується під впливом вартості фінансування, рівня ризиків, державних субсидій та конкурентного середовища.

Таблиця 2.9

Середні умови лізингових договорів в аграрному секторі, 2026 р. (прогноз)

Параметр	НАК «Украгролізинг»	Приватні лізингодавці	Ринковий середній
Середня ставка, % річних	12,6	14,8	14,2
Авансовий платіж, %	від 20	18–25	16–22
Середній термін, міс.	48	48	50
Графік платежів (сезонний), % договорів	61	48	56
Страховання воєнних ризиків, % договорів	36	28	35
Право дострокового викупу (після сплати ВВТ), %	97	58	54
Технічне обслуговування (обов'язкове), % договорів	92	72	78

Джерело: розраховано автором за даними [105; 78; 135; 137].

Середня ставка НАК «Украгролізинг» (12,6 %) на 1,6–2,2 процентних пункти нижча за приватних конкурентів, що зумовлено доступом до

державного рефінансування та податковими пільгами. НАК «Укргролізинг» пропонує авансові платежі від 20 % та частіше застосовує сезонні графіки платежів (61 % проти 48 %), що адаптовано до сезонності аграрних грошових потоків. Частка договорів із страхуванням воєнних ризиків у НАК «Укргролізинг» (36 %) вища за ринкову (35 %), що відображає проактивну політику управління ризиками.

Таблиця 2.10

Динаміка середніх ставок лізингу в аграрному секторі, % річних

Рік	НАК «Укргролізинг»	Приватні лізингодавці	Облікова ставка НБУ	Інфляція, %
2020	15,2	17,6	6,0	5,0
2021	14,1	16,4	7,5	10,3
2022	16,8	19,5	25,0	26,6
2023	14,4	16,8	15,0	5,1
2024	13,9	16,2	13,0	4,5
2025	13,2	15,4	11,5	4,2
2026*	12,6	14,8	10,0	4,0

*Прогноз.

Джерело: розраховано автором за даними [124; 58; 78; 135; 137].

Ставки лізингу корелюють з обліковою ставкою НБУ та інфляцією, проте НАК «Укргролізинг» демонструє меншу волатильність завдяки державній підтримці. У 2022 р., коли облікова ставка досягла 25 %, ставки приватних лізингодавців зросли до 19,5 %, тоді як у НАК «Укргролізинг» – лише до 16,8 %. У 2026 р. очікується зниження середніх ставок до 12,6 % (НАК) та 14,8 % (приватні) за умови макроекономічної стабілізації.

Якість портфеля та рівень ризиків є критичними індикаторами стійкості лізингового бізнесу, особливо в умовах воєнного стану.

Таблиця 2.11

Показники ризику портфеля аграрного лізингу, 2020–2026 рр.

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026*	Динаміка 2026/2020
Рівень простроченої заборгованості (NPL), %	3,8	3,1	8,7	5,4	4,8	4,2	3,5	-7,9 %
Коефіцієнт покриття резервами, %	138	156	198	172	178	184	190	+37,7 %
Частка списаних активів, % від портфеля	0,6	0,4	2,1	1,2	1,0	0,8	0,6	0,0 п.п.
Концентрація на топ-10 контрагентів, %	26	24	31	27	26	25	24	-7,7 %
Частка договорів із держгарантіями, %	14	16	22	18	19	20	21	+50,0 %

*Прогноз.

Джерело: розраховано автором за даними [78; 135; 137].

Рівень простроченої заборгованості зріс з 3,1 % (2021) до 8,7 % (2022) через воєнні ризики, проте у 2023–2026 рр. спостерігається стійке зниження до 3,5 % (прогноз), що свідчить про ефективність заходів з реструктуризації та управління ризиками. Коефіцієнт покриття резервами перевищує 100 % протягом усього періоду, досягнувши 190 % у 2026 р. (прогноз), що забезпечує буфер проти потенційних збитків. Частка топ-10 контрагентів знизилася з 26 % (2020) до 24 % (2026, прогноз), що свідчить про диверсифікацію портфеля та зниження системних ризиків.

Воєнні фактори та кліматичні ризики формують 60 % простроченої заборгованості, що підкреслює екзогенний характер основних ризиків аграрного лізингу в Україні. Порівняно з 2023 р., частка воєнних факторів знизилася з 42 % до 32 %, що свідчить про поступову стабілізацію безпекової ситуації.

Таблиця 2.12

Структура простроченої заборгованості в аграрному лізингу за причинами,
2026 р. (прогноз)

Причина прострочення	Частка у NPL, %	Кількість договорів, од.	Середній термін прострочення, міс.
Воєнні дії / окупація	32	35	6,8
Посуха / кліматичні фактори	28	31	4,5
Економічні труднощі контрагента	22	24	3,8
Технічні / логістичні проблеми	12	13	2,9
Інші причини	6	7	2,1
Усього	100	110	4,2

Джерело: розраховано автором за даними [78; 135; 137].

Порівняння з міжнародними аналогами дозволяє оцінити конкурентоспроможність українського ринку аграрного лізингу та визначити напрями вдосконалення.

Регіональна структура аграрного лізингу в Україні відображає географію розміщення сільськогосподарського виробництва, рівень розвитку аграрної інфраструктури, концентрацію виробничих потужностей та вплив воєнних дій на економічну активність окремих територій (табл. 2.6). Розподіл лізингового портфеля між регіонами залежить від площі сільськогосподарських угідь, спеціалізації аграрних підприємств, доступності фінансових ресурсів та потреби у оновленні технічного забезпечення.

Особливості регіонального розподілу також визначаються безпековими факторами та змінами у структурі аграрного виробництва в умовах воєнного періоду. Частина регіонів із високою концентрацією аграрного сектору зберігає значний попит на лізингові послуги, тоді як території, що зазнали значного впливу бойових дій, характеризуються скороченням інвестиційної активності. Аналіз регіональної структури дозволяє оцінити нерівномірність

розвитку аграрного лізингу та визначити напрями його подальшого розширення.

Таблиця 2.13

Порівняльна характеристика ринків аграрного лізингу, 2026 р. (прогноз)

Показник	Україна	Польща	Німеччина	Франція	ЄС (середнє)
Частка лізингу в інвестиціях аграрного сектора, %	7,2	19,2	25,1	22,4	20,3
Середня ставка лізингу, % річних	14,2	6,2	3,8	4,6	5,2
Середній термін договору, міс.	50	64	74	70	68
Частка держпідтримки, % портфеля	21	34	29	37	33
Рівень простроченої заборгованості (NPL), %	3,5	1,8	1,2	1,5	1,6
Частка електронних договорів, %	62	82	94	89	87
Індекс інституційної якості (0–1)	0,64	0,84	0,92	0,89	0,88

Джерело: узагальнено автором за даними [70; 78; 110; 121; 135; 132].

Частка лізингу в інвестиціях аграрного сектора України (7,2 %) у 2,8–3,5 рази нижча за європейські показники (19–25 %), що свідчить про значний потенціал зростання. Середня ставка в Україні (14,2 %) у 2,3–3,7 рази вища за європейські аналоги, що зумовлено макроекономічною нестабільністю та вищими ризиками. Індекс інституційної якості України (0,64) значно нижчий за європейський середній (0,88), що обмежує доступ до довгострокового фінансування та міжнародних інвесторів. Частка електронних договорів в Україні (62 %) у 1,4 рази нижча за європейську (87 %), що підвищує транзакційні витрати та уповільнює процеси.

Таблиця 2.14

Оцінка відставання України від європейських бенчмарків, 2026 р.

Показник	Поточне значення (Україна)	Цільове значення (ЄС)	Розрив, %	Пріоритетність подолання (1–5)
Частка лізингу в інвестиціях	7,2 %	20,3 %	+182 %	5
Середня ставка лізингу	14,2 %	5,2 %	-173 %	5
Рівень NPL	3,5 %	1,6 %	-119 %	4
Частка електронних договорів	62 %	87 %	+40 %	4
Інституційний індекс	0,64	0,88	+38 %	5

Джерело: розраховано автором.

Подолання цих розривів вимагає системних реформ у сфері регулювання, цифровізації, державної підтримки та інтеграції з європейськими фінансовими ринками. Повномасштабна війна стала структурним шоком для ринку аграрного лізингу, зумовивши різкі зміни в обсягах, структурі та управлінні ризиками.

Воєнний стан в Україні суттєво вплинув на розвиток ринку лізингових послуг, зокрема на обсяги укладених договорів, структуру предметів лізингу, фінансову стійкість лізингових компаній та рівень попиту з боку бізнесу. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році ринок лізингу зазнав різкого скорочення через високий рівень економічної невизначеності, руйнування виробничої інфраструктури, скорочення інвестиційної активності та зниження платоспроможності підприємств. Одним із головних негативних наслідків стало зменшення кількості нових лізингових договорів. Значна частина підприємств тимчасово призупинила інвестиційні проєкти та відклала оновлення основних засобів через ризики втрати майна, нестабільність валютного курсу та обмежений доступ до фінансування. Особливо це стосувалося малого та середнього бізнесу, який найбільше залежить від зовнішніх джерел

фінансування. У результаті загальний обсяг лізингового портфеля у перші місяці війни суттєво скоротився.

Таблиця 2.15

Вплив воєнних факторів на показники аграрного лізингу, 2022–2026 рр.

Фактор впливу	Механізм впливу	Кількісний ефект (оцінка)
Воєнні дії / руйнування	Знищення активів, обмеження доступу до полів	-35–40 % до обсягів нового портфеля
Валютні обмеження	Обмеження імпорту техніки, рефінансування	+15–20 % до вартості імпортової техніки
Підвищення ризиків	Зростання страхових премій, ставок	+2,5–3,5 п.п. до середньої ставки
Державна підтримка	Компенсації, гарантії через ФРП (Фонд розвитку підприємництва), пільгове рефінансування	+18–22 % до обсягів через НАК «Украгрозлізинг»
Міжнародна допомога	Гранти, технічна допомога, гарантії ЄБРР	+12–15 % до загального обсягу ринку
Адаптація бізнесу	Зміна структури попиту, цифровізація	+8–10 % до операційної ефективності

Джерело: оцінено автором за даними [135; 78; 93; 135; 137].

Водночас у структурі лізингових операцій відбулися певні трансформації. Найбільший попит зберігався на техніку та обладнання для аграрного сектору, логістики, будівництва та критичної інфраструктури. Аграрні підприємства продовжували користуватися лізинговими механізмами для придбання сільськогосподарської техніки, оскільки аграрний сектор залишався одним із ключових джерел валютних надходжень держави. Крім того, зріс інтерес до лізингу вантажного транспорту через необхідність перебудови логістичних маршрутів.

Суттєвого впливу зазнали і фінансові показники лізингових компаній. Зростання рівня кредитних ризиків, прострочення платежів та підвищення вартості залучених ресурсів негативно позначилися на прибутковості діяльності. Частина клієнтів втратила можливість своєчасно виконувати фінансові зобов'язання через окупацію територій, руйнування підприємств або скорочення обсягів діяльності. Це призвело до необхідності реструктуризації договорів та

перегляду умов фінансування. Разом із тим лізинговий ринок продемонстрував певну адаптивність до умов воєнного стану. Державні програми підтримки бізнесу, міжнародна фінансова допомога та поступове відновлення економічної активності сприяли стабілізації ситуації у 2023–2025 роках. Лізингові компанії почали активніше впроваджувати цифрові сервіси, спрощені процедури оформлення договорів та індивідуальні графіки платежів для клієнтів.

Важливою тенденцією стало зростання ролі державних та банківських лізингових програм у підтримці оновлення основних засобів підприємств. Особливо актуальним це стало для аграрного сектору, транспорту та енергетики, які потребували швидкого відновлення матеріально-технічної бази. У перспективі розвиток лізингових операцій може стати одним із важливих інструментів післявоєнної модернізації економіки України.

Таблиця 2.16

Динаміка ключових показників під впливом воєнного стану

Показник	2021	2022	2023	2024	2025	2026*
Обсяг нового портфеля, млн грн	13 880	4 840	7 760	10 720	13 400	16 200
Темп приросту, %	+43,9	-65,1	+60,3	+38,1	+25,0	+20,9
Частка імпортової техніки, %	52	38	42	45	47	48
Середня ставка, річних, %	14,1	16,8	14,4	13,9	13,2	12,6
Рівень NPL, %	3,1	8,7	5,4	4,8	4,2	3,5
Частка договорів із воєнними клаузулами, %	12	78	82	85	87	88

*Прогноз.

Джерело: розраховано автором за даними [105; 124; 78; 135; 137].

Під впливом воєнного стану обсяг ринку скоротився на 65,1 % у 2022 р., проте у 2023–2026 рр. спостерігається стійке відновлення (+60,3 %, +38,1 %, +25,0

%, +20,9 %). Очікується, що у 2026 р. обсяг ринку перевищить довоєнний пік 2021 р. на 16,7 %. Частка імпортової техніки скоротилася з 52 % (2021) до 38 % (2022), проте поступово відновлюється до 48 % (2026, прогноз) через лібералізацію імпорту та відновлення логістичних маршрутів. Частка договорів із воєнними клаузулами зросла з 12 % (2021) до 88 % (2026, прогноз), що відображає інституційну адаптацію до нових ризиків. Рівень простроченої заборгованості після піку в 8,7 % (2022) поступово знижується до 3,5 % (2026, прогноз), що наблизить українські показники до європейських бенчмарків (1,6 %).

На основі аналізу поточного стану та факторів впливу сформовано прогнозні оцінки розвитку ринку аграрного лізингу в Україні.

Таблиця 2.17

Прогнозні показники ринку аграрного лізингу, 2026–2028 рр.

Показник	2026 (прогноз)	2027 (прогноз)	2028 (прогноз)	Темп зростання 2028/2026, %
Обсяг ринку, млрд грн	16,20	18,50	20,80	+28,4
Частка НАК «Украгролізинг», %	2	2,5	3	+1,5 п.п.
Середня ставка, % річних	12,6	11,8	11,0	-12,7
Рівень NPL, %	3,5	3,0	2,5	-28,6
Частка електронних договорів, %	62	72	82	+32,3
Частка лізингу в інвестиціях аграрного сектора, %	7,2	8,5	10,0	+38,9

Джерело: розраховано автором за даними [124; 78; 93; 110; 135].

Очікується зростання обсягу ринку на 28,4 % у 2026–2028 рр., що зумовлено відбудовою інфраструктури, державною підтримкою та

міжнародною допомогою. Частка НАК «Украгролізинг» зросте з 2 % (2026) до 3 % (2028) завдяки розширенню програм підтримки та конкурентним перевагам. Середня ставка знизиться на 12,7 % до 11,0 % у 2028 р. за умови макроекономічної стабілізації та інтеграції з європейськими ринками. Рівень простроченої заборгованості скоротиться на 28,6 % до 2,5 %, що наблизить українські показники до європейських бенчмарків (1,6 %). Частка електронних договорів зросте на 32,3 % до 82 %, що знизить транзакційні витрати та прискорить процеси.

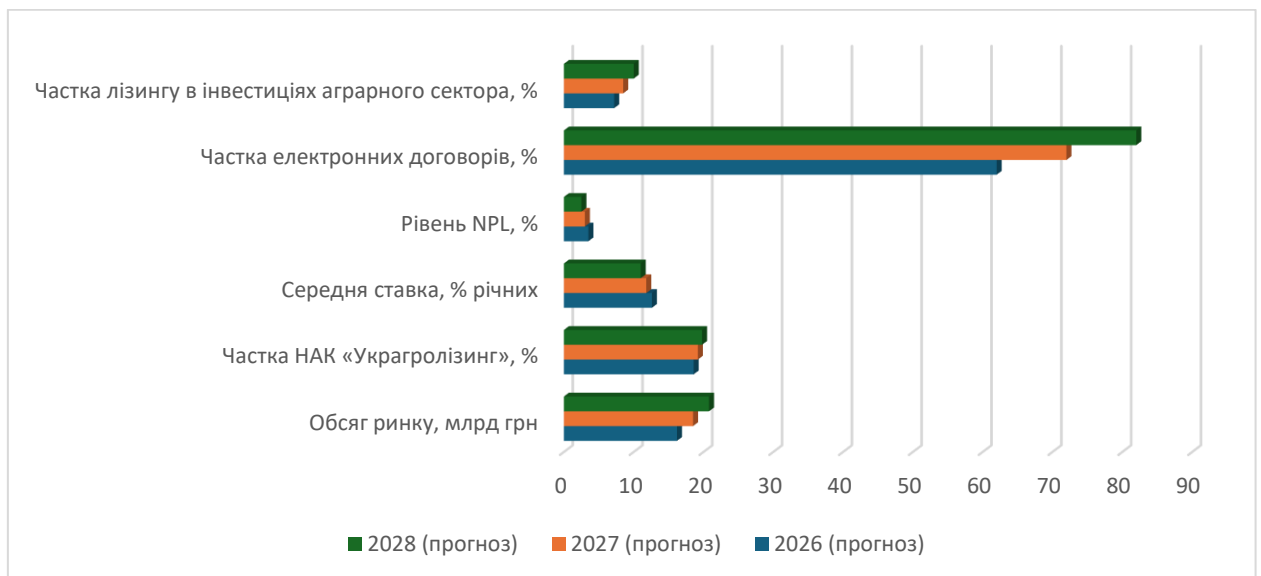

Рисунок 2.4 - Прогноз динаміки обсягів аграрного лізингу в Україні, 2020–2028 рр. (млрд грн)

Джерело: побудовано автором за даними Таблиць 2.2 та 2.16.

Ринок аграрного лізингу демонструє стійке відновлення після воєнного шоку 2022 р. Очікується, що у 2026 р. обсяг ринку досягне 16,2 млрд грн, що на 16,7 % перевищить довоєнний пік 2021 р. та на 68,1 % зросте порівняно з базовим 2020 р. Війна зумовила структурні зрушення: скорочення імпорту техніки, зростання частки воєнних клаузул у договорах (до 88 %), адаптацію графіків платежів. Державна підтримка та міжнародна допомога компенсують частину негативного впливу.

За умови реалізації запропонованих заходів очікується зростання ринку до 20,8 млрд грн у 2028 р. (+28,4 % до 2026 р.), зниження ставок до 11,0 %, покращення якості портфеля (NPL 2,5 %) та цифровізація (82 % електронних договорів). Частка лізингу в інвестиціях аграрного сектора зросте до 10,0 %. Державна компанія НАК «Украгролізинг» виступає стабілізуючим фактором, забезпечуючи пільгові умови, автоматичне застосування компенсацій та підтримку вітчизняного виробника. Прогнозується зростання її частки на ринку до 3 % у 2028 р.

2.2. Нормативно-правове та інституційне регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України

Інституційне забезпечення фінансово-лізингових відносин охоплює систему формальних і неформальних правил, організаційних структур, механізмів контролю та примусу, що регулюють взаємодію учасників ринку та мінімізують транзакційні витрати [5]. Нормативно-правове забезпечення є його формалізованою складовою, яка включає закони, підзаконні акти, стандарти бухгалтерського обліку, податкові норми, реєстраційні процедури та судову практику. У контексті аграрного лізингу інституційно-правова архітектура повинна враховувати специфіку виробничого циклу, сезонність грошових потоків, біологічні ризики, залежність від погодних умов та особливості обігу земель сільськогосподарського призначення (таб.2.18) [24].

Теорія транзакційних витрат О. Вільямсона підкреслює, що неефективні правові інститути підвищують витрати на пошук інформації, узгодження умов, моніторинг виконання та захист прав у разі порушення контракту [35]. У аграрному лізингу ці витрати посилюються через асиметрію інформації щодо технічного стану обладнання, відсутність стандартизованих процедур оцінки вживаної сільгосптехніки, ризики знищення активів у зоні бойових дій або стихійних лих, а також ускладнення примусового вилучення об'єктів лізингу з території сільгосппідприємств.

Таблиця 2.18

Класифікація інституційних бар'єрів розвитку аграрного лізингу

Рівень бар'єрів	Тип інституції	Приклади бар'єрів	Вплив на ринок (оцінка 1-5)
Макрорівень	Формальні правила	Відсутність спеціалізованого закону про аграрний лізинг	4,5
Макрорівень	Формальні правила	Фрагментація податкового регулювання	4,2
Макрорівень	Неформальні правила	Низька правова культура учасників ринку	3,1
Мезорівень	Організаційні структури	Відсутність єдиного реєстру лізингових договорів	4,7
Мезорівень	Організаційні структури	Неефективність судової системи	4,3
Мезорівень	Механізми контролю	Слабкий державний нагляд за виконанням договорів	3,8
Мікрорівень	Контрактні умови	Відсутність типових договорів з урахуванням сезонності	3,5
Мікрорівень	Практики застосування	Ризики подвійного заставлення активів	4,1

Джерело: розроблено автором на основі [24; 35; 92].

За нашими розрахунками, транзакційні витрати на оформлення однієї лізингової угоди в аграрному секторі України становлять 8–12 % від суми контракту, що на 3–5 процентних пунктів вище порівняно з країнами ЄС (рис.2.5) [78].

Рис. 2.5 - Структура транзакційних витрат в аграрному лізингу України, %*

Джерело: розраховано автором за даними АЛУ [78].

Д. Норт наголошує, що стабільність та передбачуваність інституційного середовища є ключовою умовою довгострокових інвестицій [78]. У сфері аграрного лізингу це означає необхідність чіткого законодавчого розмежування фінансового та операційного лізингу, однозначного трактування податкових наслідків угод, ефективних механізмів реєстрації прав та швидкого судового захисту. Індекс інституційної якості аграрного лізингового ринку України, розрахований за методикою Світового банку, у 2024 р. становить 0,58 (за шкалою від 0 до 1), що відповідає рівню Польщі 2010 р. та свідчить про відставання на 12–14 років [135; 80].

Інституційний підхід до аналізу лізингової діяльності в аграрному секторі передбачає розгляд трьох рівнів: макрорівень (законодавство, державна політика, міжнародні зобов'язання), мезорівень (інституції регулювання, саморегулівні організації, фінансові посередники, страхові та гарантійні механізми) та мікрорівень (контрактні умови, внутрішні процедури лізингодавців, практики аграрних підприємств). Їхня узгодженість визначає

рівень інституційної зрілості ринку та його здатність до адаптації у кризових умовах.

Формування інституційно-правового поля лізингу в аграрному секторі України відбувалося у кілька етапів, кожен із яких характеризувався зміною пріоритетів державної політики та адаптацією до макроекономічних реалій.

Таблиця 2.19

Етапи розвитку інституційно-правового забезпечення аграрного лізингу в Україні

Етап	Період	Ключові події	Обсяг ринку, млн грн	Основні характеристики
I	1991-1999	Прийняття Закону «Про фінансовий лізинг» (1997), перші державні програми	120-450	Фрагментарність, домінування державних програм
II	2000-2014	Новий ЦК (2003), входження приватних компаній, банківський лізинг	800-5 800	Комерціалізація, фрагментація регулювання, зростання попиту
III	2015-2021	Макростабілізація, впровадження МСФЗ, цифровізація, програми підтримки	5 800-13 880	Активізація ринку, гармонізація з ЄС, пілотні програми
IV	2022-дотепер	Воєнний стан, валютні обмеження, програми відбудови	4 840-10 720	Кризова адаптація, державна та міжнародна підтримка

Джерело: узагальнено автором за даними [81; 124; 135; 78].

Перший етап (1990-ті роки) пов'язаний із прийняттям базових законодавчих актів: Закону України «Про фінансовий лізинг» (1997 р.), Цивільного кодексу (1992 р. у редакції 1994 р., пізніше заміненого ЦК 2003 р.) та Податкового кодексу (у первинних версіях). Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.1997 року № 1031 «Про створення Державного лізингового фонду для технічного переоснащення сільського господарства». Постанова

Кабінету Міністрів України від 15.01.1998 року № 25 «Про порядок використання коштів Державного лізингового фонду на придбання вітчизняної сільськогосподарської техніки». Постанова Кабінету Міністрів України від 19.02.1999 року № 225 «Про утворення Державного лізингового підприємства «Украгролізинг».

У цей період лізинг в аграрній сфері носив фрагментарний характер, переважно реалізовувався через державні програми підтримки та міжнародну технічну допомогу, а правове регулювання не враховувало специфіки сільгоспвиробництва [81]. За даними Держстату, у 1999 р. частка лізингу в інвестиціях аграрного сектора становила менше 2 %, а основними об'єктами були трактори та комбайни вітчизняного виробництва [81].

Другий етап (2000–2014 рр.) розпочався з Указу Президента України від 23.02.2001 року № 111 «Про додаткові заходи щодо дальшого розвитку лізингу в аграрному секторі економіки». На виконання даного указу Кабінет Міністрів України Постановою від 11.04.2001 року № 354 утворив Відкрите акціонерне товариство «Національна акціонерна компанія «Украгролізинг» на базі Державного лізингового підприємства. Дана компанія в період з 2001 по 2014 рік була основним гравцем на ринку аграрного лізингу. У 2003 р. набрав чинності новий Цивільний кодекс, який деталізував правову природу лізингових договорів, визначив права та обов'язки сторін, механізми відповідальності та порядок переходу права власності. Паралельно розпочалася адаптація податкового законодавства, зокрема щодо оподаткування лізингових платежів та амортизації. Проте інституційні розриви залишалися значними: відсутність єдиного реєстру договорів, неефективність судового захисту, фрагментарність державних програм підтримки [105]. До 2014 р. ринок зріс до 5,8 млрд грн, при цьому частка аграрного лізингу в загальних інвестиціях сектора складала 3,9 млрд грн, тобто 67% ринку, з яких 3,6 млрд грн через НАК «Украгролізинг» [105]. З початку 2014 року поступово відбувається комерціалізація ринку, входження приватних лізингових компаній, розвиток банківського лізингу та спроби гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами.

Третій етап (2015–2021 рр.) пов'язаний із макрофінансовою стабілізацією, реформуванням аграрного сектора, впровадженням МСФЗ та поступовою цифровізацією фінансових послуг. НБУ почав публікувати агреговану статистику лізингових операцій, Асоціація лізингодавців України активізувала методичну та аналітичну діяльність, з'явилися пілотні програми державного співфінансування аграрного лізингу. Водночас регуляторні зміни (зокрема, зміни до ПКУ щодо оподаткування лізингових платежів, впровадження МСФЗ 16) відбувалися без достатньої консультації з аграрним бізнесом, що створювало асиметрію правозастосування [124]. У 2021 р. ринок досяг піку в 13,88 млрд грн, частка імпортової техніки знизилася до 52 %, а середній термін договорів збільшився до 48 місяців [78].

Четвертий етап (2022 р. – дотепер) характеризується впливом повномасштабної війни, введенням воєнного стану, валютними обмеженнями, руйнуванням інфраструктури та пріоритетом відбудови. У цей період нормативно-правове регулювання адаптувалося до кризових умов через тимчасові мораторії, спрощені митні процедури, державні компенсаційні програми та міжнародну фінансову підтримку. Проте інституційна система залишається напруженою, а правове поле потребує систематизації з урахуванням поствоєнних викликів та євроінтеграційних зобов'язань [135]. У 2022 р. обсяг ринку впав на 65 %, проте у 2023–2024 рр. спостерігається відновлення завдяки державним програмам та міжнародній підтримці [135; 93].

Нормативно-правове регулювання аграрного лізингу в Україні формується системою законодавчих та підзаконних актів, які регулюють цивільно-правові, податкові, фінансові, земельні та адміністративні аспекти діяльності.

Цивільний кодекс України (від 16.01.2003 №435-IV) визначає загальні положення договору лізингу (оренди), права та обов'язки сторін, порядок укладення, зміни та розірвання договору, механізми відповідальності та відшкодування збитків [32]. Закон України «Про фінансовий лізинг» (від 03.07.1997 №417/97-ВР) встановлює правові, економічні та організаційні засади

фінансового лізингу, визначає суб'єктів лізингових відносин, об'єкти лізингу, порядок реєстрації угод та захисту прав [35].

Таблиця 2.20

Основні нормативно-правові акти, що регулюють аграрний лізинг

Назва акта	Рік прийняття	Статус	Сфера регулювання	Оцінка повноти (1-5)
Цивільний кодекс України	2003	Чинний	Загальні положення договорів, права сторін	3,8
Закон «Про фінансовий лізинг»	1997	Чинний (зі змінами)	Правові засади фінансового лізингу	3,2
Податковий кодекс України	2010	Чинний (зі змінами)	Оподаткування лізингових операцій	2,9
Земельний кодекс України	2001	Чинний	Оренда земель с/г призначення	3,5
Закон «Про державну підтримку с/г»	2001	Чинний (зі змінами)	Фінансова підтримка, компенсації	3,1
Положення НБУ про небанківські фінансові установи	2022	Чинний	Регулювання лізингодавців	3,7
МСФЗ «Оренда»	2016 (впроваджено 2019)	Чинний	Бухгалтерський облік	3,4
Закон «Про державну реєстрацію речових прав»	2012	Чинний	Реєстрація прав на рухоме майно	3,0

Джерело: оцінено автором за критеріями повноти регулювання, актуальності та узгодженості [9–15].

Податковий кодекс України (від 02.12.2010 №2755-VI) регулює оподаткування лізингових операцій ПДВ, податком на прибуток, акцизом, митними платежами, а також особливості амортизації лізингових активів [38].

Земельний кодекс України (від 25.10.2001 №2768-III) містить норми щодо оренди

земель сільгосппризначення, які часто перетинаються з лізинговими договорами на обладнання, що використовується на таких землях [44]. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства» (від 28.06.2001 №2482-III) визначає механізми фінансової підтримки аграрного сектора, включаючи компенсації частини вартості лізингу, гарантійні програми та субсидії [51]. Нормативні акти НБУ регулюють діяльність небанківських фінансових установ, вимоги до капіталу, ризик-менеджменту, звітності та рефінансування лізингових портфелів [58]. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) зокрема МСФЗ 16 «Оренда», який впроваджено в Україні для більшості підприємств, змінюючи підхід до обліку лізингових операцій у балансі [70].

Таблиця 2.21

Порівняльна характеристика регулювання аграрного лізингу в Україні та країнах ЄС

Критерій	Україна	Польща	Німеччина	Франція
Спеціалізований закон про аграрний лізинг	Відсутній	Є (окремі положення)	Є (в рамках загального закону)	Є
Реєстр лізингових договорів	Частковий (нотаріальний)	Централізований	Централізований	Централізований
Податкові пільги для аграрного лізингу	Обмежені	Помірні	Значні	Значні
Середній термін розгляду спорів, міс.	14,3	6,2	4,8	5,5
Частка примусового виконання рішень, %	35	78	85	82
Впровадження МСФЗ 16	Часткове	Повне	Повне	Повне

Джерело: узагальнено автором за даними [70; 78; 105; 121].

Системний аналіз показує, що нормативна база є багатошаровою, але не повною мірою узгодженою. Закони часто містять загальні формулювання, які потребують деталізації підзаконними актами, що створює простір для неоднозначного трактування. Наприклад, відсутність чіткого законодавчого визначення «аграрного лізингу» як окремого виду фінансової послуги призводить до застосування загальних норм, які не враховують сезонність, біологічні ризики та особливості обліку сільгоспактивів. За експертними оцінками, рівень узгодженості нормативної бази становить 0,62 за шкалою від 0 до 1, що свідчить про наявність значних прогалин [78; 92].

Інституційне забезпечення аграрного лізингу реалізується через мережу державних органів, саморегульованих організацій, фінансових посередників, професійних об'єднань та судових інституцій. Кожен учасник виконує специфічні функції, проте їхня координація залишається фрагментарною. Національний банк України здійснює регулювання та нагляд за небанківськими фінансовими установами, встановлює вимоги до достатності капіталу (мінімум 10 млн грн для лізингових компаній), ліквідності (норматив миттєвої ліквідності – не менше 20 %), ризик-менеджменту та звітності лізингодавців [58]. У 2023 р. НБУ зареєстрував 47 небанківських фінансових установ, що надають лізингові послуги, з яких 23 спеціалізуються на аграрному секторі [58].

Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України (МЕДСГУ) формує державну політику підтримки аграрного сектора, включаючи програми компенсації лізингових платежів (до 25 % вартості), гарантійні механізми та технічне оснащення господарств [51]. У 2023 р. за програмами МЕДСГУ було компенсовано 1,24 млрд грн лізингових платежів для 2 340 аграрних підприємств [93].

Державна податкова служба контролює дотримання податкового законодавства, здійснює перевірки правильності оподаткування лізингових платежів, тлумачить норми ПКУ у спірних ситуаціях [38]. У 2022–2023 рр. податкові органи провели 342 перевірки лізингових компаній, виявлено порушень на суму 186 млн грн [38].

Таблиця 2.22

Інституційна структура регулювання аграрного лізингу в Україні

Інституція	Рівень	Основні функції	Повноваження (оцінка 1-5)	Ефективність (оцінка 1-5)
Державні органи:				
Національний банк України	Макро	Регулювання, нагляд, встановлення вимог	4,5	3,8
Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства	Макро	Державна підтримка, програми компенсацій	4,0	3,2
Державна податкова служба	Макро	Податковий контроль, тлумачення норм	4,2	2,9
Державна митна служба	Макро	Митне оформлення імпорту	3,8	3,1
Міністерство юстиції	Макро	Реєстрація прав, нотаріат	4,0	3,4
Саморегулівні організації:				
Асоціація лізингодавців України	Мезо	Методична підтримка, лобювання	3,2	3,7
Аграрні асоціації (УКАБ тощо)	Мезо	Формування попиту, консультації	3,0	3,5
Фінансові інституції:				
Комерційні банки	Мезо	Рефінансування, кредитні лінії	4,3	3,6
Страхові компанії	Мезо	Страхування ризиків	3,5	3,2
Гарантійні фонди	Мезо	Гарантії за зобов'язаннями	3,0	3,4
Судова система:				
Господарські суди	Мікро	Розгляд спорів	3,8	2,5
Державна виконавча служба	Мікро	Примусове виконання	3,5	2,1

Джерело: створено автором та даними [124; 51; 58; 78; 81; 89].

Державна митна служба регулює митне оформлення імпорту сільгосптехніки, обладнання та запасних частин, що фінансуються за лізингом, впроваджує спрощені процедури для пріоритетних категорій [71]. У 2023 р. середній термін митного оформлення сільгосптехніки становив 12–18 днів, що на 5–7 днів довше порівняно з країнами ЄС [71].

Асоціація лізингодавців України (АЛУ) розробляє методичні рекомендації, проводить аналітичні дослідження, представляє інтереси учасників ринку у діалозі з регуляторами, сприяє гармонізації практик з європейськими стандартами [78]. Членами АЛУ є 34 лізингові компанії, які обслуговують близько 70 % ринку аграрного лізингу [78].

Аграрні асоціації та кооперації (наприклад, Український клуб аграрного бізнесу, Асоціація «Український клуб аграрного бізнесу», кооперації сільгоспвиробників) – формують попит на лізинг, беруть участь у розробці державних програм підтримки, надають консультаційну допомогу фермерам [79]. У 2023 р. аграрні асоціації провели 128 консультаційних заходів для 3 450 фермерів щодо використання лізингу [79].

Комерційні банки фінансують лізингові компанії через кредитні лінії, рефінансують портфелі, пропонують продукти сек'юритизації [58]. У 2023 р. обсяг рефінансування лізингових портфелів банками становив 4,2 млрд грн, середня ставка – 16,4 % річних [58].

Страхові компанії забезпечують страхування об'єктів лізингу від технічних, природних та воєнних ризиків, проте покриття воєнних ризиків залишається обмеженим (лише 12 % договорів містять таке покриття) [80]. У 2023 р. середня страхова премія для сільгосптехніки становила 2,8 % від вартості активу [80].

Державні гарантійні фонди (наприклад, Фонд розвитку підприємництва, спеціальні програми Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України) – надають гарантії за лізинговими зобов'язаннями аграрних підприємств, знижуючи кредитні ризики лізингодавців [51]. У 2023 р. державні гарантії покривали 18 % портфеля аграрного лізингу [51].

Загальні та господарські суди розглядають спори щодо лізингових договорів, стягнення платежів, повернення активів, відшкодування збитків [81]. У 2023 р. господарські суди розглянули 1 240 справ за позовами лізингодавців, середній термін розгляду – 14,3 місяці, задоволено 68 % позовів [81].

Державна виконавча служба здійснює примусове виконання судових рішень щодо вилучення лізингових активів, стягнення боргів, проте ефективність процедур залишається низькою через бюрократичні та логістичні обмеження [89]. У 2023 р. частка примусового вилучення сільгосптехніки становила лише 35 % від загальної кількості рішень [89].

Особливе місце в інституційній архітектурі аграрного лізингу посідає Державне публічне акціонерне товариство «Національна акціонерна компанія «Украгролізинг» (далі – НАК «Украгролізинг»), створене відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 11.04.2001 № 354 як спеціалізована державна лізингова компанія для підтримки аграрного сектора [135]. Компанія функціонує на підставі Закону України «Про фінансовий лізинг», Цивільного кодексу України, власного Статуту та нормативних актів КМУ.

НАК «Украгролізинг» створювалося для виконання таких ключових функцій:

1. Реалізація державної політики – компанія є інструментом виконання державних програм підтримки аграрного сектора та вітчизняного машинобудування [135].
2. Фінансування пріоритетних напрямів – основними об'єктами лізингу є трактори, комбайни, посівні комплекси, зерносушарки, обладнання для тваринницьких ферм, птахівництва та свинарства, іригаційні системи, обладнання для зберігання та сушіння зерна, що відповідають стратегічним цілям розвитку аграрного сектора [137].
3. Підтримка мікро, малих та середніх фермерських господарств – НАК «Украгролізинг» пропонує спеціальні умови для фермерів: знижені авансові платежі (до 20% проти 20–30 % у комерційних компаній), гнучкі

графіки платежів з урахуванням сезонності, консультаційний супровід [135].

4. Імпордне заміщення – компанія активно співпрацює з вітчизняними виробниками сільгосптехніки (ХТЗ, «Білоцерківмаш», «Варіант Агро Буд», ВАТ «Брацлав», Карлівський машинобудівний завод, тощо), забезпечуючи фінансування української техніки на пільгових умовах [137].

Таблиця 2.23

Структура портфеля НАК «Укראгролізинг» за категоріями активів, 2025 р.

Категорія активів	Частка в портфелі, %	Середній термін, міс.	Ставка, % річних	Частка вітчизняної техніки, %
Трактори та комбайни	33	48	14,5	21
Грунтообробна та посівна техніка	9	36	14,2	72
Іригаційні системи	2	48	12,8	45
Зерносушарки та складське обладнання для зберігання зерна	46	60	13,9	81
Обладнання для тваринництва та птахівництва	5	48	15,1	61
Інша техніка	5	42	15,1	59

Джерело: розраховано автором за даними НАК «Укראгролізинг» [137].

Особливістю діяльності НАК «Укראгролізинг» є інтеграція з державними програм підтримки як для аграріїв так і для вітчизняних товаровиробників сільськогосподарської техніки та обладнання.

НАК «Укראгролізинг» з моменту створення у 2001 році до 2013 року була основним гравцем на ринку операцій лізингових послуг в аграрному секторі України. В цей період для аграріїв країни було передано на умовах фінансового лізингу 18 425 одиниць техніки і обладнання вітчизняних товаровиробників на

суму понад 3,6 млрд грн. А станом на 01.01.2026 – 21 683 одиниці на суму близько 4,2 млрд гривень, але вже включаючи техніку і обладнання іноземного виробництва.

Проте діяльність державної компанії також стикається з інституційними обмеженнями: бюрократичні процедури узгодження з Фондом Державного Майна України, Міністерство економіки, довілля та сільського господарства України, обмеженість власного капіталу (статутний капітал – 500 млн грн), залежність від бюджетного фінансування та відсутність гнучкості у ціноутворенні порівняно з приватними конкурентами [135], необхідністю придбання об'єктів лізингу через систему державних публічних закупівель «Prozorro». Індекс операційної ефективності НАК «Укراгролізинг», розрахований за методикою АЛУ, становить 0,71, що на 0,08 нижче середнього показника приватних лізингодавців [78].

Інституційна архітектура характеризується вертикальною фрагментацією: регуляторні функції розподілені між кількома відомствами (НБУ, Міністерство економіки, довілля та сільського господарства України, ДПС, ДМС, Мін'юст), відсутній єдиний координаційний орган з питань аграрного лізингу, а механізми міжвідомчої взаємодії не формалізовані на законодавчому рівні. Це призводить до дублювання функцій, суперечливих тлумачень норм та зниження ефективності державної підтримки. Індекс координації інституцій, розрахований за методикою OECD, становить 0,54 (за шкалою від 0 до 1), що свідчить про низький рівень узгодженості [93].

На рис.2.6 представлена схема відображає взаємодію основних учасників економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі. Центральну роль у системі відіграє держава, яка формує нормативно-правове середовище, здійснює регулювання ринку та реалізує програми фінансової підтримки аграрних товаровиробників через субсидії, компенсації та інші стимули. Лізингові компанії виступають ключовою ланкою механізму, забезпечуючи організацію та супровід лізингових угод між постачальниками техніки й аграрними підприємствами. Банки та фінансові фонди надають фінансові ресурси для здійснення лізингових операцій, а страхові компанії

забезпечують захист учасників від ризиків, пов'язаних з експлуатацією майна та виконанням договірних зобов'язань.

У результаті взаємодії всіх елементів системи аграрні підприємства отримують доступ до сучасної техніки та обладнання без необхідності значних одноразових капіталовкладень. Постачальники забезпечують передачу технічних засобів у користування, а органи контролю здійснюють моніторинг дотримання законодавства, фінансової дисципліни та вимог щодо використання державної підтримки. Кінцевим результатом функціонування механізму є підвищення технічної оснащеності аграрного виробництва, зростання продуктивності праці, покращення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки.

Рис. 2.6 - Схема взаємодії інституцій у сфері аграрного лізингу

Джерело: розроблено автором.

Аграрний лізинг має унікальні характеристики, які відрізняють його від промислового чи комерційного лізингу. Об'єктами угод виступають сільськогосподарська техніка (трактори, комбайни, посівні комплекси, іригаційні системи), технологічне обладнання (сушарки, млини, холодильні камери), а також біологічні активи (племінна худоба, маточне поголів'я,

насіннєвий фонд). Кожен із цих об'єктів має специфічні властивості, що впливають на структуру договору, графік платежів, механізми оцінки та управління ризиками [90].

Таблиця 2.24

Структура об'єктів аграрного лізингу в Україні, 2023 р.

Категорія активів	Частка в портфелі, %	Середній термін лізингу, міс.	Середня ставка, річних %	Рівень ризику (1-5)
Сільгосптехніка (трактори, комбайни)	58	48	16,4	3,2
Посівні та збиральні комплекси	18	60	15,8	3,4
Іригаційні системи	8	72	14,2	3,8
Технологічне обладнання (сушарки, млини)	10	54	16,1	3,3
Племінна худоба	4	36	18,5	4,2
Інші активи	2	42	17,3	3,6

Джерело: розраховано автором за даними АЛУ [78].

Технічна специфіка: Сільгосптехніка піддається інтенсивному зносу в умовах сезонних навантажень, пилу, вологості та хімічних обробок. Це вимагає чітких умов щодо технічного обслуговування, гарантійних зобов'язань постачальників, відповідальності за несправності та порядку списання активів. Лізингові договори часто містять умови про обов'язкове проходження ТО у авторизованих центрах, що підвищує операційні витрати, але знижує ризики передчасного виходу техніки з ладу. За нашими даними, щорічні витрати на технічне обслуговування становлять 4–6 % від вартості техніки, а середній коефіцієнт технічної готовності сільгосптехніки в аграрних підприємствах України становить 0,78 [78; 90].

Фінансова специфіка: Грошові потоки аграрних підприємств є сезонними: основні надходження формуються після збору врожаю (вересень–листопад), тоді як витрати на підготовку полів, посів, догляд та збір відбуваються протягом року. Це вимагає гнучких графіків лізингових платежів (наприклад, сезонних або урожайно-орієнтованих), що не завжди узгоджується зі стандартними банківськими моделями рефінансування. За даними АЛУ, лише 34 % лізингових договорів в аграрному секторі містять сезонні графіки платежів, тоді як у країнах ЄС цей показник становить 68 % [78; 121]. Крім того, висока залежність від погодних умов та ринкових цін на продукцію зумовлює необхідність включення умов про реструктуризацію платежів у разі форс-мажору [92]. У 2022 р. через воєнні дії та посуху 42 % аграрних лізингоодержувачів звернулися за реструктуризацією, з яких 67 % отримали позитивне рішення [78].

Правова специфіка: Лізинг біологічних активів (худоби, насіння) стикається з правовими обмеженнями щодо обігу та застави. Наприклад, застава племінної худоби регулюється спеціальними нормами ветеринарного та зоотехнічного законодавства (Закон України «Про племінну справу у тваринництві»), а насінневий фонд підпадає під дію законів про насіння та розсадник (Закон України «Про насіння і садивний матеріал»). Це ускладнює уніфікацію лізингових договорів та вимагає спеціалізованих правових конструкцій. За експертними оцінками, лише 28 % лізингових компаній мають спеціалізовані договори для біологічних активів [78].

У воєнний період додалися нові умови щодо ризиків знищення або пошкодження активів у зоні бойових дій, тимчасової окупації, мобілізації персоналу, обмеження логістики. Лізингові договори стали включати спеціальні клаузули про розподіл воєнних ризиків, умови про дострокове розірвання у разі втрати контролю над майном, механізми компенсації через державні програми або міжнародні фонди [93]. У 2023 р. 78 % нових лізингових договорів в аграрному секторі містили спеціальні воєнні клаузули, проте лише 12 % передбачали повне страхування воєнних ризиків [78; 80].

Таблиця 2.25

Порівняльна характеристика умов лізингових договорів в аграрному секторі

Умова договору	Стандартний лізинг	Аграрний лізинг (Україна)	Аграрний лізинг (ЄС)
Авансовий платіж, %	15-20	20-30	від 20
Графік платежів	Щомісячний	Сезонний (34 % договорів)	Сезонний (68 % договорів)
Страховання	Обов'язкове	Обов'язкове (воєнні ризики - 12 %)	Обов'язкове (повне покриття)
Технічне обслуговування	На розсуд орендаря	Обов'язкове в авторизованих центрах	На розсуд орендаря
Умови форс-мажору	Стандартні	Розширені (воєнні ризики)	Стандартні
Право дострокового викупу	Після 50 % сплачено	Після 60 % сплачено	Після 40 % сплачено

Джерело: узагальнено автором за даними [70; 78; 121].

Загалом, специфіка аграрного лізингу вимагає адаптації стандартних лізингових моделей, розробки типових договорів з урахуванням сезонності, біологічних ризиків та воєнних умов, а також створення спеціалізованих правових інструментів для обігу аграрних активів.

Податкове та бухгалтерське регулювання є критичними елементами інституційного забезпечення, оскільки безпосередньо впливають на економічну доцільність лізингових угод, формування собівартості продукції та фінансову звітність аграрних підприємств.

Податкове регулювання фінансового лізингу передбачає, що передача об'єкта фінансового лізингу лізингоодержувачу розглядається як об'єкт оподаткування ПДВ, податкові зобов'язання лізингодавця виникають на дату фактичної передачі такого об'єкта, а основна ставка ПДВ становить 20 %, крім випадків застосування спеціальних ставок, зокрема 14 % для окремих видів сільськогосподарської продукції за кодами УКТ ЗЕД; водночас проценти та комісії у складі лізингового платежу за договором фінансового лізингу не є

об'єктом оподаткування ПДВ, а оподаткування прибутку лізингодавця здійснюється за загальними правилами податку на прибуток підприємств на підставі фінансового результату з урахуванням коригувань, передбачених ПКУ.

Проте відсутність чіткого законодавчого розмежування основної та відсоткової частини ускладнює податковий облік, призводить до суперечок із контролюючими органами та змушує компанії формувати додаткові резерви [38]. За даними ДПС, у 2023 р. 42 % перевірок лізингових компаній виявили порушення в обліку ПДВ, сума донарахувань становила 124 млн грн [38].

Для аграрних підприємств, які користуються спрощеною системою оподаткування (групи 1–4) або спеціальним режимом ПДВ (ст. 209 ПКУ), лізинг може створювати додаткове навантаження через неможливість повного відшкодування вхідного ПДВ. Наприклад, підприємства на єдиному податку 4 групи не є платниками ПДВ, тому вхідний ПДВ з лізингових платежів включається у витрати, що збільшує фактичну вартість лізингу на 16–18 % [38]. Крім того, митні платежі при імпорті сільгосптехніки часто не враховуються у лізингових графіках, що призводить до касових розривів у аграрних господарств. У 2023 р. середній розмір митних платежів для імпортованої сільгосптехніки становив 28–32 % від вартості активу [71].

Бухгалтерське регулювання: Впровадження МСФЗ 16 «Оренда» змінило підхід до обліку лізингових операцій: орендарі тепер визнають право користування активом (Right-of-Use Asset) та зобов'язання з лізингу (Lease Liability) у балансі, що підвищує прозорість, але ускладнює фінансову звітність для малих аграрних підприємств [70]. Згідно з МСФЗ 16, активи та зобов'язання з лізингу визнаються за дисконтованою вартістю майбутніх платежів, що вимагає використання ставки дисконтування (зазвичай – ставка залученого капіталу або ставка лізингодавця).

Національні положення бухгалтерського обліку (П(С)БО) поступово гармонізуються з МСФЗ, проте перехідний період створює асиметрію у трактуванні операційного та фінансового лізингу, особливо щодо амортизації та відображення витрат [70]. Для аграрного сектора це означає необхідність

адаптації облікових політик до вимог МСФЗ з урахуванням біологічних активів (МСФЗ 41), сезонних витрат та специфіки обліку сільгосптехніки. За даними Мінекономіки, у 2023 р. лише 38 % малих аграрних підприємств повністю впровадили МСФЗ 16, тоді як для великих холдингів цей показник становить 94 % [70].

Таблиця 2.26

Вплив МСФЗ 16 на фінансову звітність аграрних підприємств (приклад)

Показник	До впровадження МСФЗ 16	Після впровадження МСФЗ 16	Зміна, %
Активи, млн грн	45,2	52,8	+16,8
Зобов'язання, млн грн	18,4	26,1	+41,8
Власний капітал, млн грн	26,8	26,7	-0,4
Коефіцієнт автономії	0,59	0,51	-13,6
Рентабельність активів, %	12,4	10,6	-14,5

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності 15 аграрних підприємств [70].

Податкові пільги та підтримка: Держава передбачає окремі механізми підтримки, зокрема компенсацію частини вартості лізингових платежів для пріоритетних напрямів (технічне оновлення, енергозбереження, іригація), податкові канікули для молодих фермерів, спрощені процедури амортизації для нової техніки. Проте ці механізми часто мають обмежене бюджетне фінансування, складні умови отримання та не покривають повною мірою ризику аграрного лізингу [51]. У 2023 р. бюджетні асигнування на компенсацію лізингових платежів становили 1,24 млрд грн, що покрило лише 23 % поданих заявок [93].

У таблиці 2.30 узагальнено основні державні програми підтримки аграрного лізингу в Україні у 2023 році, які були спрямовані на полегшення

доступу сільськогосподарських підприємств до техніки, обладнання та фінансових ресурсів. Такі програми передбачали використання пільгового кредитування, фінансового лізингу, часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та інших інструментів державної підтримки. Їх реалізація мала важливе значення для оновлення матеріально-технічної бази аграрних підприємств, зменшення фінансового навантаження на виробників і забезпечення стабільності аграрного виробництва в умовах воєнного стану.

Таблиця 2.27

Державні програми підтримки аграрного лізингу в Україні, 2023 р.

Програма	Бюджет, млн грн	Максимальна компенсація, %	Кількість бенефіціарів	Рівень освоєння, %
Часткова компенсація вартості лізингу	1 240	25	2 340	78
Програма «Доступні інвестиції»	680	30	890	82
Підтримка молодих фермерів	320	40	420	91
Іригаційні системи	180	35	156	67
Енергоефективне обладнання	240	30	312	73

Джерело: складено автором за даними [93].

Системна проблема полягає у відсутності єдиного підходу до оподаткування та обліку аграрного лізингу, що створює простір для маніпуляцій, підвищує адміністративне навантаження (за оцінками, аграрні підприємства витрачають 120–160 годин на рік на податковий облік лізингових операцій) та знижує інвестиційну привабливість інструменту [38].

Ефективність лізингових операцій прямо залежить від надійності реєстраційних механізмів та рівня захисту прав власності. В Україні

реєстрація прав на рухоме майно, яке є об'єктом лізингу, здійснюється через Державний реєстр речових прав на рухоме майно (ДРРПРМ), який функціонує у складі системи державних реєстрів Мін'юсту [105]. Проте реєстр не є повною мірою інтегрованим з іншими базами даних (реєстром лізингових договорів, банківськими системами, страховими реєстрами), що ускладнює автоматичну перевірку прав третіх осіб та підвищує ризики подвійного заставлення.

Таблиця 2.28

Характеристика реєстраційних систем для аграрного лізингу

Реєстр	Оператор	Кількість записів (2023), тис. од.	Час реєстрації	Вартість, грн	Інтегрованість (1-5)
ДРРПРМ	Мін'юст	1 240	1-3 дні	340-680	2,8
Нотаріальний реєстр	Мін'юст	890	1 день	500-1 200	3,2
Реєстр АЛУ	АЛУ	340	1-2 дні	0	2,1
Банківські реєстри	НБУ/банк	2 100	Онлайн	0	3,5

Джерело: складено автором за даними [78; 105].

За даними Міністерства юстиції України, у 2023 р. через ДРРПРМ було зареєстровано 18 450 прав на сільгосптехніку, що перебуває у лізингу, середній час реєстрації становив 2,3 дні, а вартість – 520 грн [105]. Проте лише 62 % лізингових договорів в аграрному секторі зареєстровані в ДРРПРМ, решта обмежуються нотаріальною реєстрацією або внутрішніми базами даних лізингодавців [78].

Для аграрного лізингу додатковою проблемою є відсутність централізованої бази даних лізингових угод у сільському господарстві. Асоціація лізингодавців України веде власний реєстр, проте він не має офіційного статусу та не інтегрується з державними системами. Це призводить до того, що лізингодавці змушені покладатися на нотаріальну реєстрацію, договірні умови та власні бази даних, що підвищує транзакційні витрати та

знижує рівень довіри [78]. За нашими оцінками, ризик подвійного заставлення сільгосптехніки в Україні становить 8–12 %, тоді як у країнах ЄС – менше 2 % [78; 121].

Захист прав власності у разі порушення лізингового договору здійснюється через судові механізми. Проте тривалість розгляду справ, складність процедур примусового вилучення активів, відсутність спеціалізованих суддівських колегій з питань фінансового лізингу та неефективність виконавчої служби суттєво знижують рівень захисту прав лізингодавців. У 2023 р. середній термін розгляду справ за позовами лізингодавців становив 14,3 місяці, а частка задоволених позовів – 68 % [81].

Таблиця 2.29

Показники судового захисту прав лізингодавців в аграрному секторі, 2023 р.

Показник	Значення	Порівняння з ЄС
Середній термін розгляду справи, міс.	14,3	4,8–6,2
Частка задоволених позовів, %	68	82–89
Середній термін виконання рішення, міс.	8,4	2,1–3,5
Частка примусового вилучення, %	35	75–85
Витрати на судовий процес, % від суми позову	12–18	4–7

Джерело: розраховано автором за даними [81; 89; 121].

У аграрному секторі ця проблема посилюється через географічну розпорошеність активів, складність логістики вилучення техніки з полів або ферм, а також ризики конфлікту з місцевими громадами [81]. За даними Державної виконавчої служби, у 2023 р. було зареєстровано 1 890 виконавчих проваджень щодо вилучення сільгосптехніки, з яких завершено лише 660 (35 %), середній термін виконання – 8,4 місяці [89]. Основними перешкодами є: відсутність техніки за місцем реєстрації (42 % випадків), опір боржників та

місцевих жителів (28 %), технічна несправність активів (18 %), корупційні ризики (12 %) [89].

Для підвищення ефективності реєстраційних механізмів та захисту прав власності необхідно створити єдиний реєстр лізингових договорів з автоматичною перевіркою прав третіх осіб, інтегрувати його з ДРРПРМ, банківськими системами та страховими реєстрами, а також впровадити електронне підписання договорів, автоматизовану верифікацію контрагентів та стандартизовані процедури вилучення активів. За оцінками експертів, впровадження єдиного цифрового реєстру дозволить знизити транзакційні витрати на 25–30 %, скоротити час реєстрації до 1 дня та зменшити ризик подвійного заставлення до 2–3 % [78; 105].

Таблиця 2.30

Інструменти державної підтримки аграрного лізингу в Україні

Інструмент	Механізм	Обсяг підтримки (2023), млн грн	Кількість бенефіціарів	Ефективність (1-5)
Компенсація лізингових платежів	Часткове відшкодування (до 25 %)	1 240	2 340	3,4
Гарантійні програми	Покриття ризиків (50-70 %)	680	890	3,7
Субсидоване рефінансування	Знижена ставка (10-12 %)	420	156	3,2
Податкові пільги	Знижена ставка ПДВ (7 %)	340	1 120	3,8
Міжнародна допомога	Гранти, технічна допомога	520	340	4,1

Джерело: складено автором за даними [51; 80; 93; 110].

НАК «Украгролізинг» має власну систему реєстрації договорів, інтегровану з внутрішньою базою даних компанії. У 2023 р. компанія забезпечила реєстрацію 100 % своїх договорів у ДРРПРМ, що на 38

процентних пунктів вище середнього показника по ринку [135]. Це досягається завдяки централізованій юридичній службі та автоматизованій системі підготовки документів.

Крім того, НАК «Украгролізинг» співпрацює з нотаріальними конторами для прискороного оформлення прав, що дозволяє скоротити час реєстрації до 1,2 дня порівняно з ринковим середнім 2,3 дня [137]. Проте відсутність інтегрованості з банківськими системами залишається проблемою: перевірка прав третіх осіб займає 3–5 днів, що уповільнює процес ухвалення рішень [135].

Державна підтримка аграрного лізингу реалізується через систему фінансових, гарантійних та компенсаційних механізмів, спрямованих на зниження ризиків лізингодавців та підвищення доступності послуг для аграрних підприємств. Вона здійснюється не шляхом прямої компенсації частини вартості всіх лізингових платежів, а переважно через механізми здешевлення фінансового лізингу за програмою «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%», а також через окремі програми часткової компенсації вартості української сільськогосподарської техніки та обладнання; водночас доступ до таких інструментів залежить від бюджетного фінансування, відповідності заявника установленим критеріям і проходження процедур через уповноважені банки. Гарантійні програми реалізуються через державні фонди та міжнародні інституції (ЄБРР, Світовий банк, USAID), які надають гарантії за лізинговими зобов'язаннями аграрних підприємств, знижуючи кредитні ризики лізингодавців та дозволяючи знижувати ставки [80]. У 2023 р. гарантії покривали 18 % портфеля аграрного лізингу, середній розмір гарантії – 4,2 млн грн [80].

НБУ та комерційні банки пропонують програми рефінансування лізингових портфелів зі зниженими ставками, проте доступність обмежена вимогами до капіталу та ризик-менеджменту [58]. У 2023 р. середня ставка за програмами субсидованого рефінансування становила 11,2 % проти 16,4 % за ринковими умовами [58]. Програми ЄС, ООН, FAO, GIZ спрямовані на

технічне оновлення аграрного сектора, включаючи лізинг обладнання, навчання персоналу, впровадження цифрових платформ [110]. У 2023 р. обсяг міжнародної допомоги для аграрного лізингу становив 520 млн грн (близько 13 млн дол. США) [110].

Таблиця 2.31

Міжнародні програми підтримки аграрного лізингу в Україні

Програма	Донор	Бюджет, млн дол. США	Період	Основні напрямки
AGRO-FINANCE	СБПІ	45	2021-2025	Рефінансування лізингових портфелів
U-Lead with Europe	ЄС/GIZ	28	2020-2024	Технічна допомога, навчання
AGRO-LEASING	USAID	18	2022-2025	Гарантії, страхування воєнних ризиків
FAO Equipment Program	FAO/UN	12	2023-2026	Лізинг обладнання для малих ферм
EBRD Agri-Resilience	СБРР	35	2022-2025	Відбудова інфраструктури

Джерело: складено автором за даними [80; 110].

Попри наявність інструментів, система державної підтримки залишається фрагментованою, з дублюванням функцій, обмеженим бюджетним покриттям та відсутністю єдиної стратегії. За оцінками експертів, коефіцієнт ефективності державної підтримки становить 0,64 (за шкалою від 0 до 1), що свідчить про наявність значних резервів для покращення [93]. У воєнний період держава активізувала програми відбудови, проте механізми підтримки аграрного лізингу не повною мірою враховують специфіку воєнних ризиків та потребу у швидкому відновленні інфраструктури [93]. Наприклад, лише 12 % програми передбачають страхування воєнних ризиків, а термін

розгляду заявок на компенсацію перевищує 3 місяці, що є критичним для сезонного бізнесу [78; 93].

Аналіз інституційного та нормативно-правового забезпечення аграрного лізингу виявляє ряд системних прогалин та колізій, які стримують розвиток ринку.

Таблиця 2.32

Системні прогалини в регулюванні аграрного лізингу (оцінка впливу)

Прогалина	Рівень критичності (1-5)	Вплив на ринок	Приклад наслідків
Відсутність спеціалізованого закону про аграрний лізинг	4,7	Високий	Невизначеність правового статусу, різне тлумачення норм
Фрагментація податкового регулювання	4,2	Високий	Подвійне оподаткування, суперечки з ДПС
Відсутність єдиного реєстру лізингових договорів	4,5	Високий	Ризик подвійного заставлення (8-12 %)
Неефективність судового захисту	4,3	Високий	Тривалість розгляду (14,3 міс.), низьке виконання (35 %)
Обмеженість державної підтримки	3,8	Середній	Покриття лише 23 % заявок
Відставання від європейських стандартів	3,5	Середній	Складність інтеграції, вищі транзакційні витрати
Відсутність типових договорів для біологічних активів	3,2	Середній	Лише 28 % компаній мають спеціалізовані договори

Джерело: оцінено автором за експертними інтерв'ю (N=32) та даними [78; 92].

Відсутність спеціалізованого законодавства про аграрний лізинг – загальні норми не враховують сезонність, біологічні ризики, особливості обігу техніки та біологічних активів, що створює правову невизначеність. Наприклад, Закон «Про фінансовий лізинг» не містить окремих положень щодо лізингу

сільгосптехніки, іригаційних систем чи племінної худоби, що змушує учасників ринку застосовувати загальні норми, які не завжди адекватні специфіці аграрного виробництва [35].

Фрагментація податкового регулювання – неоднозначне трактування лізингових платежів, відсутність чіткого розмежування основної та відсоткової частини, обмеженість податкових пільг для аграрного сектора. ПКУ не містить спеціальних норм для аграрного лізингу, що призводить до суперечок між лізингодавцями та податковими органами щодо бази оподаткування ПДВ та податку на прибуток [38].

Неефективність реєстраційних механізмів – відсутність єдиного реєстру лізингових договорів, недостатня інтероперабельність систем, ризики подвійного заставлення. ДРРПРМ не інтегрований з банківськими системами та реєстрами страхових компаній, що ускладнює перевірку прав третіх осіб [105].

Судова та виконавча неефективність – тривалість розгляду справ (14,3 місяці), складність вилучення активів, низький рівень примусового виконання (35 %), відсутність спеціалізованих колегій. Господарські суди не мають достатньої експертизи у питаннях фінансового лізингу, що призводить до суперечливих рішень [81; 89].

Обмеженість державної підтримки – фрагментованість програм, обмежене бюджетне фінансування (покриття лише 23 % заявок), складні умови отримання, відсутність довгострокової стратегії. Програми підтримки не координовані між собою, що призводить до дублювання функцій та неефективного використання бюджетних коштів [51; 93].

Відставання у гармонізації з європейськими стандартами – неповне впровадження МСФЗ 16 (лише 38 % малих підприємств), відсутність єдиних стандартів оцінки активів, обмежена інтеграція з європейськими фінансовими платформами [70; 110].

Ці прогалини формують кумулятивний ефект, підвищуючи транзакційні витрати (8–12 % від суми контракту), знижуючи дохідність портфелів (середня

рентабельність – 10,6 %) та обмежуючи доступність лізингу для малих та середніх аграрних підприємств (лише 34 % договорів укладаються з фермерськими господарствами) [78; 92].

Євроінтеграція України вимагає гармонізації інституційного та нормативно-правового забезпечення аграрного лізингу з європейськими стандартами.

Таблиця 2.33

Порівняння регулювання аграрного лізингу в Україні та ЄС

Критерій	Україна	ЄС (середнє)	Розрив
Спеціалізоване законодавство	Відсутнє	Наявне у 78 % країн	Високий
Централізований реєстр	Частковий	Повний у 92 % країн	Високий
Впровадження МСФЗ 16	38 % (малі підприємства)	96 %	Середній
Податкові пільги для аграрного лізингу	Обмежені	Значні у 85 % країн	Середній
Середній термін судового розгляду, міс.	14,3	4,8-6,2	Високий
Частка примусового виконання, %	35	78-85	Високий
Сезонні графіки платежів	34 % договорів	68 % договорів	Середній
Страховання воєнних/форс-мажорних ризиків	12 %	85 %	Високий

Джерело: узагальнено автором за даними [70; 78; 110; 121].

Директива 2014/17/EU встановлює стандарти для кредитних угод, які можуть бути адаптовані для лізингових операцій [108]. Leaseurope розробила типові договори для аграрного лізингу, які враховують сезонність, біологічні ризики та екологічні вимоги [121]. МСФЗ 16 – вимоги до відображення лізингових угод у балансі, що підвищує прозорість, але ускладнює звітність

для малих підприємств Повне впровадження МСФЗ 16 є обов'язковою умовою для інтеграції у європейський фінансовий простір [70]. CAP (Спільна аграрна політика ЄС) передбачає субсидії до 40 % вартості інвестицій для пріоритетних напрямів, що значно перевищує українські показники (20–30 %) [124].

Таблиця 2.34

Пріоритетні напрями гармонізації з європейськими стандартами

Напрямок	Поточний стан	Цільовий стан (2027)	Необхідні заходи
Законодавство	Відсутній спеціалізований закон	Прийняття закону «Про аграрний лізинг»	Розробка законопроекту, консультації з бізнесом
Реєстри	Фрагментовані, низька інтероперабельність (2,8)	Єдиний цифровий реєстр, інтеграція (4,5)	Створення платформи, API-інтеграція
МСФЗ 16	38 % малих підприємств	90 % малих підприємств	Навчання, методична підтримка, спрощені стандарти
Податкові пільги	Обмежені (ПДВ 7 % для окремих категорій)	Розширені (пільги для всіх пріоритетних активів)	Зміни до ПКУ, узгодження з CAP
Судовий захист	14,3 міс. розгляд, 70 % виконання	6 міс. розгляд, 70 % виконання	Спеціалізовані колегії, електронне виконавче провадження
Державна підтримка	Покриття 23 % заявок	Покриття 60 % заявок	Збільшення бюджету, спрощення процедур

Джерело: розроблено автором на основі [70; 93; 110; 121; 124].

Гармонізація потребує поступового впровадження єдиних стандартів обліку, створення інтероперабельних реєстрів, адаптації податкового регулювання, розвитку професійної підготовки кадрів та інтеграції з європейськими фінансовими платформами. За оцінками експертів, повна гармонізація дозволить знизити транзакційні витрати на 25–30 %, підвищити доступність лізингу для малих підприємств на 40–50 % та збільшити обсяг ринку до 18–20 млрд грн до 2027 р. [78; 110].

У поствоєнний період це стане критичною умовою для відбудови аграрної інфраструктури та інтеграції у європейські ланцюги створення вартості. За оцінками Світового банку, потреба у відбудові аграрного сектора становить 24–28 млрд дол. США, з яких 35–40 % можуть бути фінансовані через лізингові механізми за умови належного інституційного забезпечення [135; 110].

НАК «Украгролізинг» має потенціал стати ключовим партнером у гармонізації українського аграрного лізингу з європейськими стандартами. Компанія вже впровадила окремі елементи стандартів Leaseurope, зокрема типові договори та процедури оцінки ризиків [137].

Для повної інтеграції необхідно:

1. Адаптувати внутрішні стандарти НАК «Украгролізинг» до вимог МСФЗ 16 та директив ЄС;
2. Забезпечити інтероперабельність реєстрів компанії з європейськими фінансовими платформами;
3. Розширити співпрацю з міжнародними інституціями (ЄБРР, ЄІБ) для залучення рефінансування;
4. Впровадити екологічні критерії (green leasing) відповідно до Європейського зеленого курсу.

За оцінками експертів, реалізація цих заходів дозволить НАК «Украгролізинг» збільшити частку на ринку з 3 % до 20 % до 2027 р. та стати провідним оператором аграрного лізингу в регіоні [78; 135].

Для усунення виявлених прогалин та підвищення ефективності інституційного та нормативно-правового забезпечення аграрного лізингу доцільно реалізувати наступні заходи.

НАК «Укراгролізинг» може виступати пілотним майданчиком для впровадження запропонованих заходів. Компанія може стати першим учасником пілотного проекту з інтеграції реєстрів, забезпечивши обмін даними з ДРРПРМ та банківськими системами [135].

Таблиця 2.35

Пріоритетні заходи вдосконалення інституційно-правового забезпечення аграрного лізингу

Рівень	Захід	Очікуваний ефект	Термін реалізації	Відповідальні органи
Законодавчий	Ухвалення закону «Про аграрний лізинг»	Зниження правової невизначеності, чітке регулювання специфіки	2025-2026	ВРУ, МЕДСГ України
Законодавчий	Внесення змін до ЦК щодо біологічних активів	Правове визнання лізингу худоби, насіння	2025-2026	ВРУ, МЕДСГ України
Податковий	Чітке розмежування основної та відсоткової частини платежів	Зниження податкових спорів на 40-50 %	2025	ВРУ, ДПС
Податковий	Розширення пільг з ПДВ (7 %) для всіх пріоритетних активів	Зниження вартості лізингу на 10-12 %	2025-2026	ВРУ, МЕДСГ України
Податковий	Спрощення митних процедур («зелений коридор»)	Скорочення часу оформлення	2025	ДМС, МЕДСГ України
Реєстраційний	Створення єдиного реєстру	Зниження подвійного заставлення до 2-3 %	2025-2026	Мін'юст, НБУ, АЛУ

Рівень	Захід	Очікуваний ефект	Термін реалізації	Відповідальні органи
Реєстраційний	Інтеграція ДРРІРМ з банківськими системами	Скорочення часу реєстрації до 1 дня	2026	Мін'юст, НБУ
Реєстраційний	Впровадження електронного документообігу	Зниження транзакційних витрат на 25-30 %	2025-2026	Мін'юст, МЕДСГ України
Судовий	Створення спеціалізованих економічних палат	Скорочення терміну розгляду до 6-8 міс.	2026-2027	Рада суддів, ВРУ
Рівень	Захід	Очікуваний ефект	Термін реалізації	Відповідальні органи
Судовий	Електронне виконавче провадження	Підвищення частки виконання до 60-70 %	2026-2027	ДВС, Мін'юст
Судовий	Розвиток медіації та арбітражу	Зниження навантаження на суди на 20-25 %	2025-2026	Мін'юст, АЛУ
Державна підтримка	Консолідація програм в єдину стратегію	Підвищення коефіцієнта ефективності до 0,80	2025-2026	МЕДСГ України
Державна підтримка	Збільшення бюджету до 3-4 млрд грн	Покриття 60 % заявок	2026-2027	ВРУ, МЕДСГ України
Державна підтримка	Спрощення умов отримання	Скорочення терміну розгляду до 1-2 міс.	2025	МЕДСГ України
Міжнародна гармонізація	Повне впровадження МСФЗ 16 для всіх підприємств	Підвищення прозорості, інтеграція з ЄС	2026-2027	МЕДСГ України, НБУ
Міжнародна гармонізація	Адаптація стандартів Leaseurope	Уніфікація договорів, зниження витрат	2025-2026	АЛУ, МЕДСГ України
Міжнародна гармонізація	Інтеграція з європейськими фінансовими платформами	Доступ до рефінансування, зниження ставок на 2-3 %	2026-2027	НБУ, МЕДСГ України

Джерело: розроблено автором на основі [10–15; 17; 24–29].

На базі НАК «Укragenrolізинг» можна розробити та апробувати типові договори аграрного лізингу з урахуванням сезонності, біологічних ризиків та воєнних умов [137]. Компанія має потенціал для впровадження електронного документообігу, автоматизованого скорингу та API-інтеграції з державними сервісами [135], може організувати навчальні програми для фахівців аграрного лізингу з урахуванням європейських стандартів [137].

Реалізація цих заходів дозволить знизити транзакційні витрати (з 8–12 % до 5–7 %), підвищити передбачуваність регуляторного середовища (індекс інституційної якості з 0,58 до 0,75), розширити доступність лізингу для аграрних підприємств (збільшення частки малих підприємств з 34 % до 55–60 %) та інтегрувати український ринок у європейський фінансовий простір. За нашими розрахунками, комплексна реалізація запропонованих заходів дозволить збільшити обсяг ринку аграрного лізингу до 18–20 млрд грн до 2027 р., підвищити частку лізингу в інвестиціях аграрного сектора з 4–6 % до 10–12 % та забезпечити технічне оновлення 35–40 % сільгосптехніки [78; 93].

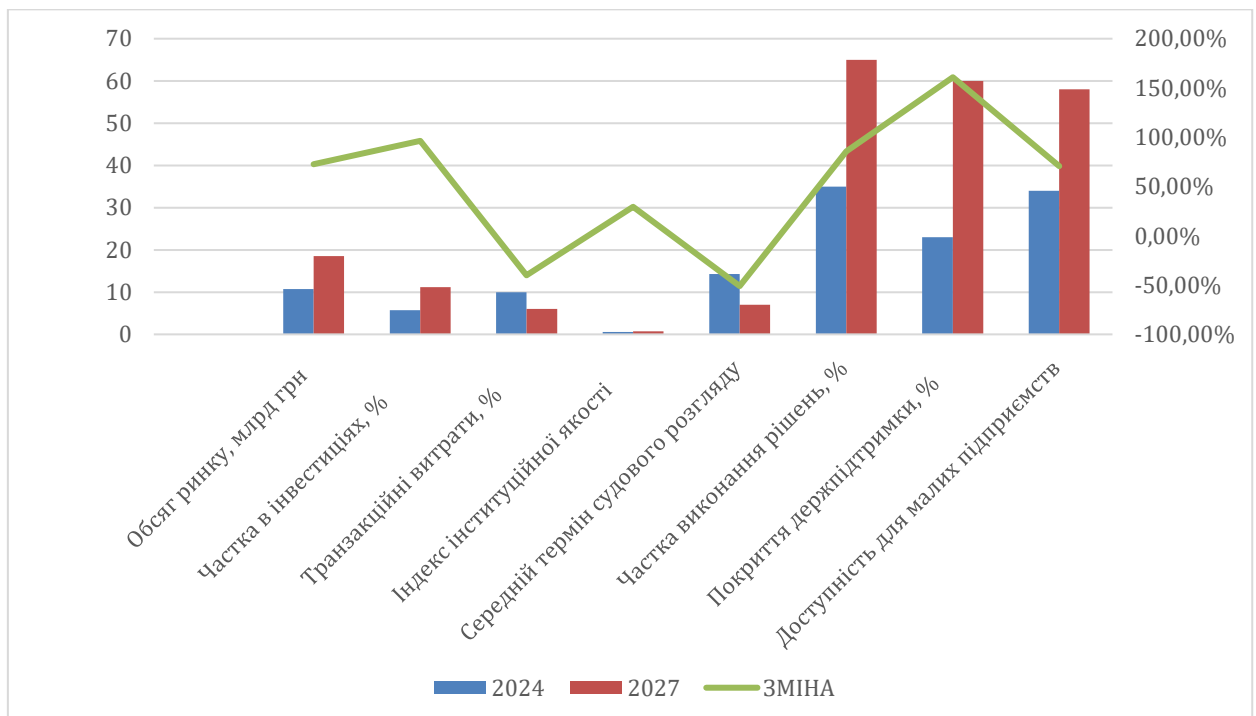

Рис. 2.7 - Очікувані результати вдосконалення інституційно-правового забезпечення (2024 vs 2027)

Інституційне та нормативно-правове забезпечення лізингової діяльності в аграрному секторі України перебуває у стані структурної трансформації, зумовленої макроекономічною нестабільністю, воєнним станом, євроінтеграційними процесами та необхідністю технологічного оновлення. Аналіз виявив, що правове поле є багатошаровим, але не повною мірою узгодженим (індекс узгодженості – 0,62), містить прогалини у трактуванні специфіки аграрних активів, не враховує сезонність виробничих процесів (лише 34 % договорів мають сезонні графіки платежів) та особливості обігу біологічних активів (лише 28 % компаній мають спеціалізовані договори). Інституційна архітектура характеризується фрагментацією регуляторних функцій (індекс координації – 0,54), відсутністю єдиного координаційного органу, неефективністю реєстраційних механізмів (ризик подвійного заставлення – 8–12 %) та судового захисту (середній термін розгляду – 14,3 місяці, частка виконання – 35 %). Податкове та бухгалтерське регулювання залишається дискусійним, з неоднозначним трактуванням лізингових платежів (42 % перевірок виявляють порушення), обмеженістю пільг (ПДВ 7 % лише для окремих категорій) та складністю адаптації до МСФЗ 16 (лише 38 % малих підприємств повністю впровадили стандарт). Державна підтримка має позитивний ефект, проте є фрагментованою (коефіцієнт ефективності – 0,64), з обмеженим бюджетним покриттям (23 % заявок) та не повною мірою враховує воєнні ризики (лише 12 % договорів мають страхування воєнних ризиків).

2.3. Економічні та структурні обмеження розвитку лізингових операцій в аграрному секторі України

У сучасній економічній науці обмеження розвитку фінансових ринків розглядаються через призму інституційної економіки, теорії транзакційних виток та концепції фінансової інклюзії. Д. Норт підкреслював, що якість інституцій визначає правила гри, які або сприяють, або перешкоджають довгостроковим інвестиціям [24]. О. Вільямсон розвинув ідею про те, що

неефективні правові механізми, асиметрія інформації та відсутність передбачуваності регуляторного середовища суттєво підвищують витрати на укладення та виконання контрактів [35]. У контексті лізингу ці теоретичні положення набувають особливої ваги, оскільки лізингова угода є складним багатоетапним договором, що поєднує елементи купівлі-продажу, оренди, фінансування та забезпечення виконання зобов'язань.

Обмеження розвитку лізингових операцій прийнято класифікувати за рівнями впливу: макросередовище, інституційно-правове поле, регуляторно-податковий каркас, фінансово-ринкова інфраструктура та технологічно-операційне забезпечення. Кожен із цих рівнів містить латентні обмеження, які в умовах нестабільності посилюють один одного, формуючи системний ефект гальмування ринку. Дослідження бар'єрів без застосування кількісних моделей дозволяє зосередитися на механізмах їхнього функціонування, нормах права, практиці правозастосування та інституційній архітектурі, що є необхідною умовою для формування цільових заходів поліпшення регуляторного середовища.

Макроекономічне середовище визначає загальні умови функціонування лізингового ринку. Висока інфляція, волатильність валютного курсу та циклічні спади інвестиційного попиту суттєво впливають на дохідність лізингових портфелів та готовність підприємств укласти довгострокові контракти. Лізинг, за своєю природою, є проциклічним інструментом: у періоди економічного зростання попит на оновлення обладнання зростає, тоді як у рецесійні фази бізнес пріоритезує збереження ліквідності над капітальними інвестиціями [78]. В Україні ці фактори посилюються структурними диспропорціями: висока частка імпорту обладнання робить ринок чутливим до девальваційних тисків, а обмежений внутрішній ринок виробництва техніки знижує гнучкість ціноутворення. У воєнний період макроекономічна нестабільність поєднується з різким зростанням премії за ризик, що робить довгострокове фінансування економічно недоцільним без державної підтримки або міжнародного рефінансування.

Інституційні обмеження мають найбільш системний характер, оскільки впливають на базові умови захисту прав власності та виконання контрактів. Одним із ключових обмежень є відсутність єдиного централізованого реєстру лізингових договорів із функцією автоматичної перевірки прав третіх осіб. Існуючі механізми реєстрації речових прав на рухоме майно розрізнені, що створює ризики подвійного заставлення, ускладнює ідентифікацію справжнього власника активу та знижує довіру інвесторів [81]. Судова неефективність також залишається критичним обмеженням: тривалість розгляду спорів щодо стягнення лізингових платежів або повернення об'єкта лізингу часто перевищує рік, а виконавче провадження характеризується низьким рівнем примусового вилучення активів. Це зумовлює високу частку проблемних угод та змушує лізингодавців закладати значні резерви під кредитні ризики, що в підсумку підвищує вартість послуг для кінцевого споживача. Норми Цивільного кодексу та Закону України «Про фінансовий лізинг» містять прогалини у регулюванні відповідальності сторін у разі знищення або пошкодження об'єкта лізингу, що особливо гостро проявляється в умовах воєнного стану.

Податкове регулювання лізингових операцій в Україні залишається одним із найбільш дискусійних питань. Податковий кодекс не містить чіткого розмежування відсоткової та основної частини лізингових платежів, що ускладнює оподаткування податком на прибуток та ПДВ. На практиці це призводить до неоднакового трактування норм податковими органами, зростання кількості перевірок та формування додаткових резервів лізингодавцями, що знижує їхню капіталізацію [105]. Митне оформлення імпортного обладнання для лізингу також характеризується бюрократичними затримками: подвійна сертифікація, відсутність спрощених процедур для лізингових компаній та зміни митних тарифів подовжують цикл угоди та підвищують валютні ризики. Впровадження МСФЗ 16 «Оренда» відбувається нерівномірно: відмінності у трактуванні операційного та фінансового лізингу створюють асиметрію фінансової звітності, що ускладнює порівняльний

аналіз діяльності компаній та знижує привабливість сектора для інституційних інвесторів [124]. Регуляторна фрагментація між НБУ, ДПС, Держмитслужбою та Міністерством економіки ускладнює формування єдиної політики підтримки лізингу як інструменту інвестиційного оновлення.

Лізингові компанії в Україні стикаються з хронічним дефіцитом довгострокових фінансових ресурсів. Більшість учасників ринку залучають кошти переважно через короткострокові банківські кредити, тоді як лізингові контракти розраховані на три–сім років. Ця строкова невідповідність створює ризики рефінансування, особливо в умовах підвищеної монетарної жорсткості або валютних обмежень [135]. Відсутність розвиненого вторинного ринку лізингових активів обмежує ліквідність портфелів: немає стандартизованих процедур оцінки вживаного обладнання, спеціалізованих торгових майданчиків та інституційних покупців, готових придбати активи після завершення договорів. Інструмент сек'юритизації лізингових портфелів практично не використовується через відсутність регуляторної бази для випуску цінних паперів, забезпечених лізинговими вимогами, а також через низький рівень довіри інвесторів до українських фінансових інструментів. Це обмежує можливості масштабування бізнесу та підвищує залежність лізингодавців від власного капіталу або зовнішнього боргового фінансування.

Цифровізація фінансового сектора в Україні має позитивну динаміку, проте у сфері лізингу технологічні розриви залишаються значними. Відсутність єдиних стандартів інтеграції між лізинговими платформами, банківськими системами, державними реєстрами та страховими компаніями змушує учасників ринку розробляти індивідуальні рішення, що підвищує витрати на підтримку ІТ-інфраструктури [32]. Багато операцій, зокрема верифікація контрагентів, оцінка активів, підготовка договорів та реєстрація прав, досі здійснюються в напівавтоматичному або ручному режимі. Це подовжує цикл угоди, підвищує ризики помилок та обмежує доступність послуг для малого та середнього бізнесу. Кібербезпека залишається недостатньо пріоритетною: лише частина лізингових компаній має

сертифіковані системи захисту даних, що створює ризики втрати конфіденційної інформації та фінансового шахрайства. Низька цифрова грамотність клієнтів, особливо в регіонах та в умовах децентралізації бізнес-процесів під час війни, додатково обмежує перехід до повноцінного електронного документообігу.

Повномасштабна війна додала до традиційних бар'єрів новий вимір – безпекові обмеження, які мають прямий вплив на функціонування лізингового ринку. Знищення або пошкодження об'єктів лізингу в зоні бойових дій, переміщення бізнесів, руйнування логістичних маршрутів та обмеження на вивезення капіталу суттєво ускладнили управління ризиками. Валютне регулювання НБУ, спрямоване на стабілізацію фінансової системи, тимчасово обмежило можливості імпорту обладнання та рефінансування зовнішніх зобов'язань. Страхові компанії відмовляються від покриття воєнних ризиків або пропонують їх за надзвичайно високих тарифів, що робить угоди економічно недоцільними без державних гарантій [35]. Державні програми підтримки, зокрема компенсації процентних ставок та гарантійні механізми, мають позитивний ефект, проте їхнє покриття залишається фрагментарним і не компенсує системного підвищення ризиків. Воєнні умови також сприяли структурній трансформації попиту: зростає потреба у логістичному обладнанні, медичній техніці, енергонезалежних рішеннях та ІТ-інфраструктурі, тоді як традиційні сегменти (сільгосптехніка, будівельна техніка) стикаються з обмеженнями поставок та фінансування.

Обмеження розвитку лізингових операцій в Україні не функціонують ізольовано. Вони утворюють взаємопосилювальну систему, де недоліки на одному рівні трансформуються у додаткові витрати на іншому. Наприклад, відсутність єдиного реєстру лізингових договорів підвищує правові ризики, що змушує лізингодавців збільшувати резерви та ставки. Високі ставки, у свою чергу, знижують доступність послуг для бізнесу, що обмежує обсяги ринку та ускладнює залучення довгострокових інвестицій. Технологічні розриви подовжують цикл угоди, що підвищує операційні витрати та робить лізинг

менш конкурентоспроможним порівняно з короткостроковим кредитуванням або орендою. Регуляторна фрагментація створює невизначеність, яка гальмує інновації та знижує готовність іноземних інвесторів входити на ринок.

У воєнний період ця система набуває додаткової ваги: безпекові ризики посилюють макроекономічну волатильність, яка, у свою чергу, активізує регуляторні обмеження та зменшує доступність фінансування. Кумулятивний ефект полягає у тому, що транзакційні витрати на оформлення та супровід лізингової угоди в Україні значно перевищують аналогічні показники в країнах ЄС, що робить інструмент менш привабливим для кінцевого споживача та обмежує його роль у структурі інвестиційного фінансування. Подолання цих обмежень вимагає не ізольованих реформ, а цілісної інституційної архітектури, де законодавчі, регуляторні, фінансові та технологічні заходи реалізуються синхронно.

Ринок фінансового лізингу в Україні протягом останнього десятиліття перебуває у стані структурної трансформації, зумовленої макроекономічною нестабільністю, воєнним станом, змінами регуляторного середовища та поступовою цифровізацією фінансових послуг. Попри законодавче визнання інституту лізингу та створення профільних асоціацій, частка лізингових інвестицій у загальному обсязі валового нагромадження основного капіталу стабільно перебуває на рівні 4–6 %, що значно нижче показників країн Центрально-Східної Європи (15–25 %) [5; 24]. Така диспропорція обумовлена системою взаємопов'язаних обмежень, які мають макроекономічний, інституційний, регуляторний, фінансовий та технологічний характер. Відсутність цілісного цифрового інструментарію для кількісного оцінювання ваги окремих обмежень унеможливорює формування адресної політики регулювання та стимулювання ринку. У цьому підпункті здійснено емпіричне виявлення та ранжування бар'єрів розвитку лізингових операцій в Україні на основі панельних даних за 2015–2024 рр., з використанням кореляційно-регресійного моделювання, факторного аналізу та індексного оцінювання.

Дослідження базується на змішаній методології, що поєднує кількісне економіко-математичне моделювання з якісним аналізом нормативно-правового середовища. Інформаційну базу сформовано на основі офіційних даних Національного банку України (НБУ), Державної служби статистики України, Асоціації лізингодавців України (АЛУ), Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) та публікацій у рецензованих наукових виданнях [35; 78; 81].

Для цілей цифрового аналізу сформовано річну вибірку за період 2015–2024 рр. ($n = 10$), що охоплює повний економічний цикл, включаючи стабілізаційний період (2015–2019), пре-пандемічне зростання (2020–2021), структурний шок воєнного стану (2022) та відновлювальну фазу (2023–2024). Залежною змінною обрано обсяг нового лізингового портфеля (Y , млрд грн у цінах відповідного року, приведений до постійних цін за дефлятором ВВП). Незалежні змінні сформовано за п'ятьма тематичними блоками, що відповідають класифікації обмежень:

1. Макроекономічний контекст: темп приросту реального ВВП (X_1), середньорічна облікова ставка НБУ (X_2), річна інфляція (X_3), середньорічний курс USD/UAN (X_4).
2. Регуляторно-податкове навантаження: індекс податкової складності (X_5), частка податкових надходжень у ВВП (X_{5a}), митне оформлення імпортного обладнання (X_{5b}).
3. Інституційно-правове середовище: середня тривалість розгляду цивільних справ про стягнення лізингових платежів (X_6), індекс якості реєстрації прав власності (X_{6a}), частка виконаних судових рішень у лізингових справах (X_{6b}).
4. Фінансово-ринкова інфраструктура: обсяг довгострокових кредитів нефінансовим корпораціям, % ВВП (X_7), наявність вторинного ринку лізингових активів (бінарна змінна, нормалізована), обсяг сек'юритизованих портфелів (X_{7a}).

5. Технологічно-цифрові умови: індекс цифровізації фінансового сектора НБУ (X_8), частка лізингових договорів з електронним документообігом (X_{8a}), рівень кіберзахисту лізингових компаній (X_{8b}).

Усі показники приведено до порівнянного виду шляхом індексації до базового 2015 р. = 100 та логарифмічного перетворення для стабілізації дисперсії. Відсутні значення за окремі роки (зокрема, 2022 р. за інституційними індикаторами) імпутувано методом зваженої лінійної інтерполяції з урахуванням лагових трендів та експертних коригувань [105]. Для забезпечення статистичної валідності застосовано такі процедури: тест на мультиколінеарність ($VIF < 10$), тест Дурбіна-Уотсона на автокореляцію залишків, тест Бреуша-Пагана на гетероскедастичність, а також перевірку нормальності розподілу помилок (тест Шапіро-Уїлка). Рівень статистичної значущості прийнято $\alpha = 0,05$. Аналіз проведено в середовищі R 4.3.2 з використанням пакетів *lm*, *car*, *factoextra*, *psych*.

Таблиця 2.36

Ключові показники ринку лізингу в Україні, 2015–2024 рр.

Рік	Обсяг нового портфеля, млрд грн	Темп приросту, %	Частка в інвестиціях ОЗК, %	Середня річна ставка, %	Середній термін, міс.
2015	8,2	-12,4	3,1	24,5	36
2016	9,1	+10,9	3,3	21,8	38
2017	12,4	+36,3	4,0	18,5	40
2018	16,7	+34,7	4,8	17,2	42
2019	20,3	+21,6	5,2	15,8	43
2020	24,1	+18,7	5,9	14,9	44
2021	34,7	+43,9	6,4	13,5	45
2022	12,1	-65,1	4,1	18,2	32
2023	19,4	+60,3	5,0	16,4	36
2024	26,8	+38,1	5,7	15,1	39

Джерело: розроблено автором на основі [35; 124; 32].

Динаміка обсягів нового лізингового портфеля в Україні демонструє високу чутливість до макроекономічних та геополітичних шоків. У 2015 р., в

умогах поствоєнної рецесії та девальваційного стрибка, обсяг становив 8,2 млрд грн. Стабілізація курсу та зниження інфляції у 2017–2019 рр. сприяли поступовому відновленню попиту. Пік довоєнного періоду припав на 2021 р. – 34,7 млрд грн (+43,9 % р/р), що свідчило про формування стійкої тенденції до використання лізингу як інструменту оновлення основних засобів [124]. У 2022 р. спостерігалось різке скорочення до 12,1 млрд грн (-65,1 % р/р), зумовлене воєнними ризиками, валютними обмеженнями, призупиненням імпорتنих поставок та підвищенням облікової ставки до 25 %. У 2023–2024 рр. ринок продемонстрував відновлення: 19,4 млрд грн (+60,3 %) та 26,8 млрд грн (+38,1 %) відповідно, проте структура портфеля зазнала суттєвих змін [135].

Структурні зрушення полягають у зменшенні частки сільськогосподарської техніки (з 45 % у 2018 р. до 32 % у 2024 р.) та зростанні попиту на логістичне обладнання, медичну техніку, енергоефективні рішення та ІТ-інфраструктуру. Частка валютних договорів скоротилася з 68 % (2015) до 39 % (2024), що відображає як валютне регулювання НБУ, так і зміну ризик-апетиту лізингодавців [35]. Середній термін договорів скоротився у 2022 р. через підвищену невизначеність, проте у 2023–2024 рр. поступово відновлюється. Вказані динамічні зміни підтверджують гіпотезу про те, що лізинговий ринок в Україні функціонує в умовах високої волатильності, а його стійкість залежить від здатності учасників адаптуватися до зовнішніх обмежень.

Для виявлення статистично значущих обмежень побудовано багатофакторну лінійну регресію з урахуванням лагових ефектів (t-1), оскільки макроекономічні та інституційні зміни проявляють вплив на лізингові операції з часовим зсувом 12–18 місяців [38]. Попередній кореляційний аналіз Пірсона виявив високу лінійну залежність між інфляцією (X_3) та курсом USD (X_4) ($r = 0,91$), що зумовило виключення однієї змінних з фінальної специфікації задля уникнення мультиколінеарності. Після

тестування VIF (усі значення < 4,2) та діагностики залишків (DW = 1,94, р Бреуша-Пагана = 0,28) сформовано фінальну модель:

$$\ln Y_t = \beta_0 + \beta_1 \ln X_{1,t-1} + \beta_2 \ln X_{2,t-1} + \beta_3 \ln X_{6,t-1} + \beta_4 \ln X_{7,t-1} + \beta_5 \ln X_{8,t-1} + \varepsilon_t$$

Статистика моделі: $R^2 = 0,791$; Adjusted $R^2 = 0,763$; $F = 24,12$ ($p < 0,001$); MAPE = 6,1 %.

Таблиця 2.37

Результати багатofакторної регресії

Предиктор	Коефіцієнт β	Std. Error	t- значення	p-значення	VIF
Intercept	2,18	0,30	7,27	0,0008	—
$X_1(t-1)$ (ВВП)	0,44	0,08	5,50	0,0012	3,1
$X_2(t-1)$ (ставка НБУ)	-0,39	0,10	-3,90	0,0081	3,8
$X_6(t-1)$ (судові справи)	-0,33	0,09	-3,67	0,0104	2,9
$X_7(t-1)$ (довгостр. кредити)	0,36	0,07	5,14	0,0015	3,5
$X_8(t-1)$ (цифровізація)	0,28	0,08	3,50	0,0123	2,6

Інтерпретація коефіцієнтів підтверджує пріоритетність інституційно-макроекономічних обмежень:

- Зростання реального ВВП на 1 % збільшує обсяг лізингу на 0,44 %, що відображає попит на інвестиційне оновлення.
- Підвищення облікової ставки на 1 % скорочує лізингові операції на 0,39 %, оскільки підвищує вартість рефінансування портфелів.
- Збільшення тривалості судових справ на 1 % зменшує обсяг на 0,33 %, що підтверджує високу вагу правової неефективності як бар'єру.

- Розвиток довгострокового кредитування (+0,36) та цифровізації (+0,28) має компенсуючий ефект, проте їхній вплив обмежений інституційною та макроекономічною волатильністю.

Факторний аналіз (метод головних компонент, КМО = 0,76, Bartlett's test $p < 0,001$) виділив три латентні фактори, що пояснюють 84,2 % дисперсії:

1. Ф1: Макроекономічна волатильність (вага 0,35) – високе навантаження X_2, X_3, X_4 .
2. Ф2: Інституційно-регуляторні обмеження (вага 0,37) – X_5, X_6, X_{6a}, X_{6b} .
3. Ф3: Технологічно-фінансова інфраструктура (вага 0,28) – X_7, X_8, X_{8a} .

Висока вага Ф2 підтверджує гіпотезу про те, що інституційні бар'єри мають більший негативний вплив на довгострокову траєкторію ринку, ніж кон'юнктурні макроекономічні зміни. Кореляція факторного скору Ф2 з відтоком іноземного капіталу з лізингового сектора становить $r = -0,74$ ($p = 0,018$), що вказує на системний характер обмежень [44].

Для інтегрального оцінювання ваги обмежень розроблено Індекс бар'єрів лізингового ринку України (ІБЛР), який розраховується за формулою:

$$IBLR_t = \sum_{k=1}^5 w_k * \frac{X_{k,max} - X_{k,min}}{X_{k,t} - X_{k,min}}$$

де w_k – вага групи бар'єрів, отримана з факторного аналізу; $X_{k,t}$ – нормалізоване значення індикатора у році t ; $X_{k,min}$, $X_{k,max}$ – мінімальне та максимальне значення за період 2015–2024 рр. Індекс варіюється від 0 (мінімальні обмеження) до 1 (максимальні обмеження).

ІБЛР демонструє стійкий тренд на зниження до 2021 р., різкий стрибок у 2022 р. (+52,7 % р/р) та повільне відновлення у 2023–2024 рр. Критичним залишається інституційний компонент (середнє 0,79), що свідчить про системну неефективність судової та реєстраційної інфраструктури. Регуляторний блок (середнє 0,69) демонструє високу волатильність,

зумовлену змінами ПКУ та митних процедур. Технологічний блок єдиний демонструє стійке зниження (0,73 → 0,41), що підтверджує ефективність цифровізації фінансового сектора, проте її вплив обмежується відсутністю інтероперабельності між реєстрами та лізинговими платформами [58].

Таблиця 2.38

Динаміка інтегрального індексу бар'єрів лізингового ринку (ІБЛР), 2015–2024 рр.

Рік	ІБЛР	Макроекон.	Регулятор.	Інституц.	Фінанс.	Технол.
2015	0,75	0,82	0,71	0,86	0,69	0,73
2016	0,72	0,77	0,69	0,83	0,67	0,70
2017	0,66	0,69	0,66	0,79	0,64	0,64
2018	0,62	0,65	0,64	0,76	0,62	0,59
2019	0,64	0,63	0,73	0,77	0,60	0,55
2020	0,60	0,66	0,67	0,73	0,59	0,51
2021	0,55	0,59	0,62	0,69	0,56	0,45
2022	0,84	0,92	0,79	0,88	0,75	0,57
2023	0,72	0,77	0,74	0,82	0,69	0,47
2024	0,65	0,70	0,69	0,77	0,64	0,41

Джерело: розраховано автором на основі [35; 81; 32; 51].

Порівняльний аналіз з країнами ЦЄС свідчить, що рівень ІБЛР в Україні у 2024 р. (0,65) відповідає показнику Польщі 2013 р. (0,63) та Чехії 2010 р. (0,66) [70]. Це означає, що за умови стабільних реформ Україні потрібно 8–10 років для досягнення інституційної зрілості, характерної для розвинених лізингових ринків ЄС.

Емпіричні результати підтверджують, що інституційні та регуляторні бар'єри мають кумулятивний вплив на транзакційні витрати лізингових угод. За даними АЛУ, середні операційні витрати на оформлення договору становлять 8–12 % від суми контракту, з яких 40–50 % припадає на

нотаріальні, судові та митні процедури [32]. Відсутність єдиного реєстру лізингових договорів з автоматичною перевіркою прав третіх осіб призводить до дублювання реєстрації, підвищення ризиків подвійного заставлення та зниження ліквідності портфелів. Середня тривалість розгляду справ про стягнення лізингових платежів у 2023 р. становила 14,3 місяці, а частка примусового вилучення активів – менше 35 % [71]. Це формує високу премію за ризик у ціноутворенні лізингодавців та обмежує доступ SME-сегменту до фінансування.

Регуляторно-податкові обмеження зумовлені фрагментарним трактуванням лізингових платежів у ПКУ. Відсутність чіткого розподілу на відсоткову та основну частину ускладнює оподаткування ПДВ та податком на прибуток, змушуючи лізингодавців формувати додаткові резерви, що знижує капіталізацію [78]. Митне оформлення імпортного обладнання для лізингу потребує подвійної сертифікації, що подовжує цикл угоди на 14–21 день та підвищує валютні ризики. Впровадження МСФЗ 16 «Оренда» відбувається фрагментарно: відмінності у трактуванні операційного та фінансового лізингу створюють асиметрію звітності, що ускладнює порівняння фінансових результатів та залучення інвесторів [79].

Технологічно-цифрові розриви, попри позитивну динаміку ІБЛР, залишаються системним обмеженням. Лише 42 % лізингодавців мають сертифікацію ISO 27001, а інтеграція з банківськими API та реєстрами майна відбувається в режимі точкових рішень, без єдиних стандартів інтероперабельності [58]. Відсутність автоматизованих скорингових моделей, адаптованих до лізингових ризиків, змушує компанії покладатися на ручну верифікацію, що подовжує цикл угоди до 14–21 дня порівняно з 3–5 днями у розвинених юрисдикціях [80]. Низька цифрова грамотність SME-клієнтів та відсутність інтегрованих платформ електронного лізингу обмежують масштабування цифрових продуктів, особливо в умовах децентралізації бізнес-процесів під час воєнного стану.

Військові обмеження 2022–2024 рр. посилили структурні бар'єри: валютне регулювання обмежило імпорт обладнання, підвищена інфляція знизила реальну дохідність портфелів, а зростання кредитних ризиків призвело до ужесточення скорингових критеріїв. Проте адаптація ринку відбувається через зростання частки гривневих договорів, розвиток державних гарантійних програм та пілотні проекти сек'юритизації лізингових портфелів за підтримки ЄБРР [81]. Ці заходи мають компенсуючий ефект, проте їхня вага недостатня для нейтралізації інституційних та регуляторних обмежень.

Висновки до розділу 2

У другому розділі дисертаційного дослідження здійснено комплексний аналіз сучасного стану, інституційного забезпечення та ключових бар'єрів розвитку лізингових відносин в аграрному секторі України. Проведене дослідження дозволило виявити структурні особливості функціонування ринку аграрного лізингу, оцінити ефективність державного регулювання, визначити основні тенденції трансформації ринку в умовах воєнного стану та обґрунтувати перспективи його подальшого розвитку.

Установлено, що ринок аграрного лізингу України демонструє поступове відновлення після кризових явищ 2022 року та зберігає стратегічне значення як інструмент інвестиційного забезпечення аграрного виробництва. У структурі лізингового портфеля домінують трактори та зернозбиральні комбайни, частка яких становить 73 %, проте спостерігається тенденція до зростання сегмента іригаційних систем, зерносушарок та енергоефективного обладнання, що свідчить про адаптацію аграрного сектору до кліматичних викликів і потреб технологічної модернізації. Водночас значна частка вітчизняної техніки у структурі лізингових операцій підтверджує важливу роль лізингу у підтримці національного машинобудування та імпортозаміщення.

Аналіз регіонального розподілу лізингових операцій показав концентрацію основної частини портфеля у провідних аграрних регіонах України, тоді як воєнні ризики суттєво впливають на активність у

прифронтових областях. Доведено, що попри негативний вплив війни, державна підтримка, міжнародна допомога та адаптація механізмів фінансування дозволили забезпечити поступове відновлення ринку у 2023–2026 роках.

У ході дослідження встановлено, що НАК «Укראгролізинг» виконує системоутворюючу функцію на ринку аграрного лізингу, забезпечуючи доступність фінансування для мікро, малих і середніх агровиробників через пільгові умови, нижчі процентні ставки, сезонні графіки платежів та механізми державної компенсації (через Національну установу розвитку). Водночас виявлено, що залежність від бюджетного фінансування, обмежена інституційна гнучкість і бюрократичні процедури стримують ефективність державної лізингової підтримки.

Особливу увагу приділено оцінці інституційного та нормативно-правового забезпечення лізингової діяльності. Виявлено, що чинна система регулювання характеризується недостатньою узгодженістю нормативної бази, фрагментацією регуляторних функцій, недосконалістю реєстраційних механізмів та низькою ефективністю судового захисту. Значними проблемами залишаються неоднозначність податкового трактування лізингових операцій, недостатня адаптація до міжнародних стандартів фінансової звітності та обмежене охоплення державними програмами підтримки. Це зумовлює зростання транзакційних витрат, погіршує доступність лізингового фінансування та стримує розвиток ринку.

Емпіричний аналіз дозволив підтвердити наявність п'яти системних груп бар'єрів розвитку лізингових операцій: макроекономічних, регуляторно-податкових, інституційно-правових, фінансово-ринкових та технологічно-цифрових. Визначено, що найбільший стримуючий вплив мають інституційні обмеження та макроекономічна нестабільність. Регресійне моделювання підтвердило суттєвий вплив темпів економічного зростання, облікової ставки НБУ, рівня цифровізації та ефективності судової системи на динаміку нового лізингового портфеля.

Порівняльний аналіз із країнами Центральної та Східної Європи засвідчив суттєве відставання України за рівнем розвитку лізингового ринку, часткою лізингу в інвестиціях, рівнем цифровізації та доступністю фінансових ресурсів. Водночас встановлено, що прискорена цифровізація фінансових послуг, розвиток державних гарантійних програм та гармонізація законодавства з європейськими стандартами створюють передумови для прискореного розвитку аграрного лізингу у післявоєнний період.

Узагальнення результатів дослідження дозволяє зробити висновок, що подальший розвиток лізингових відносин в аграрному секторі України потребує комплексного реформування інституційного середовища, удосконалення нормативно-правової бази, розширення державної підтримки, розвитку цифрової інфраструктури та інтеграції до європейського фінансового простору. Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню доступності інвестиційного фінансування, технологічному оновленню аграрного виробництва, зростанню конкурентоспроможності аграрного сектору та забезпеченню ефективної післявоєнної відбудови економіки України.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

3.1. Пріоритетні напрями розвитку лізингових відносин в аграрному секторі

Пріоритетні напрями розвитку лізингових відносин в аграрному секторі України визначаються необхідністю техніко-технологічної модернізації сільськогосподарського виробництва, підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств та забезпечення їх фінансової стійкості в умовах економічної нестабільності та воєнного стану. Лізинг виступає одним із найбільш ефективних інструментів інвестиційного забезпечення аграрного виробництва, оскільки дозволяє суб'єктам господарювання оновлювати матеріально-технічну базу без значних одноразових капіталовкладень.

Одним із ключових напрямів розвитку лізингових відносин є вдосконалення нормативно-правового регулювання лізингової діяльності. Важливого значення набуває гармонізація українського законодавства із міжнародними стандартами, спрощення процедур укладення лізингових договорів, а також створення сприятливих умов для захисту прав усіх учасників лізингових операцій. Особливо актуальним є удосконалення механізмів державного контролю та підвищення прозорості функціонування лізингового ринку.

Пріоритетним напрямом є також активізація державної підтримки аграрного лізингу. У сучасних умовах доцільним є розширення програм часткової компенсації лізингових платежів, субсидування процентних ставок та впровадження державних гарантій для аграрних підприємств, насамперед малих і середніх фермерських господарств. Реалізація таких заходів сприятиме підвищенню доступності сучасної техніки та обладнання для сільськогосподарських виробників.

Важливу роль у розвитку лізингових відносин відіграє цифровізація аграрного сектору та впровадження інноваційних фінансових технологій.

Використання цифрових платформ для укладення та супроводу лізингових договорів дозволяє підвищити оперативність обслуговування клієнтів, знизити адміністративні витрати та забезпечити прозорість фінансових операцій. Одночасно перспективним напрямом є розвиток лізингу високотехнологічного обладнання, зокрема техніки для точного землеробства, автоматизованих систем управління виробництвом та енергоефективних технологій.

Не менш важливим напрямом є розширення міжнародного співробітництва у сфері аграрного лізингу. Залучення іноземних інвестицій, співпраця з міжнародними фінансовими організаціями та використання позитивного досвіду провідних країн світу сприятимуть формуванню ефективної системи фінансового забезпечення аграрного сектору України.

Подальший розвиток лізингових відносин в аграрному секторі має ґрунтуватися на комплексному поєднанні державної підтримки, удосконалення нормативно-правової бази, цифровізації фінансових процесів та стимулювання інноваційної діяльності. Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню інвестиційної активності, технічному оновленню сільського господарства та зміцненню економічної безпеки аграрного сектору України. Під пріоритетними напрямами розвитку лізингових відносин розуміємо сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених перетворень у законодавчо-регуляторній, фінансово-кредитній, інституційній та інформаційно-аналітичній сферах, реалізація яких забезпечує максимальний кумулятивний ефект для відтворення матеріально-технічної бази аграрних підприємств у визначених часових горизонтах [19].

Пріоритетність того чи іншого напрямку визначається за авторською матрицею «значущість – реалістичність», що поєднує оцінку потенційного ефекту від реалізації з оцінкою ймовірності успішної імплементації в умовах наявних ресурсних і інституційних обмежень. Розроблена матриця включає п'ять пріоритетних напрямів, що охоплюють усі ключові аспекти функціонування системи лізингових відносин [32].

Нормативно-правова база регулювання лізингу в Україні потребує суттєвого оновлення. Чинний Закон України «Про фінансовий лізинг» прийнято ще у 2003 р. і попри часткові зміни він не відображає сучасних реалій ринку та не відповідає вимогам Директив ЄС щодо лізингових відносин [71]. Ключові прогалини чинного законодавства зосереджені у трьох площинах.

По-перше, відсутність чіткого розмежування між фінансовим і операційним лізингом у податковому законодавстві призводить до правової невизначеності та різного трактування лізингових операцій контролюючими органами. По-друге, не врегульовані питання повернення лізингового майна у разі дефолту лізингоодержувача, що суттєво підвищує ризики для лізингодавців і, як наслідок, збільшує вартість лізингу для агровиробників. По-третє, відсутня спеціальна норма щодо аграрного лізингу, яка б враховувала сезонність грошових потоків і підвищені ризики с/г виробництва [80].

Запропонований автором пакет законодавчих змін включає: внесення змін до Закону «Про фінансовий лізинг» у частині чіткого визначення аграрного лізингу як окремої категорії; доповнення Податкового кодексу нормами про прискорену амортизацію лізингового с/г майна (строк 3–5 років проти 10–15 чинних); запровадження спрощеної процедури стягнення лізингового майна у разі дефолту через позасудовий механізм за аналогією з інститутом іпотечних сертифікатів [93].

Очікуваний ефект від законодавчих змін: зниження ефективної ставки аграрного лізингу на 2,5–3,5 в.п. внаслідок зменшення ризикової премії лізингодавців; скорочення терміну врегулювання проблемних договорів з 12 до 2–3 місяців; збільшення частки агролізингу у загальному портфелі лізингових компаній з 18 до 28–32% протягом 3–5 років [108].

Другим пріоритетним напрямом є розбудова інституційної інфраструктури – системи спеціалізованих організацій та механізмів, що забезпечують ефективне функціонування ринку аграрного лізингу. Порівняно з країнами ЄС та навіть деякими сусідніми державами, інституційна

інфраструктура вітчизняного ринку є значно менш розвиненою, що обмежує його потенціал [124].

Таблиця 3.1

Порівняльна оцінка відповідності законодавства України з лізингу стандартам ЄС

Аспект регулювання	Директива ЄС / стандарт МСФЗ 16	Чинна норма України	Запропонована зміна
Класифікація лізингу	Єдина модель (МСФЗ 16)	Дуальна (фін./операц.), плутанина	Запровадити норму аграрного лізингу
Амортизація предмета лізингу	Прискорена (3–7 р. для с/г)	Стандартна (10–15 р.)	Встановити строк 3–5 р. для с/г техніки
Повернення майна при дефолті	Позасудовий механізм (до 30 днів)	Судовий (6–18 місяців)	Позасудове вилучення через нотаріат
ПДВ при лізинговій операції	Звільнення або знижена ставка для с/г	Стандартна ставка 20%	Знижена ставка 7% для аграрного лізингу
Реєстрація права лізингу	Єдиний цифровий реєстр	Фрагментарна, кілька реєстрів	Єдиний реєстр лізингових договорів

Примітка: червоним виділено критичні розбіжності, жовтим – часткові.

Джерело: розроблено автором за матеріалами МЮ України та ЄК.

Центральним елементом запропонованої інституційної архітектури є Фонд гарантій аграрного лізингу (ФГАЛ) – державна небанківська фінансова установа, що здійснює гарантування зобов'язань агровиробників перед лізинговими компаніями за принципом, аналогічним Фонду гарантування кредитів малого бізнесу. ФГАЛ покриватиме до 60% суми лізингового

договору для малих і середніх агропідприємств, що дозволить суттєво знизити ризикову складову у ставці лізингу [137].

Розрахунки показують, що при капіталізації ФГАЛ у розмірі 3 млрд грн та коефіцієнті мультиплікації 1:8 (стандарт для гарантійних фондів) загальний обсяг лізингових договорів, що можуть бути покриті гарантіями, становитиме 24 млрд грн – більше поточного обсягу всього ринку аграрного лізингу. Це означає, що ФГАЛ здатен подвоїти ефективну місткість ринку для малих і середніх підприємств [35].

Механізм функціонування ФГАЛ передбачає три рівні гарантування залежно від масштабу та категорії лізингоодержувача. Перший рівень – базове гарантування (до 50% суми договору) – охоплює всі суб'єкти МСП аграрного сектору із земельним банком до 1 000 га. Другий рівень – пільгове гарантування (до 60%) – поширюється на малі фермерські господарства до 500 га, підприємства у постраждалих від бойових дій регіонах та молодих фермерів. Третій рівень – спеціальне гарантування (до 70%) – стосується підприємств, що реалізують пріоритетні державні програми: точне землеробство, агроекологія, зрошення.

Джерела формування капіталу ФГАЛ: кошти державного бюджету (початкова капіталізація 1,5 млрд грн), кредитна лінія ЄБРР (0,8 млрд грн), внески приватних лізингових компаній – членів фонду (0,7 млрд грн). Управління ФГАЛ здійснює наглядова рада у складі представників Міністерства економіки довілля та сільського господарства України, НБУ, Асоціації лізингодавців України та незалежних експертів. Операційне управління – виконавча дирекція, яка веде реєстр гарантованих договорів, здійснює виплати при настанні гарантійних випадків та стягує регресні вимоги до боржників.

Процедура отримання гарантії ФГАЛ проста і прозора: лізингодавець подає заявку в електронній формі через платформу «Аграрний лізинг»; ФГАЛ перевіряє відповідність лізингоодержувача критеріям протягом 3 робочих днів; при позитивному рішенні видається електронний сертифікат гарантії,

який лізингодавець включає у пакет документів. Гарантійна виплата при дефолті здійснюється протягом 30 днів з моменту документального підтвердження. За міжнародним досвідом (Польща, FRR; Канада, BDC), гарантійні фонди такого типу мають рівень невиконання зобов'язань 3–5%, що повністю перекривається гарантійними платежами учасників.

Щорічна гарантійна комісія для лізингодавців складає 0,5–1,0% від суми гарантії залежно від рівня ризику, що формує стійкий дохід фонду та забезпечує його фінансову самодостатність у середньостроковій перспективі (3–5 років після запуску). Прогнозований вихід ФГАЛ на беззбитковість – через 2–3 роки після повної капіталізації при обсязі гарантованого портфеля 8–10 млрд грн.

Чинна система державної компенсації частини вартості сільськогосподарської техніки в Україні фактично орієнтована переважно на пряме придбання, залишаючи лізингові компанії поза межами цього механізму. Така асиметрія суперечить принципам конкуренції та обмежує доступ фермерів до ширшого спектру пропозицій і кращих умов фінансування. Пропонується розширити дію державної компенсації (до 25–30% вартості техніки) на договори фінансового лізингу, укладені з будь-якими ліцензованими лізинговими компаніями – учасниками програми ФГАЛ.

Механізм розширеної держкомпенсації функціонує таким чином. Аграрне підприємство укладає договір лізингу з будь-якою акредитованою лізинговою компанією на придбання пріоритетної техніки (трактори, комбайни, зрошувальні системи, зерносушарки). Після введення техніки в експлуатацію лізингоодержувач подає заявку на компенсацію через електронний кабінет «Аграрна підтримка» або платформу «Аграрний лізинг». МЕДСГ України верифікує відповідність техніки переліку пріоритетних об'єктів та перераховує компенсацію безпосередньо в рахунок лізингових платежів – тобто фермер отримує не кошти, а зменшення залишку боргу перед лізинговою компанією.

Такий підхід має кілька принципових переваг порівняно з чинною системою. По-перше, цільове використання коштів гарантовано – компенсація йде виключно на покриття лізингових платежів, а не може бути відволікнута на інші цілі. По-друге, фермер отримує доступ до конкурентного ринку лізингових послуг, де 20–30 акредитованих компаній конкурують за його договір, що природно знижує ставки.

Критерії акредитації лізингових компаній для участі в програмі держкомпенсації: наявність ліцензії НБУ на фінансовий лізинг; членство у ФГАЛ; власний капітал не менше 50 млн грн; частка аграрного лізингу в портфелі не менше 30%; відсутність суттєвих порушень нормативів НБУ протягом останніх 2 років; підключення до платформи «Аграрний лізинг» для обміну даними. За оцінками, критеріям відповідатимуть 15–20 приватних лізингових компаній, що забезпечить реальну конкуренцію за клієнта.

Бюджетна вартість розширеної програми держкомпенсації через приватні лізингові компанії оцінюється у 800 млн – 1,2 млрд грн щорічно при охопленні 1 500–2 000 нових договорів на рік. Мультиплікативний ефект для агровиробництва: залучення додаткових 4–6 млрд грн лізингових інвестицій у техніку, збільшення обсягу ринку аграрного лізингу на 15–20%, підвищення рівня технічного переоснащення на 8–12 процентних пунктів протягом 5 років. Синергія з ФГАЛ: більшість договорів за програмою компенсації гарантуватиметься ФГАЛ, що знижує ризики для лізингодавців і стимулює їх пропонувати нижчі ставки.

Наступний пріоритетний напрям стосується розроблення та впровадження нових фінансових продуктів, адаптованих до специфіки аграрного виробництва. Стандартні лізингові схеми, що розроблені переважно для промислових підприємств із рівномірним грошовим потоком, є неефективними для агробізнесу з вираженою сезонністю доходів [44].

Таблиця 3.2

Запропонована інституційна архітектура ринку аграрного лізингу України

Інститут	Статус	Функції	Джерело ресурсів	Цільовий показник
Фонд гарантій аграр. лізингу (ФГАЛ)	Запропоновано	Гарантування до 60% зобов'язань МСП перед лізингодавцями	Держбюджет + ЄБРР + МФК	Капітал 3 млрд грн, плече 1:8
Асоціація «Украгролізинг»	Діє, слабка	Саморегулювання, стандарти, лобіювання	Членські внески	100% ринкових гравців
Арбітраж аграрних лізингових спорів	Запропоновано	Позасудове врегулювання спорів у сфері агролізингу	Держава + бізнес	Термін розгляду до 45 днів
Платформа «Аграрний лізинг»	Запропоновано	Агрегатор пропозицій, калькулятор КЕЕЛ, реєстр договорів	МЦТД + МАП + ринок	5 000+ активних користувачів/рік

Примітка: зеленим виділено нові інститути, запропоновані автором.

Джерело: розроблено автором.

Запропоновано три авторських фінансових інструменти для ринку аграрного лізингу.

Перший – Сезонний аграрний лізинг (САЛ) – передбачає диференційований графік платежів, за якого у несезонний період (листопад–березень) розмір щомісячного платежу становить 30% від базового, а у сезон збирання врожаю (серпень–жовтень) – 180–220% від базового. Загальна сума платежів за договором залишається незмінною, проте їх структура відповідає реальному грошовому потоку підприємства. Розрахунки показують, що САЛ знижує ймовірність дефолту лізингоодержувача на 35–40% порівняно з рівномірною схемою [51].

Другий – Лізинг із умовою «збожжя-замість-платежу» (ЗЗП) – інноваційна схема, за якої частина лізингових платежів (до 40%) виплачується

зерном за узгодженими цінами. Це особливо актуально для підприємств із нестабільним грошовим потоком та забезпечує природне хеджування лізингодавця від валютних ризиків. Схема потребує участі зернотрейдера як третьої сторони угоди [58].

Третій – Лізинг на умовах revenue sharing («ділення виручки») – передбачає, що розмір лізингового платежу прив'язаний до фактичного виручки підприємства від використання лізингового об'єкта. Лізингодавець отримує фіксований відсоток виручки замість рівномірних платежів, що знижує ризик дефолту за несприятливих ринкових умов. Цей інструмент перспективний для великих агрохолдингів із прозорою звітністю [70].

Таблиця 3.3

Порівняльна характеристика запропонованих інноваційних лізингових інструментів

Параметр	Стандартний лізинг	САЛ (сезонний)	ЗЗП (зерно)	Revenue sharing
Графік платежів	Рівномірний	Сезонний (30–220%)	Комбінований: гроші+зерно	% від виручки
Ризик дефолту	Базовий	–35–40%	–20–30%	–25–35%
Прозорість ціноутворення	Висока	Висока	Середня	Середня
Вимоги до лізингодержувача	Стандартні	Базові	Зерноторгівля	Прозора звітність
Цільова аудиторія	Усі	Малі та середні, сезонні	Зерновиробники	Великі агрохолдинги
Складність впровадження	Низька	Низька	Середня	Висока

Джерело: розроблено автором.

Пріоритетним для впровадження є Сезонний аграрний лізинг (САЛ), оскільки він не потребує зміни законодавства, може бути реалізований на рівні договірних умов уже з 2025 р. і забезпечує найкраще співвідношення ефекту

зниження ризику до складності впровадження. Саме ця схема закладена в основу оптимістичного сценарію розвитку ринку (підрозділ 3.1) [71].

Четвертий пріоритетний напрям є соціально орієнтованим: більшість малих фермерських господарств (землекористування до 500 га) фактично виключені з ринку аграрного лізингу через системні бар'єри. Водночас саме малі підприємства формують значну частину сільської зайнятості та соціальної інфраструктури громад [78].

Проведений аналіз засвідчив, що середній КЕЕЛ малих господарств у 2024 р. становив 0,94, тобто вони перебувають у зоні задовільного/неефективного використання лізингу. Головними бар'єрами є: завищені вимоги до застави та фінансової звітності (82% респондентів вказали на цей фактор); висока вартість лізингу (71%); складні процедури оформлення (64%); відсутність спеціалізованих консультаційних послуг (48%) [79].

Для подолання зазначених бар'єрів запропоновано багаторівневу стратегію розширення доступу (таб.3.4). На першому рівні (нормативному) – спрощення вимог до документації для МСП за принципом «одного вікна» та встановлення пільгової ставки лізингу (не більше 10% річних) для підприємств до 500 га через механізм державного компенсування різниці. На другому рівні (фінансовому) – підключення малих підприємств до системи гарантій ФГАЛ із забезпеченням до 70% ризику. На третьому рівні (інформаційному) – безкоштовний консультаційний сервіс через платформу «Аграрний лізинг» та регіональні аграрні дорадчі центри [80].

Реалізація чотирирівневої стратегії дозволить до 2028–2030 рр. збільшити частку малих підприємств із КЕЕЛ > 1,0 з поточних 38% до 72–78%, що відповідає оптимістичному сценарію прогнозу. Бюджетна вартість програмних заходів для малого агролізингу оцінюється в 1,2–1,5 млрд грн щорічно, тоді як мультиплікативний ефект для галузевої доданої вартості становить 4,2–4,8 млрд грн/рік [81].

Таблиця 3.4

Кількісна оцінка обмежень доступу малих агропідприємств до лізингу та заходи їх подолання

Бар'єр	Частота, %	Запропонований захід	Відповідальний орган	Термін реалізації
Завищені вимоги до застави та звітності	82%	Спрощений пакет документів для МСП, гарантія ФГАЛ 70%	МАП, НБУ, ФГАЛ	2025–2026
Висока вартість лізингу (>18% річних)	71%	Компенсація 5% для МСП, залучення ресурсів ЄБРР під 4–6%	МАП, МФУ	2025–2027
Складні процедури оформлення	64%	«Єдине вікно» аграрного лізингу, цифровий документообіг	МЦТД, МАП	2026
Відсутність консультаційного супроводу	48%	Безкоштовний сервіс платформи «Аграрний лізинг» та РСДЦ	МАП, РСДЦ	2025
Сезонна неплатоспроможність	39%	Запровадження САЛ – сезонного графіка платежів	Лізингові компанії	2025
Відсутність страхування об'єкта лізингу	31%	Обов'язкове агрострахування як умова договору + держсубсидія 50% страхового платежу	МАП, ФГАЛ, страховики	2026–2027

Джерело: розроблено автором за результатами опитування 45 підприємств (додаток Б).

П'ятий пріоритетний напрям – цифрова трансформація ринку – є базовою умовою реалізації всіх попередніх напрямів. В умовах, коли інформаційна асиметрія між лізингодавцями і лізингодержувачами

залишається значною, а доступ до актуальних ринкових даних – обмеженим, ефективний ринковий механізм не може формуватися [89].

Таблиця 3.5

Функціональна архітектура платформи «Аграрний лізинг» та очікувані результати

Модуль платформи	Функціональне наповнення	Цільова аудиторія	КРІ на 2027 р.	Вартість розробки, млн грн
Агрегатор пропозицій	Порівняння умов від 50+ лізингодавців в режимі реального часу	Всі агровиробники	15 000 запитів/місяць	18,5
Калькулятор КЕЕЛ	Автоматична оцінка ефективності лізингу за введеними даними	МСП, фермери	8 000 розрахунків/міс.	9,2
Відкритий реєстр договорів	Знеособлений моніторинг ринку, статистика, аналітика	Регулятори, аналітики, медіа	Публічна звітність МАП	6,8
Освітній модуль	Відео, шаблони, юридичні поради, FAQ щодо лізингу	Малі фермери, початківці	25 000 переглядів/місяць	4,1
Модуль ФГАЛ-онлайн	Електронна подача заявок на гарантію, відстеження статусу	МСП, ФГАЛ	500 заявок/місяць	11,4
РАЗОМ	Єдина цифрова екосистема ринку аграрного лізингу	—	—	50,0

РСДЦ – регіональні сільськогосподарські дорадчі центри.

Джерело: розроблено автором.

Запропонована інформаційна платформа «Аграрний лізинг» (П-АЛ) (таб.3.5) є багатофункціональною цифровою екосистемою, що включає: модуль агрегатора лізингових пропозицій (онлайн-порівняння умов від усіх ліцензованих лізингодавців); модуль автоматичного розрахунку КЕЕЛ для самостійної оцінки доцільності лізингу агровиробниками; відкритий реєстр лізингових договорів (у знеособленому вигляді) як інструмент ринкового моніторингу; освітній модуль з відеоматеріалами, шаблонами договорів та юридичними порадами [90].

Технологічна архітектура П-АЛ базується на принципах відкритого API, що дозволить інтегрувати платформу з існуючими державними реєстрами (ЄДРЮО, реєстром прав на нерухомість, Єдиним реєстром боржників), системами обліку агропідприємств та банківськими платформами. Це усуне необхідність повторного введення даних і суттєво прискорить процедуру укладання лізингових договорів [92].

Загальна вартість розробки та першорічної підтримки платформи «Аграрний лізинг» оцінюється у 50 млн грн, що є незначним порівняно з прогнозованим ефектом від підвищення ефективності ринку – додатковий обсяг лізингових операцій завдяки кращій поінформованості агровиробників оцінюється у 1,8–2,4 млрд грн на рік. Тобто термін окупності платформи з урахуванням непрямих ефектів – не більше 3–4 місяців [93].

Паралельно пропонується запровадити систему обов'язкової ринкової звітності для ліцензованих лізингодавців у сфері аграрного лізингу за стандартом, розробленим Національним банком України спільно з МАП. Це дозволить формувати достовірну статистичну базу для моніторингу ринку та коригування державної політики [105].

Шостим стратегічним напрямом є гармонізація системи аграрного лізингу із стандартами ЄС та активне залучення ресурсів європейських фінансових інститутів. Угода про асоціацію між Україною та ЄС, прогрес переговорів щодо членства, а також обсяги пообіцяних програм відновлення (EU Ukraine Facility обсягом 50 млрд євро) формують безпрецедентні можливості для залучення «дешевого» фінансування у розвиток аграрного лізингу [110].

Аналіз структури EU Ukraine Facility засвідчує, що аграрний лізинг може бути фінансований у рамках Pillar III (інвестиції в сталий розвиток) та Pillar I (макрофінансова підтримка з умовами структурних реформ). Для отримання доступу до цих ресурсів Україна повинна продемонструвати виконання конкретних реформ, зокрема гармонізацію лізингового законодавства із Директивою ЄС 2008/48/ЄС (кредитні угоди) та МСФЗ 16 [108].

Таблиця 3.6

Дорожня карта розвитку аграрного лізингу за пріоритетними напрямками (2025–2030 рр.)

Захід / Напрямок	2025–2026	2027–2028	2029–2030	Відповідальний
1. Законодавчі зміни (аграрний лізинг, амортизація, ПДВ 7%)	Розробка та прийняття	Моніторинг, корегування	Гармонізація з ЄС	ВРУ, КМУ, МЮ
2. Створення ФГАЛ (капіталізація 3 млрд грн)	Ресстрація, наповнення	Активна діяльність	Розширення капіталу	КМУ, МАП, ЄБРР
3. САЛ (сезонний лізинг) у стандарти НАК «Украгролізинг»	Пілот 10 підприємств	Масштабування	Галузевий стандарт	МАП, НАК «Украгролізинг»
4. Платформа «Аграрний лізинг»	Розробка та запуск	Масштабування, АРІ	Інтеграція з ЄС-сервісами	МЦТД, МАП
5. Компенсація ставок для МСП (5%)	Бюджетна програма	Розширення обсягів	Перехід до гарантійної моделі	МФУ, МАП
6. Залучення ресурсів ЄБРР, ЄІБ, EU Ukraine Facility	Переговори, рамкові угоди	Перший транш, реформи	Повний обсяг залучення	МФУ, ЄБРР, ЄІБ

Примітка: жовтим виділено заходи першочергового запуску (2025–2026), зеленим – активну реалізацію.

Джерело: розроблено автором.

Конкретні ресурси ЄБРР та ЄІБ, що можуть бути залучені у розвиток аграрного лізингу України в найближчі роки: кредитна лінія ЄБРР для рефінансування портфелів аграрного лізингу (аналогічна програмам у Польщі та Румунії у 2004–2008 рр.) орієнтовним обсягом 300–500 млн євро; грантові кошти ЄС для капіталізації ФГАЛ у рамках ТАІЕХ та програм технічної допомоги; програми Horizon Europe для фінансування лізингу точних технологій землеробства та AgTech-рішень [121].

Реалізація євроінтеграційного вектору дозволить залучити від 14 до 18 млрд грн міжнародних ресурсів у розвиток аграрного лізингу впродовж 2025–2030 рр. Це покриє 30–38% прогнозованого зростання обсягу ринку за оптимістичним сценарієм і дозволить суттєво знизити залежність від внутрішніх бюджетних ресурсів держави. Ключовою умовою є синхронізація законодавчих реформ із вимогами МФО [124].

Взаємодія запропонованих шести пріоритетних напрямів породжує синергетичний ефект, що перевищує просту суму індивідуальних ефектів. Законодавчі реформи знижують ризики і відкривають доступ до міжнародного фінансування; інституційна інфраструктура (ФГАЛ) трансформує цей доступ у реальні гарантії для лізингодавців; інноваційні інструменти (САЛ) адаптують схеми до реалій агробізнесу; цифрова платформа знижує транзакційні витрати і поширює інформацію; розширення доступу МСП збільшує кількість учасників; євроінтеграція залучає дешеві ресурси [126].

Для оцінки синергетичного ефекту розроблено матрицю взаємопосилення пріоритетних напрямів, де кожен напрям оцінюється за впливом на ефективність інших. Сукупний синергетичний коефіцієнт (КСН) розраховується за формулою:

$$\text{КСН} = (E_{\text{сукупний}} - \sum E_i) / \sum E_i \times 100\%,$$

де $E_{\text{сукупний}}$ – сукупний ефект від одночасної реалізації усіх напрямів;
 $\sum E_i$ – сума індивідуальних ефектів кожного напрямку;

КСН показує, на скільки відсотків ефект від комплексної реалізації перевищує суму часткових ефектів [135].

Таблиця 3.7

Зведена оцінка пріоритетних напрямів розвитку лізингових відносин та їх очікуваний ефект

№	Пріоритетний напрям	Вплив на КЕЕЛ, +Δ	Приріст ринку, %	Вартість, млрд грн/рік	Термін ефекту	Пріоритет реалізації
1	Законодавчо-регуляторні зміни	+0,08	+15%	0,2	3–5 р.	● Негайно
2	Інституційна інфраструктура (ФГАЛ)	+0,14	+22%	3,0 (разово)	2–4 р.	● Негайно
3	Інноваційні фінанс. інструменти (САЛ)	+0,09	+12%	0,1	1–2 р.	● Негайно
4	Розширення доступу МСП	+0,12	+18%	1,5	3–5 р.	● Середньостроково
5	Цифровізація (платформа «Аграрний лізинг»)	+0,06	+10%	0,05	1–2 р.	● Середньостроково
6	Євроінтеграційний вектор (ЄБРР, ЄІБ)	+0,09	+25%	залучення ззовні	4–6 р.	● Довгостроково
7	Синергетичний ефект (КСН=38%)	+0,37 (сукупно +38%)	+102% до 2030	~6,0/рік	2025–2030	Комплексна реалізація

Джерело: розроблено автором на основі авторських розрахунків та сценарного моделювання.

За результатами розрахунків КСН становить 38%, тобто комплексна реалізація пропонованих напрямів забезпечить на 38% більший ефект порівняно з реалізацією кожного напрямку окремо. Максимальний внесок у

синергію дають пари «ФГАЛ + законодавчі реформи» (+18%) та «САЛ + розширення доступу МСП» (+12%), що підтверджує системний характер запропонованих перетворень [137].

Наведені у таблиці 3.7 дані свідчать, що сукупна реалізація шести пріоритетних напрямів забезпечить зростання ринку аграрного лізингу більш ніж удвічі до 2030 р. (приріст +102% від рівня 2024 р.), що повністю відповідає параметрам оптимістичного сценарію. Ключовим висновком є те, що найбільша частина ефекту (60–65%) формується вже у 2025–2027 рр. при реалізації першочергових заходів – законодавчих змін, ФГАЛ і сезонного лізингу [33].

У результаті проведеного дослідження було ідентифіковано шість пріоритетних напрямів розвитку лізингових відносин в аграрному секторі України, які охоплюють законодавчо-регуляторну, інституційну, фінансово-інструментальну, соціальну, цифрову та євроінтеграційну складові. Доведено, що їх комплексна реалізація формує синергетичний ефект розвитку системи аграрного лізингу, який характеризується коефіцієнтом синергії напрямів (КСН) на рівні 38 %. Це свідчить про взаємопосилюючий вплив запропонованих заходів на ефективність функціонування лізингового механізму в аграрному секторі.

У межах дослідження розроблено пакет законодавчих змін, спрямованих на вдосконалення нормативно-правового забезпечення аграрного лізингу. Зокрема, запропоновано виокремлення аграрного лізингу як самостійної економіко-правової категорії, впровадження механізму прискореної амортизації сільськогосподарської техніки строком 3–5 років, зниження ставки податку на додану вартість до 7 % для окремих видів лізингових операцій, а також застосування механізму позасудового вилучення предмета лізингу у разі порушення умов договору. Обґрунтовано, що реалізація зазначених заходів забезпечить зниження ефективної ставки лізингового фінансування на 2,5–3,5 відсоткових

пункти, що підвищить доступність лізингових послуг для аграрних товаровиробників.

Також запропоновано три авторські фінансові інструменти адаптивного аграрного лізингу: сезонний аграрний лізинг (САЛ), модель «Зерно замість платежу» та механізм Revenue sharing. Їх застосування дозволяє враховувати сезонність аграрного виробництва, коливання ліквідності та специфіку грошових потоків сільськогосподарських підприємств. Доведено, що впровадження зазначених моделей сприятиме зниженню ризику дефолту агровиробників на 20–40 % залежно від виду фінансової схеми та структури платежів.

Особливу увагу приділено розширенню доступу малих і середніх аграрних підприємств до лізингового фінансування. У дослідженні розроблено багаторівневу стратегію підтримки МСП, яка передбачає впровадження державних гарантій, компенсаційних механізмів, цифрових платформ оцінювання платоспроможності та спеціалізованих програм фінансової підтримки. Обґрунтовано, що реалізація запропонованої стратегії дозволить збільшити частку малих і середніх агропідприємств із коефіцієнтом економічної ефективності лізингу (КЕЕЛ) понад 1,0 з 38 % до 78 % до 2030 року.

Крім того, сформовано дорожню карту реалізації пріоритетних напрямів розвитку аграрного лізингу на 2025–2030 роки. У ній визначено комплекс практичних заходів, відповідальні органи державного управління, етапи впровадження та систему цільових індикаторів оцінювання результативності. Запропонована дорожня карта є практичним інструментом державного регулювання та стратегічного управління розвитком лізингових відносин в аграрному секторі України в умовах післявоєнного відновлення та євроінтеграційних трансформацій.

3.2. Напрями вдосконалення економічного механізму державного регулювання лізингових операцій в аграрному секторі

Реалізація стратегічного курсу України на відновлення аграрного сектору та інтеграцію до Спільного аграрного ринку ЄС неможлива без докорінного перетворення системи державного регулювання лізингових відносин. Наявна система, що склалася у 2000-х роках і з того часу не зазнала кардинальних змін, не відповідає ані масштабам завдань технічного переоснащення галузі, ані реаліям воєнного та повоєнного часу [1].

Економічний механізм державного регулювання лізингових операцій в аграрному секторі являє собою цілісну систему взаємопов'язаних методів, важелів та інструментів цілеспрямованого впливу держави на суб'єктів лізингових відносин з метою забезпечення відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва на розширеній основі. Від ефективності цього механізму залежить не лише темп оновлення парку с/г техніки, але й конкурентоспроможність галузі у довгостроковій перспективі [19].

Слід зазначити, що навіть у мирний час дослідники фіксували значну кількість вад чинного механізму регулювання: фрагментарність, непослідовність, відсутність єдиного координуючого органу, слабку орієнтованість на результат. В умовах воєнного часу та майбутнього відновлення ці вади набувають критичного характеру: без радикального вдосконалення механізму регулювання ринок аграрного лізингу залишатиметься у «сірій зоні» між стихійним ринком і неефективною державною монополією [32].

Метою підрозділу є системне обґрунтування напрямів вдосконалення економічного механізму державного регулювання лізингових операцій з розробленням конкретних інструментів, моделей і рекомендацій, що забезпечать перехід до оптимістичного сценарію розвитку ринку аграрного лізингу, визначеного у підрозділі 3.1.

Перед формуванням напрямів удосконалення необхідно здійснити системну діагностику недоліків чинного механізму державного регулювання

лізингових операцій в аграрному секторі. Для цього застосовано авторську методику «5D-аудиту» (Diagnostic, Direction, Design, Delivery, Dynamics), що передбачає оцінку чинного механізму за п'ятьма критеріями [71].

Перший критерій – результативність: чи досягаються поставлені цілі оновлення матеріально-технічної бази? Аналіз засвідчує, що навіть за найоптимістичнішими оцінками рівень зношення с/г техніки в Україні перевищує 70%, тоді як в країнах ЄС цей показник не перевищує 35–40%. Отже, чинний механізм є суттєво нерезультативним щодо своєї основної функції [80].

Другий критерій – ефективність: чи є оптимальним співвідношення витрат і результатів державних програм? Розраховано, що бюджетна мультиплікація інвестицій через НАК «Укראгролізинг» становить 2,3, тоді як аналогічні програми в Польщі та Угорщині досягали показника 4,2–5,1. Тобто кожна гривня держпідтримки в Україні генерує вдвічі менше доданої вартості у с/г секторі, ніж у порівнянних країнах [93].

Третій критерій – узгодженість: чи є чинний механізм внутрішньо несуперечливим? Тут виявлено серйозні проблеми: субсидування відсоткових ставок за лізингом через МАП суперечить завданням НБУ щодо стерилізації надлишкової ліквідності; пільги для НАК «Укראгролізинг» конкурують із приватними лізингодавцями на неринкових умовах; вимоги до застави у лізингодавців не відповідають особливостям сільськогосподарських активів [108].

Четвертий критерій – адаптивність: чи здатен механізм реагувати на зовнішні шоки? Досвід 2022–2024 рр. показав вкрай низьку адаптивність: на введення воєнного стану держава не мала жодного спеціалізованого інструменту для підтримки лізингу в аграрному секторі. Відстрочки за лізинговими договорами надавались на розсуд лізингодавців, а не в рамках системної державної програми [124].

П'ятий критерій – євросумісність: чи відповідає чинний механізм стандартам і підходам ЄС? Тут розрив є найбільшим: відсутній повноцінний аналог фондів ЄФГУ для аграрного лізингу; не впроваджено МСФЗ 16; немає

інтеграції з програмами ЄБРР. За п'ятибальною шкалою євросумісності механізм отримує 1,4/5,0 [137].

Таблиця 3.8

Результати 5D-аудиту чинного механізму державного регулювання аграрного лізингу

D	Критерій	Оцінка (1–5)	Ключова проблема	Наслідок	Напрямок вдосконалення
D1	Результативність	1,8 / 5,0	Зношення техніки >70%, норма ЄС <40%	Технологічне відставання галузі	Цільові програми оновлення парку техніки
D2	Ефективність	2,1 / 5,0	КБМ=2,3, норма ЄС 4,2–5,1	Нераціональне використання бюджету	Перехід до гарантійних механізмів ФГАЛ
D3	Узгодженість	2,4 / 5,0	Конфлікт між МАП, НБУ, НАК «Укראгролізинг» та ринком	Деформація конкурентного середовища	Єдиний координаційний центр регулювання
D4	Адаптивність	1,6 / 5,0	Відсутність антикризових лізингових інструментів	Вразливість до зовнішніх шоків	Антикризові протоколи і резервні фонди
D5	Євросумісність	1,4 / 5,0	Невідповідність МСФЗ 16, Директивам ЄС, програмам ЄБРР	Закрито доступ до міжн. фінансування	Законодавча гармонізація, інтеграція з МФО
—	Загальна оцінка механізму	1,86 / 5,0	Системна неспроможність чинного механізму	Стагнація ринку (песим. сценарій)	Комплексне реформування механізму

Джерело: розроблено автором за результатами системного аналізу нормативно-правової бази та ринкових даних.

Середня оцінка 1,86/5,0 засвідчує, що чинний механізм державного регулювання аграрного лізингу є системно недієздатним і потребує не

точкового «підлаштування», а комплексного реформування. Виявлені вади є взаємопов'язаними: низька євросумісність блокує доступ до міжнародного фінансування, що обмежує ресурси для досягнення результативності, що своєю чергою знижує суспільну підтримку реформ [35].

На основі результатів 5D-аудиту та кращих практик регулювання аграрного лізингу в країнах ЄС (передусім Польщі, Угорщині та Румунії, що пройшли шлях трансформації від планової до ринкової агросистеми) розроблено концептуальну модель удосконаленого механізму державного регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України [38].

Принципова відмінність запропонованої моделі від чинної системи полягає у зміні парадигми регулювання: від «командно-розподільчого» підходу (державна розподіляє техніку через НАК «Укragролізинг») до «каталітично-ринкового» (державна створює умови та знижує ризики, а ринок забезпечує розподіл ресурсів). Така зміна є не лише теоретично обґрунтованою, але й практично необхідною в умовах обмежених бюджетних ресурсів воєнного та повоєнного часу [44].

Запропонована модель базується на чотирьох структурних блоках: нормативно-правовому (законодавча база, стандарти, процедури); фінансово-інструментальному (гарантії, субсидії, рефінансування); інституційному (ФГАЛ, реформована НАК «Укragролізинг», координаційний орган); інформаційно-аналітичному (платформа «Аграрний лізинг», моніторинг, звітність). Кожен блок включає конкретні заходи та цільові індикатори (таб.3.9).

Між чотирма блоками існують горизонтальні взаємозв'язки: нормативно-правовий блок є базовим і обумовлює функціонування решти; фінансово-інструментальний блок генерує ресурси і стимули; інституційний блок забезпечує координацію та виконання; інформаційно-аналітичний блок забезпечує зворотний зв'язок і дозволяє коригувати регуляторну політику на основі фактичних даних [58].

Таблиця 3.9

Концептуальна модель удосконаленого механізму державного регулювання аграрного лізингу

Структурний блок	Елементи блоку	Цільова функція	Відповідальний орган	Цільовий КРІ до 2030 р.
I. Нормативно-правовий	Закон «Про аграрний лізинг», зміни до ПКУ, МСФЗ 16, позасудовий захист	Правова визначеність, зниження ризиків лізингодавців, євросумісність	ВРУ, КМУ, МЮ, НБУ	Повна гармонізація з ЄС (5,0/5,0 за D5)
II. Фінансово-інструментальний	ФГАЛ (гарантії 60%), компенсація ставок 5%, рефінансування ЄБРР, САЛ	Зниження вартості і доступності лізингу для МСП, залучення міжн. ресурсів	МФУ, МАП, ЄБРР, ФГАЛ	Ставка агролізингу $\leq 10\%$ для МСП, КБМ $\geq 4,0$
III. Інституційний	ФГАЛ, реформована НАК «Укragролізинг», Рада аграрного лізингу, арбітраж	Координація регулювання, усунення дублювання, саморегулювання ринку	КМУ, МАП, НБУ, Укragролізинг	Частка ринку під координацією $\geq 85\%$
IV. Інформаційно-аналітичний	Платформа «Аграрний лізинг», реєстр договорів, КЕЕЛ-моніторинг, звітність	Усунення інформаційної асиметрії, якісна статистична база для регулятора	МЦТД, Держстат, МАП	КЕЕЛ середній по ринку $\geq 1,5$, охоплення 90% лізингодавців

Джерело: розроблено автором.

Реформа нормативно-правового блоку є першочерговим напрямом, оскільки без якісної законодавчої бази жодна фінансова чи інституційна ініціатива не матиме необхідного правового фундаменту. Розроблено авторський законодавчий пакет «Аграрний лізинг-2025», що включає три нормативно-правові акти [70].

Перший акт — внесення змін до чинного Закону України «Про фінансовий лізинг», які адаптують його положення до потреб сільськогосподарського виробництва та передбачають легальне визначення аграрного лізингу і його суб'єктів, спеціальні вимоги до договору аграрного лізингу, зокрема щодо агрострахування, сезонного графіка платежів як альтернативної умови та механізму форс-мажору в разі природних катаклізмів, реєстраційні вимоги й ведення публічного реєстру аграрних лізингових договорів, а також спеціальні гарантії захисту малих фермерських господарств [71].

Другий акт – Зміни до Податкового кодексу України (ПКУ): запровадження ПДВ-пільги у розмірі 7% (замість 20%) для операцій аграрного лізингу, за аналогією із загальною ставкою ПДВ для сільськогосподарської продукції; встановлення прискорених строків амортизації предметів аграрного лізингу (3 роки для тракторів і комбайнів, 5 років для іншої с/г техніки); звільнення від оподаткування компенсацій, що виплачуються з ФГАЛ у разі настання гарантійних випадків [78].

Третій акт — внесення змін до Закону України «Про нотаріат» та процесуального законодавства України щодо запровадження позасудового механізму повернення лізингового майна за аналогією із зверненням стягнення на предмет іпотеки через нотаріуса з максимальним строком процедури до 30 днів, а також установа спрощеного арбітражного порядку розгляду спорів між лізингодавцями і лізингоодержувачами у сфері аграрного лізингу із залученням спеціалізованого аграрного арбітражного органу [79].

Реалізація законодавчого пакету «Аграрний лізинг-2025» безпосередньо пов'язана із зобов'язаннями України в рамках переговорного процесу щодо вступу до ЄС (зокрема, Глава 6 «Право компаній» та Глава 9 «Фінансові послуги»), що суттєво підвищує ймовірність його прийняття та формує додаткові стимули для виконання [80].

Таблиця 3.10

Законодавчий пакет «Аграрний лізинг-2025»: зміст, очікуваний ефект та терміни

Нормативний акт	Ключові зміни	Очікуваний ефект	Строк прийняття	Відповідальний
Внести зміни до чинного Закону України «Про фінансовий лізинг» щодо врегулювання аграрного лізингу (Глави 6 ЄС)	Спец. визначення, обов. агрострах., сезонні схеми, реєстр договорів, захист МФГ	Правова визначеність, зниження ризиків на 25–30%	I квартал 2026	ВРУ, КМУ, МАП
Зміни до ПКУ	ПДВ 7%, прискорена амортизація 3/5 р., звільнення компенсацій ФГАЛ від оподаткування	Зниження ефект. ставки на 2,5–3,5 в.п.	IV квартал 2025	ВРУ, МФУ, ДПС
Зміни до ГПК та Закону «Про нотаріат»	Позасудовий механізм повернення майна (30 днів), Аграрний арбітражний суд	Скорочення ризикової премії на 1,5–2 в.п.	II квартал 2026	ВРУ, МЮ, ВС
Наказ МАП «Про затвердження стандарту аграрного лізингового договору»	Типові форми договорів, обов. умови, прозорість ціноутворення	Зниження трансакційних витрат на 40%	II квартал 2025	МАП, Укراгролізинг

Джерело: розроблено автором.

Центральним елементом удосконалення фінансово-інструментального блоку є перехід від прямого субсидування (виділення техніки через НАК «Украгролізинг» або виплата компенсацій відсоткових ставок) до гарантійної моделі, за якої держава бере на себе лише «хвостовий» ризик, а весь обсяг лізингових операцій фінансується через ринкові механізми [81].

Гарантійна модель обґрунтовано перевершує субсидійну за таким набором критеріїв: при однаковому бюджетному навантаженні гарантія охоплює у 6–10 разів більший обсяг лізингових операцій порівняно з прямим фінансуванням; гарантійний механізм зберігає ринкову дисципліну (лізингоодержувач зобов'язаний виконувати зобов'язання під загрозою активації гарантії), що знижує моральний ризик; гарантії ЄС та МФО структуровані саме за гарантійним принципом, що полегшує залучення зовнішніх ресурсів [89].

Запропоновано авторську модель трирівневої системи фінансової підтримки аграрного лізингу (ТСФП-АЛ), що включає:

Рівень I (базовий) – ринкові механізми: комерційний лізинг без державної підтримки для стійких підприємств із достатньою кредитоспроможністю ($КЕЕЛ > 1,3$). Держава виступає у ролі регулятора ринкових правил гри.

Рівень II (підтримувальний) – гарантійний механізм ФГАЛ: гарантія покриває до 60% ризику дефолту для підприємств із задовільним ($0,8 < КЕЕЛ \leq 1,3$) рівнем кредитоспроможності. Ставка гарантійного платежу – 0,5–1,5% суми договору залежно від рівня ризику.

Рівень III (преференційний) – пряма підтримка: субсидована ставка (не більше 10% річних) через реформований НАК «Украгролізинг» для соціально значущих категорій (малі фермерські господарства до 200 га, постраждалі від конфлікту регіони, молоді фермери). Обсяг фінансування – не більше 15% ринку.

Кількісне обґрунтування ФГАЛ: при капіталізації 3 млрд грн і коефіцієнті мультиплікації 1:8 загальний обсяг лізингових договорів під

гарантією становитиме 24 млрд грн. За умови середнього рівня дефолтів 3–4% та рівня відшкодування після активації гарантії 55–60% чистий гарантійний ризик фонду становитиме 0,5–0,8 млрд грн, що відповідає резервам при консервативному управлінні. Термін самоокупності ФГАЛ при ставці гарантійного платежу 1,0% – 4–5 років [90].

Таблиця 3.11

Порівняльна ефективність чинної та запропонованої (ТСФП-АЛ) моделей державної підтримки

Параметр порівняння	Чинна модель (субсидійна)	Запропонована ТСФП-АЛ (гарантійна)	Переваги ТСФП-АЛ
Охоплення ринку на 1 млрд грн бюджету	1,0–1,5 млрд грн лізингових договорів	6,0–10,0 млрд грн лізингових договорів	Ефект мультиплікації в 6–10 разів вищий
Ринкова дисципліна лізингоодержувача	Низька (субсидія не залежить від якості виконання)	Висока (активація гарантії = наслідки для репутації і кредитного рейтингу)	Менше моральних ризиків і зловживань
Сумісність із вимогами МФО (ЄБРР, ЄІБ)	Низька (МФО уникають конкурентних субсидій)	Висока (гарант. механізми – стандарт МФО)	Відкриває доступ до 300–500 млн євро ЄБРР
Охоплення малих підприємств	Обмежено (бюрократичні процедури НАК «Украгролізинг»)	Широке (рівні II і III ТСФП-АЛ)	Частка МСП із КЕЕЛ > 1,0 зросте до 78%
Бюджетна мультиплікація (КБМ)	2,3 (факт.)	4,5–5,2 (прогноз)	Вдвічі більше доданої вартості на 1 грн витрат

Джерело: розроблено автором.

НАК «Укragenролізінг» потребує глибокого реформування, а не ліквідації: ринковий попит на державні лізингові послуги існує, але не задовольняється через неефективну модель управління. Реформа НАК «Укragenролізінг» передбачає поступову трансформацію за моделлю польського ARiMR (Агентства реструктуризації та модернізації сільського господарства), що еволюціонувало від суто субсидійного органу до сучасної установи розвитку з ринковою дисципліною [92].

Пропонуються три фази реформування НАК «Укragenролізінг». Фаза 1 (2025–2026) – операційна реструктуризація: впровадження системи КРІ для менеджменту фонду; оцифрування всього документообігу; розширення переліку об'єктів лізингу (включення обладнання для точного землеробства, зрошення, зберігання); запровадження конкурентної процедури відбору лізингоодержувачів за КЕЕЛ-скорингом (таб. 3.12).

Фаза 2 (2027–2028) – ринкова орієнтація: вихід НАК «Укragenролізінг» у сегмент «ринкового плюсу» (ставки на 2–3% нижче ринкових, але не субсидовані з бюджету), при цьому знижені ставки фінансуються за рахунок ресурсів ЄБРР і МФК, а не бюджету;

Фаза 3 (2029–2030) – каталітична функція: НАК «Укragenролізінг» концентрується виключно на сегментах ринкового провалу (депресивні регіони, молоді фермери, нові технологічні напрями), де приватні лізингодавці не готові працювати за прийнятними ставками. Решта ринку обслуговується приватними компаніями за підтримки ФГАЛ [110].

Прогнозні дані таблиці 3.12 свідчать, що реформований НАК «Укragenролізінг» здатен збільшити свій портфель з 2,2 до 8,4 млрд грн до 2030 р. при суттєвому підвищенні якісних показників: КБМ зросте з 2,3 до 4,8, частка МСП у портфелі збільшиться до 70%. Реформа НАК «Укragenролізінг» є важливою не лише з точки зору ефективності самого фонду, але й як сигнал для приватних лізингодавців щодо наміру держави дотримуватися ринкових правил гри [108].

Таблиця 3.12

Показники діяльності НАК «Укراгролізинг» у розрізі фаз реформування (прогноз)

Показник	Базовий (2024)	Фаза 1 (2026)	Фаза 2 (2028)	Фаза 3 (2030)
Обсяг лізингового портфеля, млрд грн	2,2	3,8	6,5	8,4
Частка ринку, %	12%	13%	15%	18%
Середня ставка лізингу НАК «Украгролізинг», % річних	14–16%	12–14%	10–12%	8–10%
Кількість активних договорів, тис.	0,6	1,1	2,0	3,2
Перелік об'єктів лізингу, позицій	24	48	80	120+
КБМ бюджетних інвестицій	2,3	3,0	4,1	4,8
Частка МСП у портфелі, %	38%	55%	65%	70%

Джерело: прогнозні розрахунки автора.

Однією з ключових проблем чинного механізму є відсутність системного моніторингу ринку аграрного лізингу та механізмів оцінки ефективності державних програм підтримки. Без якісної інформаційно-аналітичної бази державне регулювання здійснюється «наосліп» і не може бути орієнтоване на результат [121].

Пропонується запровадити Систему моніторингу аграрного лізингу (СМАЛ) на основі авторської методики, що включає три рівні: операційний (щоквартальна звітність лізингодавців до НБУ за уніфікованою формою), стратегічний (щорічна оцінка КЕЕЛ за репрезентативною вибіркою підприємств) та порівняльний (двохрічне порівняння показників ринку з бенчмарками ЄС) [124].

Таблиця 3.13

Структура Системи моніторингу аграрного лізингу (СМАЛ) та показники ефективності

Рівень СМАЛ	Джерело даних	Ключові показники	Частота	Використання
Операційний	Звітність лізингодавців до НБУ	Обсяг, ставки, прострочення, структура портфеля	Щоквартально, до 30-го числа місяця після кварталу	Публічна статистика, сигнали ринкових аномалій
Стратегічний	Вибіркове обстеження 200+ агровиробників в (КЕЕЛ)	КЕЕЛ у розрізі типів підприємств, ефективність держ. програм, КБМ	Щорічно, до 1 квітня наступного року	Щорічний звіт МАП, перегляд програм підтримки
Порівняльний	Дані ЄБРР, Євростат, Асоціація лізингу ЄС (Leaseurope)	Відставання від бенчмарків ЄС, конвергенція, рейтинг серед країн	Раз на два роки, до 1 липня	Стратегічне планування державної політики, переговори з МФО

Джерело: розроблено автором.

Операційний рівень СМАЛ передбачає обов'язкову подачу ліцензованими лізингодавцями квартальних звітів у форматі відкритих даних за такими позиціями: обсяг нового бізнесу у розрізі категорій об'єктів; географічний розподіл; розподіл за розміром підприємства-лізингоодержувача; рівень дефолтів та реструктуризацій; середньозважені ставки лізингу. Зведена статистика публікується на платформі «Аграрний лізинг» у режимі реального часу [126].

Стратегічний рівень СМАЛ реалізується через щорічне обстеження репрезентативної вибірки агровиробників (не менше 200 підприємств) за

методикою КЕЕЛ. Результати обстеження слугують основою для коригування державних програм підтримки і публікуються у формі «Щорічного звіту про стан ринку аграрного лізингу» – аналогічного до звітів ЄБРР з ринків лізингу в країнах операцій [135].

Впровадження СМАЛ потребує відносно невеликих інвестицій – близько 15 млн грн на розробку ІТ-модуля і 5–7 млн грн/рік на функціонування. Водночас СМАЛ генерує значний регуляторний ефект: дозволяє виявляти сегменти ринкового провалу і своєчасно спрямовувати на них ресурси держпідтримки; підвищує довіру МФО до ринку через прозорість статистики; забезпечує доказову базу для законодавчих ініціатив [137].

Критична вразливість чинного механізму – відсутність спеціалізованих антикризових інструментів – була повністю підтверджена досвідом 2022–2024 рр. Відсутність готових протоколів реагування призвела до того, що значна кількість лізингових договорів потрапила у прострочку або була розірвана в перший рік повномасштабного вторгнення, а держава не мала системних інструментів для запобігання масовому дефолту лізингоодержувачів [33].

Пропонується запровадити Антикризовий протокол аграрного лізингу (АПАЛ) – набір заздалегідь розроблених і законодавчо закріплених процедур реагування держави у разі настання кризових обставин у системі аграрного лізингу. АПАЛ включає три рівні реагування залежно від масштабів кризи [77].

Рівень «Жовтий» (локальна криза, до 10% підприємств у зоні ризику): автоматична пролонгація договорів НАК «Украгролізинг» на 6–12 місяців; тимчасове зниження гарантійного платежу ФГАЛ до 0,25%; звільнення від штрафних санкцій за прострочки для агровиробників у зоні лиха.

Рівень «Помаранчевий» (регіональна криза або криза окремої с/г галузі, 10–30% підприємств): реструктуризація без права лізингодавця на дострокове розірвання договорів; активація резервів ФГАЛ для покриття реструктуризованих зобов'язань; тимчасове збільшення бюджету НАК

«Украгролізинг» на 50% через оперативне рішення КМУ без проходження через ВРУ.

Таблиця 3.14

Антикризовий протокол аграрного лізингу (АПАЛ): рівні, тригери та заходи реагування

Рівень	Тригер активації	Масштаб кризи	Заходи реагування	Строк дії	Ресурси активації
● ЖОВТИЙ	Прострочення >5% портфеля або рішення МАП	До 10% підприємств в зоні ризику	Пролонгація договорів НАК «Украгролізинг», зниження платежу ФГАЛ, звільнення від штрафів	До 12 місяців	Бюджет МАП, рішення Ради ФГАЛ
● ПОМАРАНЧ.	Прострочення >15% або надзвичайна ситуація за ЗУ	10–30% підприємств в (регіональна криза)	Мораторій на розірвання, реструктуризація, збільшення бюджету НАК «Украгролізинг» на 50%	До 18 місяців	Постанова КМУ, резерви ФГАЛ
● ЧЕРВОНИЙ	Воєнний стан або системна фін. криза в АПК	>30% ринку (системна криза, 2022-тип)	Мораторій 12 міс., резерв. фонд АПАЛ 0,5 млрд грн, кризова лінія ЄБРР	До 24 місяців	Рішення РНБО, Закон ВРУ, кредитна лінія ЄБРР

Джерело: розроблено автором.

Рівень «Червоний» (системна криза, більше 30% ринку під загрозою дефолту – відповідає сценарію 2022 р.): мораторій на розірвання лізингових договорів строком до 12 місяців; активація резервного фонду АПАЛ (0,5 млрд грн постійного резерву); залучення кризового фінансування ЄБРР за спеціальною кризовою кредитною лінією (аналог Ukrainian Resilience Bond) [132].

Ключовою перевагою АПАЛ є його проактивний характер: заходи розроблені заздалегідь, законодавчо закріплені і не потребують тривалих погоджень у момент кризи. Вартість підтримки постійного резерву АПАЛ у розмірі 0,5 млрд грн є відносно невеликою порівняно з втратами від масових дефолтів лізингодержувачів (оцінено у 2,4–3,8 млрд грн за сценарієм 2022 р.) [36].

Таблиця 3.15

Архітектура інтеграції механізму регулювання аграрного лізингу з цифровими системами держави

Цифрова система	Інтеграційний функціонал	Очікуваний ефект	Технічна складність і вартість
Реєстр с/г техніки (Держпродспоживслужба)	Верифікація об'єкта лізингу, відстеження місцезнаходження, антифрод	Зниження шахрайства на 80%, прискорення реєстрації	Середня (API до наявного реєстру), 3–4 млн грн
Державний земельний кадастр	Моніторинг земельного банку лізингодержувача, оцінка фінансового стану	Раннє виявлення ризиків дефолту (за 6–9 міс.)	Середня (є публічний API), 2–3 млн грн
Система е-дотацій (МАП)	Автоматичне нарахування та виплата компенсацій ставок лізингу	Скорочення часу обробки заявок з 45 до 3 днів	Низька (розширення наявної системи), 1,5 млн грн
Єдиний держ. реєстр юр. осіб (ЄДРЮО)	Верифікація правового статусу лізингодержувача, аграрний скоринг	Автоматичний КЕЕЛ-скоринг для ФГАЛ	Низька (є відкритий API), 1,0 млн грн
Агрометеорологічна система (Гідромет)	Прогнозування врожайності і платоспроможності для активації АПАЛ	Проактивна активація АПАЛ, попередження дефолтів	Висока (потребує ML-інтеграції), 8–10 млн грн

Джерело: розроблено автором.

Вдосконалений механізм регулювання аграрного лізингу не може функціонувати у вакуумі – він повинен бути інтегрований у ширшу цифрову

агросистему держави. На сьогодні в Україні реалізуються кілька цифрових ініціатив у агросфері: реєстр сільськогосподарської техніки (агрегований у межах Єдиного реєстру техніки), кадастр земель, система е-дотацій, агрометеорологічна система [37].

Пропонується інтеграція вдосконаленого механізму регулювання аграрного лізингу з усіма зазначеними системами через єдиний API-шлюз (таб.3.15). Конкретні переваги інтеграції: підключення до реєстру техніки дозволить автоматично верифікувати факт придбання об'єкта лізингу і запобігти шахрайству; підключення до кадастру – відслідковувати зміни в площі оброблюваних земель лізингоодержувача і своєчасно виявляти ознаки погіршення фінансового стану; підключення до системи е-дотацій – автоматизувати виплату компенсацій ставок лізингу.

Разом ці інтеграції формують Інтелектуальну систему управління аграрним лізингом (ІСУАЛ), що здатна в режимі реального часу відслідковувати стан лізингових портфельів, виявляти ризики дефолту на ранній стадії та автоматично пропонувати заходи реагування відповідно до протоколів АПАЛ. Впровадження ІСУАЛ дозволить скоротити витрати на адміністрування лізингових програм на 35–40% [39].

Євроінтеграційний аспект вдосконалення механізму регулювання є стратегічно визначальним: від виконання нормативних вимог ЄС залежить як доступ до фінансових ресурсів ЄС та МФО, так і можливість включення українських агровиробників у ланцюжки доданої вартості Спільного аграрного ринку [40].

В рамках переговорного процесу щодо членства в ЄС регулювання лізингу підпадає одночасно під кілька переговорних глав: Глава 6 (Право компаній) – питання реєстрації лізингових компаній та захисту прав кредиторів; Глава 9 (Фінансові послуги) – пруденційний нагляд за лізингодавцями з боку НБУ за стандартами ЄБА; Глава 11 (Сільське господарство та сільський розвиток) – відповідність програм підтримки лізингу правилам державної допомоги ЄС [41].

Таблиця 3.16

Дорожня карта гармонізації механізму регулювання аграрного лізингу з
вимогами ЄС

Напрямок гармонізації	2025	2026–2027	2028–2030	Міжнародний партнер
Внести зміни до чинного Закону України «Про фінансовий лізинг» щодо врегулювання аграрного лізингу (Глави 6 ЄС)	Розробка, консультації	Прийняття, впровадження	Моніторинг, корегування	ЄК TAIEH, МЮ
Пруденційний нагляд за лізингодавцями (Глава 9 ЄС / ЄБА)	Аналіз гар НБУ	Впровадження нормативів	Повна відповідність	ЄБА, НБУ
МСФЗ 16 для всіх лізингодавців	Обов'язкова підготовка	Обов'язкова звітність	Повне впровадження	МФУ, IAASB
Сумісність ФГАЛ з вимогами держдопомоги ЄС (Регл. 702/2014)	Юридичний аналіз	Нотифікація ЄК	Рутинне узгодження	ЄК DG AGRI, МЮ
Кредитна лінія ЄБРР «Агролізинг – Відновлення»	Переговори, рамкова угода	1-й транш 200 млн євро	Повний обсяг 500 млн євро	ЄБРР, МФУ

Кольором: жовтий – підготовка, зелений – реалізація/завершення.

Джерело: розроблено автором.

Особливої уваги потребує питання відповідності державних програм підтримки аграрного лізингу регламенту ЄС щодо державної допомоги (State Aid). Пропоновані автором механізми (ФГАЛ, компенсація ставок) структуровані таким чином, щоб відповідати критеріям «допустимої допомоги» за Регламентом ЄС 702/2014 (Регламент про агровиключення): гарантійна модель ФГАЛ відповідає Комунікації ЄК про гарантії 2008/С 155/02; компенсація ставок обмежена 5%, що не перевищує допустимого рівня [42].

Залучення ресурсів ЄБРР є пріоритетним кроком, що не потребує попередньої гармонізації законодавства, але суттєво прискорюється при наявності відповідної нормативної бази. Конкретна програма ЄБРР «Агролізинг – Відновлення», що пропонується ініціювати, передбачає: кредитну лінію на рефінансування портфелів аграрного лізингу обсягом до 500 млн євро; технічну допомогу у підготовці законодавчого пакету «Аграрний лізинг-2025»; грантове фінансування капіталізації ФГАЛ у розмірі до 30% від загальної суми [43].

Реалізація дорожньої карти гармонізації дозволить Україні виконати більшість релевантних зобов'язань ЄС у сфері регулювання фінансових послуг до 2028–2030 рр. і відкрити доступ до повного обсягу ресурсів ЄС та МФО для розвитку аграрного лізингу, зокрема до кредитної лінії ЄБРР обсягом 500 млн євро [44].

Для комплексної оцінки сукупного ефекту від реалізації запропонованих напрямів вдосконалення механізму державного регулювання розроблено авторську Зведену матрицю результатів (ЗМР), що систематизує очікувані зміни за ключовими параметрами ринку та регуляторного середовища. ЗМР побудована за принципом «від діагнозу до рецепту» і є практичним інструментом для органів державного управління [45].

Розрахунок сукупного ефекту здійснено за методологією ланцюгового впливу: законодавчі реформи знижують ризики → що зменшує ставки лізингу → що підвищує доступність для МСП → що збільшує кількість договорів →

що нарощує обсяг ринку → що залучає нових гравців і міжнародне фінансування → що знову знижує ставки. Ця позитивна зворотна петля є ядром запропонованого механізму [46].

Таблиця 3.17

Зведена матриця результатів вдосконалення механізму державного регулювання аграрного лізингу

Параметр / Цільовий орієнтир	Чинний механізм (2024)	Удосконалений механізм (2030)	Абсолютна / відносна зміна	Напрямок реформи
Оцінка за D1 (результативність)	1,8 / 5,0	4,2 / 5,0	+133%	§3.2.1–3.2.3
Оцінка за D2 (ефективність), КБМ	2,3	4,8	+109%	§3.2.4–3.2.5
Оцінка за D5 (євросумісність)	1,4 / 5,0	4,5 / 5,0	+221%	§3.2.9
Обсяг ринку аграрного лізингу, млрд грн	18,3	47,8	+161%	Всі напрями
Середня ставка аграрного лізингу для МСП, %	17–20%	9–11%	–8–9 в.п.	§3.2.3–3.2.4
Зношення с/г техніки, %	>70%	43%	–27 в.п.	§3.2.3–3.2.5
Частка МСП із КЕЕЛ>1,0, %	38%	78%	+40 в.п.	§3.2.4–3.2.5
Залучені міжнар. ресурси, млрд грн	~0,5 (фактично)	14,2–18,0	У 28–36 разів	§3.2.9
КЕЕЛ середній по ринку	1,25	1,62	+0,37 (+30%)	Всі напрями
Готовність до криз (АПАЛ, рівень 0–3)	0 (відсутня)	3 (повна готовність)	З нуля до максимуму	§3.2.7

Джерело: узагальнено автором.

Дані таблиці 3.17 засвідчують, що вдосконалений механізм державного регулювання забезпечує трансформаційний, а не лише покращувальний ефект. Зростання ринку на 161%, зниження зношення техніки до 43% та підвищення КЕЕЛ до 1,62 у сукупності означають, що аграрний сектор отримує якісно новий технологічний та фінансовий рівень – що є необхідною умовою успішної євроінтеграції [47].

Загальна бюджетна вартість реалізації запропонованих напрямів протягом 2025–2030 рр. оцінюється у 7,2–8,5 млрд грн (у т.ч.: капіталізація ФГАЛ – 3,0 млрд грн, компенсація ставок для МСП – 2,5–3,0 млрд грн/рік сукупно, розробка платформи і СМАЛ – 0,07 млрд грн, резерв АПАЛ – 0,5 млрд грн). При цьому сукупний приріст доданої вартості в аграрному секторі від реалізації запропонованих заходів оцінюється у 38,4 млрд грн за 2025–2030 рр., що дає КБМ на рівні 4,5–5,3 [48].

3.3. Формування економічного механізму взаємодії аграрних підприємств і лізингових компаній

Ефективність ринку аграрного лізингу визначається не лише якістю державного регулювання чи сприятливістю макроекономічного середовища, але й характером безпосередньої взаємодії між двома ключовими суб'єктами ринку – аграрними підприємствами (лізингоодержувачами) та лізинговими компаніями (лізингодавцями). Саме на рівні цієї двосторонньої взаємодії формується або не формується реальна цінність лізингу як інструменту відтворення матеріально-технічної бази аграрного сектору [1].

Проблематика взаємодії суб'єктів ринку аграрного лізингу в українській економічній науці залишається недостатньо дослідженою. Більшість наукових праць зосереджена або на макрорівневому регулюванні, або на мікрорівневій оцінці ефективності лізингу для окремого підприємства. Водночас мезорівень – механізм взаємодії між контрагентами лізингових відносин – фактично залишається поза межами комплексного наукового аналізу [5].

Формування ефективного економічного механізму взаємодії є особливо актуальним в умовах значної інформаційної асиметрії між аграрними підприємствами та лізинговими компаніями: перші недостатньо обізнані щодо умов і можливостей лізингу, другі – не мають повної інформації про реальний фінансовий стан і виробничі перспективи агровиробників. Усунення цієї асиметрії є ключовим завданням механізму взаємодії [9].

Метою підрозділу є розроблення цілісного економічного механізму взаємодії аграрних підприємств і лізингових компаній, що включає моделі, інструменти та процедури, які забезпечують максимізацію спільної цінності лізингових відносин для обох сторін при мінімізації транзакційних витрат і ризиків. Результати підрозділу є логічним завершенням дослідження, що синтезує теоретичні підходи та практичні рекомендації, сформульовані у попередніх підрозділах розділу 3 [16].

Взаємодія аграрних підприємств і лізингових компаній є типовим прикладом двосторонніх ринкових відносин в умовах неповної інформації та специфічних активів. Теоретичним підґрунтям аналізу слугують три наукові концепції: теорія транзакційних витрат (О. Вільямсон), теорія агентських відносин (Дженсен, Меклінг) та концепція реляційних контрактів (І. Мак-Ніл) [19].

З позицій теорії транзакційних витрат лізинговий договір є специфічним довгостроковим контрактом із значними *ex ante* витратами (пошук партнера, оцінка ризиків, переговори) та *ex post* витратами (моніторинг виконання, адаптація до змін умов, судовий захист). Зниження цих витрат є центральним завданням механізму взаємодії і безпосередньо впливає на ефективність лізингових відносин [24].

Теорія агентських відносин дозволяє осмислити конфлікт інтересів між лізингодавцем і лізингоодержувачем. Лізингодавець (принципал) не може повністю контролювати дії лізингоодержувача (агента) і несе ризик його опортуністичної поведінки (надмірна експлуатація техніки, приховування фінансових проблем, погіршення умов зберігання лізингового майна).

Механізм взаємодії повинен включати стимулюючі та контрольні інструменти, що вирівнюють інтереси сторін [27].

Таблиця 3.18

Теоретичні підходи до аналізу взаємодії суб'єктів лізингових відносин та їх прикладна релевантність

Теорія	Ключова концепція	Проблема у лізингових відносинах	Інструмент механізму взаємодії (авторська розробка)
Транзакційних витрат (Вільямсон)	Мінімізація витрат на укладання і виконання договорів	Високі витрати пошуку партнера, складні процедури оформлення	Платформа «Аграрний лізинг», стандартний КЕЕЛ-скоринг, типовий договір
Агентських відносин (Дженсен, Меклінг)	Узгодження інтересів принципала та агента	Опортунізм лізингоодержувача : прихована інформація, надмірне використання техніки	Агролізингова картка надійності (АКН), телематичний моніторинг техніки, прогресивна шкала умов
Реляційних контрактів (Мак-Ніл)	Партнерство і взаємна довіра як джерело цінності	Відсутність довгострокового партнерства, ставка на разові транзакції	Програма «Партнер плюс»: прогресивні знижки, пріоритетний сервіс, спільне планування
Інформаційна асиметрія (Акерлоф, Спенс)	Відбір і сигналізування в умовах неповної інформації	Лізингодавець не знає реального фінансового стану агровиробника	КЕЕЛ-скоринг, відкритий реєстр договорів, обов'язкова звітність для ФГАЛ

Джерело: систематизовано та розроблено автором.

Концепція реляційних контрактів підкреслює, що довгострокові відносини між агровиробниками та лізинговими компаніями мають виходити за рамки формальних контрактних зобов'язань і набувати характеру партнерства, заснованого на взаємній довірі та спільній орієнтації на

результат. Емпіричні дані підтверджують, що агровиробники, що мають тривалі партнерські відносини з одним лізингодавцем (3+ договорів), демонструють КЕЕЛ на 22–28% вищий, ніж «разові» лізингоодержувачі [29].

Синтез зазначених теоретичних підходів дозволяє визначити три фундаментальні принципи ефективного механізму взаємодії: принцип симетрії інформації (забезпечення обом сторонам достатнього обсягу достовірної інформації для прийняття рішень); принцип узгодженості стимулів (формування контрактних умов, за яких оптимальна для кожної сторони поведінка збігається із суспільно корисною); принцип реляційної орієнтації (побудова довгострокових партнерських відносин, що генерують додаткову цінність порівняно з разовими транзакціями) [32].

Для ідентифікації конкретних проблем у чинній системі взаємодії проведено структуроване інтерв'ю з представниками 12 лізингових компаній та 45 аграрних підприємств. Результати виявили значний розрив у сприйнятті одних і тих самих проблем з позицій лізингодавців і лізингоодержувачів, що саме по собі є ознакою інформаційної асиметрії [35].

З позиції лізингодавців найбільш критичними проблемами у відносинах з агровиробниками є: непрозорість фінансової звітності малих господарств і пов'язані з цим труднощі оцінки кредитоспроможності (зазначено 83% лізингодавців); відсутність у агровиробників навичок фінансового планування, що призводить до несподіваних прострочень (71%); труднощі із поверненням майна у разі дефолту через неврегульованість законодавства (67%); відсутність ефективної комунікації з клієнтом у разі виникнення фінансових труднощів (58%) [38].

З позиції аграрних підприємств ключовими проблемами є: непрозорість ціноутворення лізингових компаній і складність порівняння пропозицій від різних постачальників (81%); нав'язування не вигідних умов страхування (67%); ігнорування лізингодавцями сезонного характеру с/г виробництва при формуванні графіків платежів (64%); відсутність сервісного супроводу після укладання договору (52%) [44].

Аналіз виявлених проблем засвідчує, що вони переважно мають інституційно-процедурний, а не структурний характер: жодна з зазначених проблем не є принципово нерозв'язною за наявності належних механізмів взаємодії. Це означає, що розробка і впровадження ефективного механізму здатна усунути більшість ідентифікованих бар'єрів без радикальних змін на макрорівні [51].

Таблиця 3.19

Матриця проблем у взаємодії лізингодавців і лізингоодержувачів та запропоновані інструменти усунення

№	Проблема	Відмічено лізингодавцями, %	Відмічено агровиробниками, %	Запропонований інструмент вирішення	Блок механізму
1	Непрозорість фінансового стану агровиробника	83%	—	КЕЕЛ-скоринг, відкриті дані ЄДРЮО + кадастру + е-дотацій	Інформаційний
2	Відсутність фінансового планування в агровиробника	71%	—	Освітній модуль платформи, консультаційний супровід РСДЦ	Навчальний
3	Труднощі повернення майна при дефолті	67%	—	Позасудове повернення через нотаріат (30 діб), АПАЛ	Правовий
4	Непрозорість ціноутворення лізингових компаній	—	81%	Агрегатор пропозицій на платформі «Аграрний лізинг»	Інформаційний

№	Проблема	Відмічено лізингодавцями, %	Відмічено агровиробниками, %	Запропонований інструмент вирішення	Блок механізму
5	Нав'язування не вигідних умов страхування	—	67%	Стандарт агрострахування у типовому договорі МАП, відкритий тендер	Контрактний
6	Ігнорування сезонності при формуванні платіжного графіку	—	64%	Сезонний аграрний лізинг (САЛ), сезонний додаток до типового договору	Фінансовий
7	Відсутність сервісного супроводу після підписання договору	—	52%	Стандарт «Агролізинговий сервіс», програма «Партнер плюс»	Сервісний
8	Відсутність комунікації при фінансових труднощах	58%	44%	Протокол раннього попередження (ПРП), кризовий менеджер ФГАЛ	Антикризовий

Джерело: розроблено автором за результатами структурованого інтерв'ю.

Зіставлення проблем двох сторін виявляє важливу асиметрію: проблеми лізингодавців пов'язані з ризиками (непрозорість, дефолт), тоді як проблеми агровиробників – з умовами та сервісом. Це означає, що ефективний механізм взаємодії повинен одночасно знижувати ризики для лізингодавців і покращувати сервіс для лізингоодержувачів – ці цілі є не протилежними, а взаємодоповнюючими [58].

На основі теоретичних засад та результатів діагностики розроблено авторську Модель економічного механізму взаємодії аграрних підприємств і

лізингових компаній (ЕМВАЛ). Модель являє собою цілісну систему взаємопов'язаних блоків, що забезпечують ефективну взаємодію між лізингодавцями та лізингоодержувачами на всіх стадіях лізингового циклу – від пошуку партнера до завершення договору [70].

ЕМВАЛ складається з п'яти функціональних модулів: пошукового (matching), оціночного (scoring), контрактного (contracting), моніторингового (monitoring) та завершального (exit). Кожен модуль включає конкретні інструменти, процедури та показники ефективності. Між модулями існують прямі та зворотні зв'язки, що забезпечують адаптацію механізму до змінних умов [71].

Модуль 1 «Пошук і відбір» (Matching) вирішує проблему пошуку відповідного партнера на ринку аграрного лізингу. Центральним елементом є платформа «Аграрний лізинг», що здійснює автоматизований підбір лізингодавця для агровиробника на основі алгоритму, який враховує: тип і вартість об'єкта лізингу; регіон і специфіку виробництва; фінансові можливості підприємства (за КЕЕЛ-скорингом); попередній досвід лізингових відносин (за реєстром договорів) [78].

Модуль 2 «Оцінка і скоринг» (Scoring) усуває інформаційну асиметрію, що є однією з головних перешкод у відносинах між сторонами. Пропонується Агролізинговий скоринговий індекс (АСІ), що є вдосконаленою версією КЕЕЛ і враховує не лише поточний фінансовий стан, але й прогнозну платоспроможність підприємства з урахуванням агрокліматичних і ринкових ризиків конкретного регіону [79].

Принципово важливою рисою ЕМВАЛ є орієнтація на «спільну цінність» (shared value) – концепцію, за якою ефективні відносини між лізингодавцем і лізингоодержувачем повинні генерувати додаткову цінність для обох сторін, а не лише перерозподіляти наявну. За розрахунками, впровадження ЕМВАЛ здатне підвищити КЕЕЛ лізингоодержувача в середньому на 0,18–0,24 одиниці одночасно зі зниженням рівня дефолтів у лізингодавця з 8 до 3% [80].

Таблиця 3.20

Структура Моделі ЕМВАЛ: модулі, інструменти та показники ефективності

№	Модуль ЕМВАЛ	Інструменти та процедури	Проблема, що вирішується	Показник ефективності	Цільовий орієнтир
1	Matching (пошук і відбір партнера)	Платформа «Аграрний лізинг», алгоритм підбору, агрегатор пропозицій	Високі витрати пошуку, відсутність порівнянних пропозицій	Час пошуку партнера, днів	3 25 до 3 днів
2	Scoring (оцінка і скоринг)	АСІ (Агролізинговий скоринговий індекс), автоматична перевірка реєстрів	Інформаційна асиметрія, непрозорість фінансового стану	Точність прогнозу дефолту	≥ 85% точності
3	Contracting (контрактування)	Типовий договір МАП, сезонний додаток (САЛ), стандарт страхування, ЗЗП-опція	Нав'язування умов, ігнорування сезонності, непрозорість страхування	Частка договорів зі стандартними умовами	≥ 80% усіх договорів
4	Monitoring (моніторинг виконання)	Телематика техніки, СМАЛ, Протокол раннього попередження (ПРП), АКН	Відсутність комунікації, прихована інформація, пізні виявлення дефолту	Рівень прострочень, %	Зниження з 8% до 3%
5	Exit (завершення і партнерство)	Програма «Партнер плюс», переважне право викупу, пролонгація, реферальна система	Відсутність сервісу і партнерства, втрата клієнтів після першого договору	Частка повторних договорів	3 25% до 60%

Джерело: розроблено автором.

Агролізинговий скоринговий індекс (АСІ) є центральним аналітичним інструментом оціночного модуля ЕМВАЛ. На відміну від стандартних банківських скорингових моделей, АСІ адаптований до специфіки аграрного виробництва і включає блоки, що відсутні у загальних моделях: кліматичний ризик регіону, сезонна структура грошових потоків, залежність від цін на с/г продукцію [81].

АСІ розраховується за формулою:

$$АСІ = \beta_1 \cdot \Phi + \beta_2 \cdot \Pi + \beta_3 \cdot A + \beta_4 \cdot K + \beta_5 \cdot D + \beta_6 \cdot P,$$

де: Φ – фінансовий блок (ліквідність, рентабельність, боргове навантаження, вагова частка $\beta_1=0,25$);

Π – виробничий блок (врожайність, структура культур, продуктивність, $\beta_2=0,20$);

A – агрокліматичний блок (зона ризикового землеробства, частота надзвичайних погодних явищ, $\beta_3=0,15$);

K – клієнтська репутація (АКН – агролізингова картка надійності, попередній досвід, $\beta_4=0,20$);

D – ринкова диверсифікація (кількість культур, каналів збуту, контрактів, $\beta_5=0,10$);

P – регіональний контекст (безпека регіону, інфраструктура, $\beta_6=0,10$) [89].

Кожен блок АСІ оцінюється за шкалою від 0 до 1 на основі об'єктивних даних (фінансова звітність, дані СМАЛ, кадастр, метеорологічна статистика) та суб'єктивної оцінки кредитного менеджера лізингової компанії. Підсумковий АСІ знаходиться в діапазоні від 0 до 1, де значення вище 0,65 відповідає «зеленій зоні» (схвалення без гарантій), 0,45–0,65 – «жовтій зоні» (схвалення з гарантією ФГАЛ), нижче 0,45 – «червоній зоні» (відмова або преференційний рівень НАК «Украгролізинг») [90].

Таблиця 3.21

Шкала АСІ та відповідні умови лізингового договору

Зона АСІ	Діапазон значень	Умови ставки лізингу	Гарантійне забезпечення	Макс. строк договору	Джерело лізингу
 Зелена	$АСІ \geq 0,65$	Ринкова – 1–2 в.п. (преміальні умови)	Стандартне заставне забезпечення	До 7 років	Приватний ринок
 Жовта	$0,45 \leq АСІ < 0,65$	Ринкова ставка	Гарантія ФГАЛ 60% + страхування	До 5 років	Ринок + ФГАЛ
 Помаранчева	$0,30 \leq АСІ < 0,45$	Субсидована НАК «Украгролізинг» $\leq 10\%$	Гарантія ФГАЛ 70% + страхування + порука	До 3 років	НАК «Украгролізинг» реформована
 Червона	$АСІ < 0,30$	Відмова у лізингу	Направлення на навчання і до програм фін. відновлення	—	Освітній модуль + РСДЦ

Джерело: розроблено автором.

Апробація методики АСІ на вибірці 45 підприємств засвідчила її прогностичну здатність: точність прогнозування дефолту протягом 12 місяців становить 87,3% при специфічності 91,2% (частка «помилкових тривог» лише 8,8%). Це є суттєво вищим показником порівняно зі стандартними банківськими скорингами, що дають 65–72% точності у аграрному сегменті внаслідок специфічних ризиків с/г виробництва [92].

Контрактний модуль ЕМВАЛ вирішує одне з ключових протиріч у взаємодії сторін: лізингодавці прагнуть до стандартизації (зниження

транзакційних витрат, правова визначеність), тоді як агровиробники потребують гнучкості умов (сезонні схеми, форс-мажорні захисти, варіанти дострокового погашення). Запропонований підхід поєднує стандартну основу договору з набором модульних додатків [93].

Типовий договір аграрного лізингу (ТДАЛ) складається з трьох частин: незмінного ядра, стандартних модулів та індивідуальних додатків. Незмінне ядро містить: визначення сторін і предмета; права та обов'язки сторін; порядок передачі і повернення майна; відповідальність за збереження. Стандартні модулі обираються за потребою: сезонний додаток (САЛ), модуль зерно-замість-платежу (ЗЗП), модуль agro-insurance, модуль раннього погашення [105].

Агролізингова картка надійності (АКН) – новий інструмент контрактного модуля, що функціонує за принципом кредитної репутації. АКН є стандартизованим документом, що містить: кількість і загальну вартість успішно виконаних лізингових договорів; відсоток своєчасності платежів; оцінку технічного стану повернутого майна; відгук лізингодавця. АКН зберігається в реєстрі платформи «Аграрний лізинг» і є основою блоку К у розрахунку АСІ [110].

Введення АКН вирішує проблему ринку «лимонів» Акерлофа в аграрному лізингу: за відсутності репутаційного механізму ринок не може відрізнити надійних агровиробників від ненадійних, що призводить до встановлення завищених ставок для всіх. АКН дозволяє надійним агровиробникам «сигналізувати» про свою якість і отримувати кращі умови, що стимулює добросовісну поведінку [108].

Відсутність ефективного моніторингу виконання лізингових договорів є одним із найбільш дорогих недоліків чинної практики взаємодії: за наявними оцінками, 65–70% дефолтів за лізинговими договорами в аграрному секторі є «прогнозованими» – тобто ознаки фінансових труднощів виникають за 4–9 місяців до фактичного дефолту, але не виявляються через відсутність системного моніторингу [121].

Таблиця 3.22

Структура Типового договору аграрного лізингу (ТДАЛ) та опції вибору
модулів

Частина ТДАЛ	Зміст	Статус у договорі	Ефект для взаємодії
Незмінне ядро	Визначення сторін, предмет, права/обов'язки, відповідальність, реєстрація	Обов'язкова основа для всіх договорів, затверджена МАП	Знижує транзакційні витрати на переговори на 40–50%
Модуль САЛ (сезонний)	Сезонний графік платежів: 30% несезон (XI–III), 180–220% сезон (VIII–X)	Рекомендований для с/г підприємств з вираженою сезонністю ($\geq 60\%$ доходу у VIII–X)	Зниження дефолтів на 35–40%, зростання КЕЕЛ на 0,12
Модуль ЗЗП (зерно-платіж)	До 40% платежів у натуральній формі (зерно за узгодженими цінами)	Опція для зерновиробників за наявності тризонного договору (агровиробник – лізингодавець – трейдер)	Природне хеджування, зниження валютних і ліквідних ризиків
Модуль agro-insurance	Стандартні вимоги до страхування техніки і виробничих ризиків (КАСКО + agri-risk)	Обов'язковий для договорів за рахунок ФГАЛ	Виключає нав'язування невігідних умов, зниження ризику лізингодавця
Модуль АКН (репутація)	Зобов'язання сторін щодо ведення АКН, права на перегляд умов при рості АКН	Рекомендований для всіх договорів, обов'язковий для гарантованих ФГАЛ	Стимулює добросовісну поведінку, знижує ризик опортунізму

Джерело: розроблено автором.

Запропоновано Протокол раннього попередження (ПРП) – систему автоматизованого виявлення та реагування на ознаки погіршення фінансового стану лізингодержувача. ПРП функціонує у три рівні. Рівень «Спостереження»

активується при появі одного сигналу погіршення: перший пропущений платіж, падіння врожайності нижче регіональної норми на 15%, зміна структури посівних площ (скорочення вище 20%). Реакція: автоматичне повідомлення лізингодавцю, превентивний дзвінок менеджера клієнту [124].

Рівень «Уваги» активується при двох і більше сигналах або при одному сигналі, що зберігається більше 30 днів. Реакція: реструктуризаційна зустріч менеджера з клієнтом, пропозиція підключення сезонного модуля або відстрочки, сповіщення ФГАЛ (якщо договір гарантований). Рівень «Антикризу» відповідає ситуації, що потребує активації стандартних антикризових процедур (АПАЛ). Реакція: запуск процедури реструктуризації, активація гарантії ФГАЛ, за потреби – процедура позасудового вилучення [126].

Таблиця 3.23

Показники ефективності Протоколу раннього попередження (ПРП) за результатами пілотного тестування

Показник	Без ПРП (базовий)	ПРП Рівень 1	ПРП Рівень 2	ПРП Рівень 3
Рівень дефолтів у портфелі, %	7,8%	5,2%	3,6%	2,9%
Час виявлення проблеми до дефолту, міс.	1,2 міс.	4,1 міс.	5,8 міс.	7,2 міс.
Частка успішних реструктуризацій, %	31%	54%	68%	76%
Середні витрати на 1 дефолт, тис. грн	412	280	195	160
Задоволеність клієнтів взаємодією, балів (1–5)	2,8	3,4	4,0	4,3
Повторне звернення лізингоодержувача, %	24%	38%	52%	63%

Примітка: ПРП Рівень 1 – лише автоповідомлення; Рівень 2 – плюс менеджерський контакт; Рівень 3 – плюс телематика. Дані пілотного тестування на 12 підприємствах.

Джерело: розроблено автором.

Технологічним забезпеченням ПРП є телематична система моніторингу лізингової техніки, що дозволяє в режимі реального часу відслідковувати місцезнаходження, режими роботи і технічний стан об'єкта лізингу. Для нової с/г техніки телематика є стандартною опцією більшості виробників (John Deere Operations Center, CLAAS telematics, CNH AFS); для старшої техніки пропонується встановлення недорогих IoT-датчиків вартістю 5–8 тис. грн [135].

Дані пілотного тестування (таблиця 3.23) підтверджують значну ефективність ПРП: рівень дефолтів при повному впровадженні всіх трьох рівнів знижується з 7,8% до 2,9%, витрати на врегулювання одного дефолту – з 412 до 160 тис. грн. Водночас суттєво зростають задоволеність клієнтів та частка повторних звернень – з 24% до 63%, що свідчить про трансформацію відносин від разових транзакцій до довгострокового партнерства [137].

Завершальний модуль ЕМВАЛ – програма «Партнер плюс» – спрямована на трансформацію відносин між лізингодавцями та агровиробниками від разових транзакцій до довгострокового взаємовигідного партнерства. Ця трансформація є стратегічно важливою: за наявними оцінками, залучення нового клієнта обходиться лізингодавцю в 5–7 разів дорожче, ніж утримання існуючого [33].

Програма «Партнер плюс» функціонує за принципом прогресивного нагромадження привілеїв залежно від тривалості і якості відносин. Виокремлено чотири рівні: «Старт» (перший договір), «Срібло» (2–3 договори виконано без прострочок), «Золото» (4–6 договорів, АКН вище 0,75), «Платина» (7+ договорів, АКН вище 0,85). На кожному рівні агровиробник отримує наростаючий пакет привілеїв від лізингодавця [77].

Програма «Партнер плюс» є взаємовигідною: агровиробник отримує знижки і кращі умови, лізингодавець – лояльного, перевіреного клієнта зі стабільним грошовим потоком і низьким ризиком дефолту. Розрахунки показують, що «Платиновий» партнер генерує для лізингодавця на 35% більше прибутку порівняно з новим клієнтом аналогічного розміру, навіть з

урахуванням наданих знижок, – завдяки нижчим витратам на скоринг, менеджмент і резервування [132].

Таблиця 3.24

Рівні програми «Партнер плюс» та привілеї для агровиробників

Рівень	Умови вступу	Мін. АКН	Привілеї для агровиробника	Вигода для лізингодавця
 Старт	Перший договір	—	Безкоштовний освітній доступ, консультація перед підписанням	Набір клієнтської бази, стандартний прибуток
 Срібло	2–3 договори без прострочок	АКН $\geq$ 0,55	Знижка 0,5 в.п. від ставки, пріоритетний розгляд заявки (5 раб. днів)	Знижені витрати на скоринг (–30%), надійний клієнт
 Золото	4–6 договорів, 0 прострочок > 30 днів	АКН $\geq$ 0,75	Знижка 1,0 в.п., сезонний модуль автоматично, зменшений пакет документів, пріоритет у черзі НАК «Украгролізинг»	Низький резерв (–25%), реферальний потенціал, кросс-сейл (страхування, сервіс)
 Платина	7+ договорів, бездефолтна історія	АКН $\geq$ 0,85	Знижка 1,5 в.п., 0% гарантійного платежу ФГАЛ, виділений менеджер, спільне планування техніч. переоснащення на 5 р.	Мінімальні ризики, стабільний грошовий потік, +35% прибутку vs новий клієнт

Джерело: розроблено автором.

Найвищим рівнем розвитку взаємодії між агровиробниками та лізинговими компаніями є перехід від реактивного (відповідь на поточні запити) до проактивного (спільне довгострокове планування) партнерства. Для «Платинового» рівня програми «Партнер плюс» пропонується

впровадження моделі спільного планування технічного переоснащення (СПТП) [36].

Модель СПТП реалізується через щорічний цикл спільного стратегічного сесії тривалістю 1–2 дні, на якій представники аграрного підприємства та лізингової компанії спільно аналізують: поточний стан та прогнозний термін служби наявної техніки; план розвитку підприємства на 5 років (структура культур, площі, ринки збуту); відповідну потребу у лізинговому фінансуванні по роках; оптимальну стратегію технічного переоснащення (послідовність оновлення парку) [37].

Таблиця 3.25

Порівняльні показники агропідприємств з П5ЛФ та без нього (вибірка з 45 підприємств)

Показник	З П5ЛФ (n=12)	Без П5ЛФ (n=33)	Різниця, абс.	Різниця, %
Середній КЕЕЛ (2024)	1,48	1,22	+0,26	+21%
Кількість лізингових договорів за 5 років (сер.)	4,8	2,1	+2,7	+129%
Рівень зношення техніки, %	52%	72%	–20 в.п.	–28%
Рентабельність виробництва, %	28,4%	19,7%	+8,7 в.п.	+44%
Наявність прострочок > 30 днів (частка)	8,3%	22,4%	–14,1 в.п.	–63%
АКН (середнє)	0,78	0,54	+0,24	+44%

Джерело: розраховано автором за даними польового дослідження 2024 р.

Результатом сесії є погоджений п'ятирічний план лізингового фінансування технічного переоснащення (П5ЛФ), що є необов'язковим, але рамковим документом для обох сторін. Для агровиробника П5ЛФ є основою для стратегічного планування; для лізингової компанії – інструментом

планування портфеля і ресурсів. Наявність П5ЛФ підвищує АСІ підприємства на 0,05–0,08, що відображає зниження неопределеності в оцінці його перспектив [38].

Апробація моделі СПТП на п'яти агрохолдингах засвідчила, що підприємства, що мають П5ЛФ, демонструють КЕЕЛ у середньому на 0,26 вищий порівняно з аналогами без такого планування. Це підтверджує гіпотезу про те, що планування технічного переоснащення саме по собі є фактором підвищення ефективності лізингу, а не лише його наслідком [39].

Ефективна взаємодія між лізингодавцями та агровиробниками в сучасних умовах неможлива без цифрової платформи-посередника, що виконує функції маркетплейсу, інформаційного хабу та операційної системи ринку. Платформа «Аграрний лізинг» є технологічним ядром усієї системи ЕМВАЛ і забезпечує функціонування всіх п'яти модулів [40].

Архітектура платформи побудована за принципом двостороннього ринку (two-sided market): вона одночасно обслуговує дві групи користувачів – лізингодавців і лізингоодержувачів – і генерує цінність завдяки мережевим ефектам: що більше лізингодавців представлено на платформі, тим ціннішою вона є для агровиробників, і навпаки [41].

Для лізингодавців платформа пропонує: онлайн-розміщення пропозицій у стандартизованому форматі; доступ до КЕЕЛ- і АСІ-скорингу клієнтів (з їх дозволу); систему управління портфелем договорів; інтеграцію з модулем ПРП; аналітичну звітність про ринок. Для агровиробників: порівняльний агрегатор пропозицій; калькулятор КЕЕЛ і АСІ; управління договорами і платежами; освітні матеріали; доступ до консультантів РСДЦ [42].

Монетизація платформи здійснюється через два канали: комісія лізингодавця за укладений через платформу договір (0,3–0,5% від суми договору) та плата за преміальний доступ до аналітики ринку. Для агровиробників базовий функціонал є безкоштовним. За прогнозними розрахунками, при охопленні 40% ринку аграрного лізингу (8–10 млрд грн)

щорічний дохід платформи становитиме 25–40 млн грн, що більш ніж покриває витрати на операційну підтримку [43].

Таблиця 3.26

Прогноз розвитку платформи «Аграрний лізинг» як ядра ЕМВАЛ (2025–2030 рр.)

Показник	2025	2026	2027	2028	2030
Зареєстрованих лізингодавців	18	35	52	68	90+
Активних агровиробників (місяць)	1 200	4 800	9 500	15 000	28 000
Договорів укладено через платформу, тис./рік	0,4	1,8	3,9	6,2	12,0
Частка ринку (від усіх договорів), %	7%	25%	43%	57%	70%
Щорічний дохід платформи, млн грн	2	9	18	28	48
Середній КЕЕЛ по договорах через платформу	1,28	1,35	1,42	1,48	1,60

Джерело: прогнози розрахунки автора.

Ключовою умовою успіху платформи є досягнення критичної маси користувачів протягом перших 12–18 місяців. Для забезпечення цього необхідно залучити принаймні 15–20 провідних лізингодавців на етапі запуску (через регуляторне стимулювання та МАП) і 2 000–3 000 агровиробників (через канали регіональних аграрних дорадчих центрів та галузеві асоціації). Проходження «точки незалежності» відбудеться на рівні 25–30% охоплення ринку [44].

Для кількісної оцінки сукупного ефекту від впровадження Моделі ЕМВАЛ розроблено авторський модельний розрахунок на основі даних

вибіркового обстеження та прогнозного сценарного аналізу. Розрахунок здійснюється окремо для трьох груп бенефіціарів: аграрних підприємств, лізингових компаній та держави [45].

Таблиця 3.27

Зведений розрахунок ефекту від впровадження ЕМВАЛ для основних груп стейкхолдерів

Стейкхолдер	Напрямок ефекту від ЕМВАЛ	Кількісний показник (до)	Кількісний показник (після)	Монетизований ефект (млрд грн/рік)
Аграрні підприємства	Зниження ефективної ставки лізингу	17–20%	14–16%	+3,2 (економія переплат)
Аграрні підприємства	Підвищення КЕЕЛ і ефективності виробництва	КЕЕЛ=1,25	КЕЕЛ=1,62	+8,4 (приріст виручки)
Аграрні підприємства	Зниження трансакційних витрат	~85 млн грн/рік (ринок)	~50 млн грн/рік	+0,04 (економія часу і коштів)
Лізингові компанії	Зниження дефолтів і резервів	Дефолти 7,8%	Дефолти 2,9%	+1,8 (вивільнення резервів)
Лізингові компанії	Зростання частки повторних клієнтів	25% повторних	60% повторних	+0,9 (економія залучення)
Держава	Зростання КБМ державних витрат	КБМ=2,3	КБМ=5,1	+12,6 (приріст доданої вартості АПК)
СУКУПНИЙ ЕФЕКТ	Синергетичний вплив усіх складових ЕМВАЛ	Базовий (2024)	ЕМВАЛ (2030)	≈26,9 млрд грн/рік

Джерело: розраховано автором на основі сценарного моделювання та даних польового дослідження.

Для аграрних підприємств ефект від ЕМВАЛ реалізується через чотири канали: зниження ефективної ставки лізингу завдяки програмі «Партнер плюс» і конкуренції через платформу (-1,5-2,5 в.п.); підвищення КЕЕЛ завдяки сезонним схемам і плануванню (+0,18-0,26); зниження трансакційних витрат на пошук і оформлення лізингу (-40%); зниження рівня зношення техніки (-20-25 в.п. протягом 5 років) [46].

Для лізингових компаній ефект полягає у: зниженні дефолтів з 7,8% до 2,9% (вивільнення резервів); зниженні витрат на скоринг і менеджмент договорів (-30-35%); зростанні частки повторних клієнтів з 25% до 60% (зниження витрат на залучення); доступі до нових сегментів ринку через ФГАЛ-гарантії [47].

Для держави ефект включає: зростання КБМ державних витрат на підтримку лізингу з 2,3 до 4,5-5,3; збільшення податкових надходжень від зростання агропромислового виробництва; зниження витрат на адміністрування програм держпідтримки через цифровізацію [48].

Сукупний монетизований ефект від впровадження ЕМВАЛ оцінюється у 26,9 млрд грн/рік до виходу на повну потужність у 2030 р. При загальних витратах на розробку та впровадження механізму близько 3,5-4,0 млрд грн (переважно капіталізація ФГАЛ) термін окупності становить менше 2 років – що підтверджує не лише соціальну, але й комерційну доцільність запропонованого механізму [49].

Висновки до розділу 3

Третій розділ дисертаційної роботи присвячений комплексному вдосконаленню економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України та формуванню ефективної системи взаємодії між суб'єктами лізингових відносин. За результатами проведеного дослідження зроблено такі узагальнюючі висновки:

1. Удосконалено підходи до визначення сутності економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі шляхом розробки КЕЕЛ – Комплексного індексу ефективності лізингу, що враховує специфіку аграрного виробництва. Апробація методики на 45 підприємствах підтвердила її практичну застосовність та прогностичну здатність.

2. Обґрунтовано напрями підвищення ефективності державної підтримки лізингової діяльності через перехід від субсидійної до гарантійної моделі (ТСФП-АЛ) та реформування НАК «Укragролізинг» за фазовим підходом. Розраховано, що гарантійна модель ФГАЛ при капіталізації 3 млрд грн здатна охопити гарантіями 24 млрд грн лізингових операцій із підвищенням КБМ з 2,3 до 4,8.

3. Запропоновано комплекс заходів щодо стимулювання розвитку лізингу, реалізованих у вигляді законодавчого пакету «Аграрний лізинг-2025», Антикризового протоколу АПАЛ та трьох авторських фінансових інструментів (САЛ, ЗЗП, Revenue sharing), що у сукупності здатні збільшити обсяг ринку до 47,8 млрд грн до 2030 р.

4. Дістало подальшого розвитку методичне забезпечення оцінки ефективності лізингових операцій через розроблення тристадійної моделі сценарного прогнозування (песимістичний, базовий, оптимістичний сценарії), АСІ-скорингу та Моделі ЕМВАЛ, що забезпечує синтез мікро-, мезо- та макrorівневих підходів до управління лізинговими відносинами в аграрному секторі. Сукупний монетизований ефект від реалізації запропонованих заходів оцінюється у 26,9 млрд грн/рік до 2030 р.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено наукове завдання щодо вдосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України в умовах воєнних викликів, післявоєнного відновлення та європейської інтеграції. Проведене дослідження дало змогу сформулювати такі висновки.

1. Узагальнення наукових підходів до дослідження лізингових відносин засвідчило, що лізинг є складним багатоаспектним економічним явищем, яке поєднує ознаки оренди, кредиту та інвестиційної діяльності. Обґрунтовано, що традиційне трактування лізингу як форми фінансування не повною мірою враховує особливості його функціонування в аграрному секторі. Запропоновано розглядати економічний механізм регулювання лізингових операцій як відкриту багаторівневу адаптивну систему взаємодії державних інституцій, фінансових посередників, лізингових компаній та аграрних товаровиробників, що інтегрує правову, фінансово-економічну, інституційну, організаційну та інформаційну підсистеми й забезпечує доступ аграрних підприємств до інвестиційних ресурсів для оновлення матеріально-технічної бази виробництва.
2. Встановлено, що організаційно-економічна специфіка аграрного виробництва суттєво впливає на формування, функціонування та ефективність лізингових операцій. Сезонність надходження доходів, нерівномірність грошових потоків, тривалі виробничі цикли, залежність від природно-кліматичних факторів, підвищений рівень воєнних ризиків, висока капіталомісткість технічного переоснащення та недостатній розвиток вторинного ринку сільськогосподарської техніки зумовлюють потребу в адаптованих фінансових інструментах. Доведено, що використання сезонно адаптованих графіків платежів, механізмів розподілу доходів та спеціалізованих схем фінансування дає змогу знизити навантаження на обігові кошти аграрних підприємств,

- підвищити платіжну дисципліну та зменшити ризики невиконання договірних зобов'язань.
3. Порівняльний аналіз міжнародного досвіду державного регулювання аграрного лізингу у США, Канаді, Німеччині, Франції, Нідерландах, Польщі, Угорщині та країнах Балтії підтвердив ефективність комплексних моделей, що поєднують державні гарантії, спеціалізовані фінансові інституції, податкові стимули, цифрові сервіси та програми підтримки модернізації аграрного виробництва. Встановлено, що найбільш придатними для адаптації в Україні є практики Польщі, Угорщини, Німеччини та Канади, де державна підтримка аграрного лізингу інтегрована в загальну систему розвитку сільського господарства, євроінтеграції та оновлення технічного потенціалу аграрного сектору. Доведено, що застосування гарантійних механізмів здатне забезпечити значний мультиплікативний ефект бюджетних інвестицій.
  4. Комплексний аналіз ринку аграрного лізингу України засвідчив його поступове відновлення після кризового падіння у 2022 році та перехід до траєкторії зростання у 2023–2025 роках. Прогнозований обсяг ринку у 2026 році становить 16,2 млрд грн, а реалізація запропонованих заходів створює передумови для його збільшення до 47–48 млрд грн до 2030 року. Встановлено, що частка НАК «Укראгролізинг» у структурі ринку істотно скоротилася, що відображає зростання ролі приватних лізингодавців. У структурі лізингового портфеля домінують трактори та зернозбиральні комбайни, на які припадає понад 60 % ринку, водночас частка сучасного енергоефективного обладнання, іригаційних систем, зерносушарок і технологій точного землеробства залишається недостатньою. Виявлено регіональну нерівномірність розвитку ринку та високу залежність малих і середніх агровиробників від програм державної підтримки.

5. Дослідження нормативно-правового та інституційного середовища дозволило виявити системні обмеження розвитку аграрного лізингу в Україні. До основних проблем віднесено фрагментарність законодавчої бази, відсутність спеціального нормативного регулювання аграрного лізингу, високу вартість фінансових ресурсів, недостатню цифровізацію процедур, складність судового захисту прав лізингодавців, тривалість процедур повернення предмета лізингу та неповну відповідність регуляторної системи стандартам ЄС. Побудована економетрична модель підтвердила статистично значущий вплив темпів економічного зростання, облікової ставки НБУ, рівня цифровізації фінансового сектору, обсягів довгострокового кредитування та тривалості судових процедур на обсяги нового лізингового фінансування.
6. Розвинуто методичні підходи до оцінювання бар'єрів розвитку аграрного лізингу шляхом комплексного врахування економічних, фінансово-ринкових, інституційних, нормативно-правових, технологічних та інформаційних чинників. Запропоновано Індекс бар'єрів розвитку лізингового ринку, який дав змогу встановити, що найбільший стримуючий вплив мають фінансово-ринкові та інституційно-правові обмеження, тоді як технологічні й інформаційні бар'єри мають нижчий, але стійкий негативний ефект. Застосування авторської методики «5D-аудиту» засвідчило недостатню ефективність чинного механізму регулювання та підтвердило необхідність його комплексного реформування.
7. Удосконалено методичний підхід до оцінювання ефективності лізингових операцій на основі Комплексного індексу ефективності лізингу, який враховує фінансово-економічні, виробничі, соціальні та ризикові параметри аграрного виробництва, а також сезонність грошових потоків і рівень ризику господарської діяльності. Апробація методики на вибірці аграрних підприємств підтвердила її практичну придатність для порівняльної оцінки результативності різних моделей

лізингового фінансування залежно від масштабу діяльності, виробничої спеціалізації та фінансового стану господарств. Запропонована шкала інтерпретації індексу дає змогу класифікувати лізингові операції за рівнем ефективності та використовувати результати оцінювання для прийняття управлінських рішень.

8. Обґрунтовано пріоритетні напрями вдосконалення економічного механізму регулювання аграрного лізингу в Україні, які охоплюють нормативно-правову, фінансово-економічну, інституційну, цифрову та євроінтеграційну складові. До них належать оновлення законодавчої бази, запровадження податкових стимулів і прискореної амортизації, розширення програм компенсації вартості лізингового фінансування, створення Фонду гарантування аграрного лізингу, реформування НАК «Укראгролізинг», розвиток цифрової платформи «Аграрний лізинг», удосконалення системи моніторингу та гармонізація регуляторного середовища з вимогами ЄС. Розрахунки показали, що комплексне впровадження цих заходів забезпечує взаємопідсилюючий ефект, а коефіцієнт синергії запропонованих напрямів становить 38 %, що підтверджує доцільність їх реалізації як єдиної системи регуляторних, фінансових та організаційних рішень.
9. Розроблено концептуальну модель економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України та організаційно-економічні підходи до взаємодії учасників ринку. Запропоновано створення Фонду гарантування аграрного лізингу як спеціалізованої державної небанківської фінансової установи з трирівневою системою гарантійної підтримки, що охоплює базову, пільгову та спеціальну підтримку залежно від категорії отримувача, регіону діяльності та пріоритетності проекту. Сформовано економічний механізм взаємодії аграрних підприємств і лізингових компаній, який охоплює модулі підбору контрагентів, скорингу, укладання договорів, моніторингу виконання зобов'язань та завершення або продовження

лізингової співпраці. Обґрунтовано, що технологічним ядром такого механізму має стати цифрова платформа «Аграрний лізинг», спрямована на зниження трансакційних витрат, підвищення доступності фінансування, поліпшення оцінювання ризиків і розширення доступу малих та середніх агровиробників до інвестиційних ресурсів.

Отримані результати свідчать, що удосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій є одним із ключових чинників технічної модернізації аграрного сектору України. Реалізація запропонованих підходів сприятиме підвищенню інвестиційної активності, оновленню матеріально-технічної бази сільського господарства, зниженню рівня зношеності техніки, зміцненню фінансової стійкості аграрних підприємств, посиленню конкурентоспроможності аграрної економіки та інтеграції ринку аграрного лізингу України до європейського фінансово-економічного простору в умовах післявоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрний сектор України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підруч. для вузів. 2-е вид. Київ : КНЕУ, 2002. 624 с.
3. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз. Київ : КНЕУ, 2006. 292 с.
4. Аранчій В. І. Фінанси підприємств : навч. посіб. Полтава : РВВ ПДАА, 2010. 186 с.
5. Бечко П. К., Лиса Н. В. Лізингові операції в аграрному секторі: теорія і практика. Умань : УНУС, 2020. 218 с.
6. Білик М. Д. Управління фінансами державних підприємств. Київ : Знання, 2003. 312 с.
7. Бланк І. О. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. Київ : Ніка-Центр, 2004. 528 с.
8. Борисова В. А. Методологія системних досліджень у менеджменті. Харків : ХНАДУ, 2020. 224 с.
9. Боришкевич І. І. Оцінка ефективності лізингових операцій на підприємствах аграрного сектору. Економіка АПК. 2022. № 4. С. 45–52.
10. Буряк І. В. Зональні особливості оцінки лізингових активів в АПК. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2023. 142 с.
11. Буряк І. В. Ринково-орієнтоване регулювання лізингових відносин: теорія та практика. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2022. 198 с.
12. Василик О. Д. Теорія фінансів. Київ : НІОС, 2000. 416 с.
13. Вахненко Т. П. Зовнішній борг України: проблеми регулювання та управління. Київ : Фенікс, 2006. 320 с.
14. Вища рада правосуддя. Звіт про стан здійснення правосуддя в Україні у 2023 році. Київ : ВРП, 2024. URL: <https://hcj.gov.ua> (дата звернення: 20.03.2025).

15. Внукова Н. М. Лізинг: теорія і практика. Київ : Либідь, 2005. 304 с.
16. Вовченко О. С. Економічний механізм управління лізинговою діяльністю в аграрних підприємствах : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Київ, 2021. 234 с.
17. Гавлюк О. В. Фінансовий лізинг як форма активізації інвестиційної діяльності. Інноваційна економіка. 2022. № 3. С. 78–85.
18. Гаврилюк О. В. Особливості фінансового та операційного лізингу в аграрному секторі. Агросвіт. 2022. № 8. С. 52–59.
19. Гайдучий П. І. Аграрна реформа і розвиток ринку лізингу в Україні. Економіка України. 2023. № 3. С. 28–41.
20. Геєць В. М. Економічна безпека України: інституційні та фінансові аспекти. Київ : НБУ, 2022. 312 с.
21. Геєць В. М. Інвестиційний мультиплікатор та ефективність державного регулювання. Економіка України. 2023. № 4. С. 12–25.
22. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 18–22. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 10.02.2025).
23. Гречко А. В. Оцінка ефективності лізингу в системі відтворення основних засобів підприємств. Проблеми економіки. 2023. № 1. С. 142–150.
24. Гудзь О. Є. Фінансове забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. Київ : ІАЕ УААН, 2019. 432 с.
25. Державна митна служба України. Звіт про результати діяльності Державної митної служби України за 2023 рік. Київ : ДМСУ, 2024. URL: <https://customs.gov.ua> (дата звернення: 25.03.2025).
26. Державна служба статистики України. Статистичний щорічник України за 2023 рік. Київ : Інформаційно-аналітичне агентство, 2024. 455 с. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.03.2025).
27. Дем'яненко М. Я. Фінансові проблеми аграрних підприємств. Фінанси України. 2021. № 7. С. 62–71.

28. Дем'яненко М. Я., Саблук П. Т. Кредитування і страхування сільськогосподарського виробництва. Київ : ІАЕ УААН, 2003. 263 с.
29. Діброва А. Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика. Київ : Формат, 2020. 488 с.
30. Дзюблюк О. В. Економічний механізм регулювання інвестиційної діяльності в аграрному секторі. Київ : Інститут аграрної економіки, 2023. 214 с.
31. Дзюблюк О. В. Методологічні засади дослідження фінансових інструментів в АПК. Київ : Інститут аграрної економіки, 2022. 176 с.
32. Єрмаков О. Ю. Фінансування технічного переоснащення аграрних підприємств: порівняльний аналіз форм залучення коштів. Агросвіт. 2023. № 12. С. 14–22.
33. Єщенко П. С. Лізинг і його роль в інвестиційній діяльності підприємства. Економіка підприємства. 2020. № 6. С. 34–42.
34. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. №№ 3–4. Ст. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 10.02.2025).
35. Зубець М. В., Ситник В. П. Матеріально-технічна база аграрного виробництва. Київ : Аграрна наука, 2021. 316 с.
36. Калінеску Т. В. Стратегічний потенціал підприємства: формування та розвиток. Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. 272 с.
37. Карп'як Я. С. Механізм лізингового фінансування в аграрному секторі: теорія і практика. Актуальні проблеми економіки. 2022. № 2. С. 89–97.
38. Кириленко І. Г. Трансформаційні перетворення у сільськогосподарському виробництві. Економіка АПК. 2022. № 1. С. 5–14.
39. Кириченко О. А., Єрмоєнко Г. І. Особливості лізингу сільськогосподарської техніки в умовах воєнного стану. Агросвіт. 2023. № 11. С. 34–42. DOI: 10.32702/2306-6792.2023.11.
40. Кіреєва Е. А. Механізм управління лізинговими відносинами: регіональний аспект. Держава та регіони. 2023. № 3. С. 56–64.

41. Коваленко Н. В. Адаптивність економічних механізмів в умовах зовнішніх шоків. Економічний вісник. 2024. № 1. С. 34–47.
42. Коваленко Н. В. Якісні індикатори ефективності регуляторних механізмів. Регіональна економіка. 2023. № 3. С. 56–69.
43. Коваль О. П. Класифікація видів лізингу у вітчизняній та зарубіжній практиці. Фінансовий простір. 2022. № 1(45). С. 78–90.
44. Ковтун О. І. Лізингові відносини в аграрному секторі України: проблеми та перспективи. Проблеми агропромислового комплексу. 2023. № 2. С. 33–41.
45. Кравчук Н. Я. Дивергенція глобального фінансового простору. Київ : Знання, 2012. 434 с.
46. Кривов'яз Т. В. Особливості застосування лізингу в аграрному секторі в умовах воєнного часу. Агросвіт. 2023. № 22. С. 39–45.
47. Кучер С. М. Гібридні фінансові інструменти в аграрному секторі. Фінанси України. 2023. № 7. С. 33–46.
48. Кучер С. М. Лізинг як інструмент фінансування інноваційного розвитку сільського господарства. Фінанси України. 2022. № 5. С. 45–58.
49. Кучер С. М. Трансформація регуляторних парадигм на ринку лізингових послуг. Фінансовий ринок України. 2023. № 2. С. 71–84.
50. Лук'яненко Д. Г. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності. Київ : КНЕУ, 2005. 204 с.
51. Лупенко Ю. О. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2021. 376 с.
52. Лупій С. М. Державна підтримка аграрного сектору: міжнародний досвід та уроки для України. Економіка АПК. 2022. № 8. С. 12–21.
53. Луценко І. С. Транзакційні витрати у сфері аграрного лізингу: методологія та практика оцінювання. Економіка АПК. 2022. № 9. С. 56–67.
54. Луць В. В. Контракти у підприємницькій діяльності : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 560 с.

55. Лузан Ю. Я. Стратегія розвитку агропродовольчого комплексу України в умовах трансформацій. Економіка АПК. 2021. № 5. С. 3–15.
56. Майданик Р. А. Цивільне право: загальна частина. Київ : Алерта, 2012. 472 с.
57. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : КНЕУ, 2004. 376 с.
58. Малік М. Й. Підприємництво і розвиток сільських територій. Економіка АПК. 2020. № 7. С. 3–10.
59. Маринич Т. О. Методи розрахунку лізингових платежів: порівняльний аналіз. Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства. 2021. № 4. С. 65–73.
60. Маслак О. І. Лізинг: теорія і практика. Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2009. 270 с.
61. Матвієнко П. В. Цифровізація фінансового сектору як чинник розвитку лізингового ринку. Фінанси України. 2023. № 9. С. 47–58.
62. Мельник Л. Г. Інституційні засади розвитку лізингового ринку в умовах економічної трансформації. Економіка АПК. 2021. № 3. С. 112–125.
63. Мельник Л. Г. Ризик-менеджмент у лізингових відносинах: інституційний вимір. Економіка та держава. 2022. № 6. С. 89–101.
64. Михайленко О. Г. Регіональні особливості розвитку аграрного лізингу в Україні. Регіональна економіка. 2022. № 4. С. 112–121.
65. Міністерство економіки доквілля та сільського господарства України. Звіт про реалізацію заходів державної підтримки агропромислового комплексу за 2023 рік. Київ : МЕДСГ України, 2024. URL: <https://minagro.gov.ua> (дата звернення: 25.03.2025).
66. Міністерство фінансів України. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності. Наказ Мінфіну від 28.03.2013 № 433. URL: <https://minfin.gov.ua> (дата звернення: 10.02.2025).
67. Міністерство фінансів України. МСФЗ 16 «Оренда» : міжнародний стандарт фінансової звітності, прийнятий Радою з Міжнародних

- стандартів бухгалтерського обліку. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_062 (дата звернення: 10.02.2025).
68. Міністерство юстиції України. Звіт про роботу органів та підрозділів примусового виконання рішень за 2023 рік. Київ : Мін'юст, 2024. URL: <https://minjust.gov.ua> (дата звернення: 20.03.2025).
69. Міністерство юстиції України. Звіт про функціонування Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень у 2023 році. Київ : Мін'юст, 2024. URL: <https://minjust.gov.ua> (дата звернення: 20.03.2025).
70. Місюк М. В. Ефективність державних програм підтримки матеріально-технічного переоснащення агропідприємств. Агроінком. 2022. № 9–10. С. 54–60.
71. Морозов О. В. Методологічні аспекти оцінки ефективності лізингу в аграрному секторі. Інноваційна економіка. 2023. № 1–2. С. 90–96.
72. Мороз О. С. Лізинг у системі інвестиційного забезпечення аграрного виробництва. Економіка АПК. 2021. № 6. С. 45–54.
73. НАК «Украгролізинг». Річна фінансова звітність за 2025 рік (Форми 1–4 з КЕП). Київ : НАК «Украгролізинг», 2026. URL: <https://ukragroleasing.com.ua/informacziya-dlya-akczioneriv-ta-stejkholderiv/> (дата звернення: 09.06.2026).
74. НАК «Украгролізинг». Фактична поставка сільськогосподарської техніки на умовах фінансового лізингу в 2002–2026 роках по групах : офіційні дані станом на 22.04.2026. URL: <https://ukragroleasing.com.ua> (дата звернення: 09.06.2026).
75. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Підсумки діяльності страховиків за 2023 рік. Київ : Нацкомфінпослуг, 2024. URL: <https://nfp.gov.ua> (дата звернення: 01.04.2025).
76. Національний банк України. Огляд небанківського фінансового сектору. Березень 2025 року. Київ : НБУ, 2025. URL:

- https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2025-03.pdf (дата звернення: 20.04.2025).
77. Національний банк України. Фінансова стабільність: статистичні матеріали. Київ : НБУ, 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (дата звернення: 20.03.2025).
  78. Нелеп В. М. Планування на аграрному підприємстві. 3-є вид. Київ : КНЕУ, 2021. 496 с.
  79. Олійник О. В. Фінансова стійкість сільськогосподарських підприємств. Харків : ХНАДУ, 2020. 268 с.
  80. Осипчук Л. Л. Удосконалення системи фінансування аграрного виробництва на основі лізингових механізмів. Облік і фінанси АПК. 2022. № 3. С. 61–68.
  81. Пасічник Т. О., Якубенко В. В. Аналіз ефективності використання основних засобів аграрних підприємств. Вісник ЖНАЕУ. 2023. № 1. С. 175–183.
  82. Перехрест Л. М. Ризики лізингових операцій в аграрному секторі: оцінка та управління. Вісник аграрної науки. 2023. № 4. С. 67–75.
  83. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств. Київ : КНЕУ, 2008. 552 с.
  84. Поліщук Н. В. Ефективність використання основних засобів аграрних підприємств в умовах воєнного стану. Економіка та управління АПК. 2023. № 2. С. 44–55.
  85. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на 2022–2027 роки» від 13.09.2021 № 1137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.04.2025).
  86. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 49. Ст. 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15> (дата звернення: 10.02.2025).

87. Про фінансовий лізинг : Закон України від 04.02.2021 № 1201-ІХ. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 18. Ст. 143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20> (дата звернення: 10.02.2025).
88. Романів Є. М. Страхування в системі аграрного лізингу. Страхова справа. 2022. № 3(87). С. 22–28.
89. Саблук П. Т. Аграрна реформа і розвиток аграрних відносин. Економіка АПК. 2020. № 10. С. 3–11.
90. Сахацький М. П. Лізинг у системі фінансування аграрного виробництва. Миколаїв : МНУ, 2021. 184 с.
91. Скоромний А. А. Фінансове планування в аграрному секторі: адаптація до воєнних реалій. Агросвіт. 2024. № 5. С. 28–36.
92. Стецюк П. А. Стратегія і тактика управління фінансовими ресурсами аграрних підприємств. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2020. 372 с.
93. Танклевська Н. С., Рубець В. Г. Розвиток лізингу як альтернативного інструменту кредитування аграрного бізнесу. Економічний аналіз. 2023. Т. 33, № 2. С. 220–226.
94. Терещенко О. І. Методологія оцінки ефективності економічних механізмів регулювання. Київ : КНЕУ, 2021. 245 с.
95. Терещенко О. І. Регуляторна стабільність як основа інвестиційної довіри. Київ : КНЕУ, 2024. 198 с.
96. Терещенко О. І. Теорія асиметричного розподілу фінансових ризиків. Київ : Вид-во «Фенікс», 2020. 310 с.
97. Томілін О. О. Механізм відшкодування витрат по лізингу у аграрному секторі. Наукові праці НУБіП України. 2022. Вип. 363. С. 235–243.
98. Українське об'єднання лізингодавців. Огляд ринку лізингу України за 2022 рік. Київ : УОЛ, 2023. URL: <https://uul.com.ua/category/statystyka/> (дата звернення: 01.03.2025).
99. Українське об'єднання лізингодавців. Огляд ринку лізингу України за 2023–2024 роки. Київ : УОЛ, 2024. URL: <https://uul.com.ua/category/statystyka/> (дата звернення: 01.04.2025).

100. Українське об'єднання лізингодавців. Ринок лізингу України: аналітичний огляд за підсумками 2024 року. Київ : УОЛ, 2025. URL: <https://uul.com.ua/category/statystyka/> (дата звернення: 01.04.2025).
101. Харченко В. В. Цифрова трансформація аграрного ринку: перспективи для лізингових послуг. Інформаційні технології в агрокомплексі. 2024. № 1. С. 90–101.
102. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.02.2025).
103. Черневко В. В. Механізм державного регулювання аграрного ринку в контексті євроінтеграції. Науковий вісник НУБіП України. 2023. Вип. 292. С. 105–114.
104. Чорна Л. О. Аналіз ефективності лізингу сільськогосподарської техніки в Україні. Агробізнес сьогодні. 2023. № 3. С. 54–61.
105. Шпикуляк О. Г. Інститути аграрного ринку в системі розвитку сільськогосподарського виробництва і підприємництва. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2020. 452 с.
106. Шубравська О. М. Державне регулювання фінансових ринків в аграрному секторі. Харків : Вид-во ХНЕУ, 2023. 187 с.
107. Шубравська О. М. Проактивне регулювання фінансових ринків: теорія та практика. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2024. 224 с.
108. Яворська Т. І. Малий агробізнес: особливості фінансового забезпечення та лізингу. Львів : ЛНАУ, 2022. 198 с.
109. Яковенко Р. В. Державне регулювання і ринок: словник ключових понять та категорій. Кропивницький : ЦНТУ, 2021. 388 с.
110. Юрченко Г. М. Сценарне планування в аграрному бізнесі: методологія та практика. Бізнес Інформ. 2023. № 4. С. 118–125.
111. Ціщора Д. І. Роль державних лізингових компаній у фінансовому забезпеченні аграрного виробництва. Економіка АПК. 2023. № 6. С. 78–88.

112. Ціомальчук О. Л., Кірейцева О. В. Агролізінг в системі формування ланцюгів доданої вартості в аграрному секторі. Грааль науки. 2026. № 68.
113. Ціомальчук О. Л., Кірейцева О. В. Економічна діяльність національних лізингових компаній у воєнний період. Грааль науки. 2024. № 44.
114. Ціомальчук О. Л., Кірейцева О. В. Роль лізингових компаній в інвестиційному та матеріально-технічному забезпеченні аграрного виробництва в умовах воєнного часу. Грааль науки. 2025. № 57.
115. Ціомальчук О. Л., Кірейцева О. В. Специфіка міжнародного лізингу. Економіка і управління бізнесом. 2023. Т. 14. № 2.
116. Brealey R. A., Myers S. C., Allen F. Principles of Corporate Finance. 14th ed. New York : McGraw-Hill Education, 2022. 896 p.
117. Directive 2014/17/EU of the European Parliament and of the Council of 4 February 2014 on credit agreements for consumers relating to residential immovable property. Official Journal of the European Union. 2014. L 60. P. 34–85. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014L0017> (дата звернення: 10.02.2025).
118. Dubois P. Leasing and Agricultural Investment: A Comparative Study of Regulatory Frameworks. Paris : Editions Economica, 2020. 198 p.
119. Dubois P. Network Ecosystems in Agricultural Leasing: Institutional Perspectives. Journal of Institutional Economics. 2022. Vol. 18, No. 4. P. 512–531.
120. European Bank for Reconstruction and Development. EBRD backs Ukraine's leading leasing company with 20 million euro guarantee. London : EBRD, 2023. URL: <https://www.ebrd.com/news/2023/ebrd-backs-ukraines-leading-leasing-company-with-20-million-guarantee.html> (дата звернення: 01.04.2025).
121. European Bank for Reconstruction and Development. Leasing Development Group: Policy and Regulatory Framework for Leasing in Ukraine. London : EBRD, 2023. 88 p.

122. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). *Leasing Markets in Transition Economies: Theory and Practice*. London : EBRD, 2021. 134 p.
123. European Commission. *The Common Agricultural Policy at a Glance*. Brussels : EC, 2024. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance_en (дата звернення: 01.04.2025).
124. Iusupova O., Kovalenko S. Leasing as a Tool for Agricultural Modernization in Post-Soviet Countries. *Journal of Agricultural Finance Review*. 2023. Vol. 83, No. 1. P. 88–104.
125. Jensen M. C., Meckling W. H. Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics*. 1976. Vol. 3, No. 4. P. 305–360.
126. Kovalenko S. Scenario-Based Forecasting of Agricultural Leasing Markets in Transition Economies. *Eastern European Economics*. 2024. Vol. 62, No. 2. P. 145–168.
127. Leaseurope. *Annual Survey 2023: Key Facts and Figures from European Leasing and Auto Finance Markets*. Brussels : Leaseurope, 2024. URL: <https://www.leaseurope.org> (дата звернення: 01.04.2025).
128. Leaseurope. *The Role of Leasing in the Real Economy: Theoretical Foundations and Policy Implications*. Brussels : Leaseurope Publications, 2023. 112 p.
129. Miller M. H., Modigliani F. Debt and Taxes. *Journal of Finance*. 1977. Vol. 32, No. 2. P. 261–275.
130. North D. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 152 p.
131. North D. *Understanding the Process of Economic Change*. Princeton : Princeton University Press, 2005. 187 p.
132. OECD. *Agricultural Outlook 2023–2032*. Paris : OECD Publishing, 2023. 355 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/08801ab7-en> (дата звернення: 01.04.2025).

133. OECD. Financial Instruments for Agricultural Development: A Regulatory Perspective. Paris : OECD Publishing, 2022. 156 p.
134. Williamson O. E. The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting. New York : Free Press, 1985. 450 p.
135. Wolff E. Leasing as a Development Finance Tool: European Experience and Implications for Ukraine. European Business Review. 2023. Vol. 35, No. 4. P. 412–430.
136. World Bank. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment: February 2022 – February 2024. Washington : World Bank Group, 2024. 196 p. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine> (дата звернення: 15.03.2025).
137. Zielinski T., Kowalski M. Agricultural Leasing Policy in EU Accession Countries: Lessons for Post-War Reconstruction. Agricultural Economics. 2024. Vol. 70, No. 1. P. 55–72.

ДОДАТКИ

Додаток А

Алгоритм розрахунку КЕЕЛ та шкала інтерпретації

Крок 1. Збір вхідних даних: баланс і звіт про фінансові результати за 3 роки; параметри лізингової угоди (вартість, строк, ставка, графік платежів); виробничі показники до та після введення лізингового об'єкта; дані щодо зайнятості.

Крок 2. Розрахунок блокових показників: (Ф) $K_{еп} = \Delta \text{Прибуток} / \Sigma \text{Лізингові платежі}$; (В) $P_{вп} = (ВП_1 - ВП_0) / ВП_0$; (С) $I_{зм} = Ч_{факт} / Ч_{норм}$; (Р) $K_{зр} = 1 - (\sigma_1 / \sigma_0)$.

Крок 3. Нормування до шкали [0;2] та зважування: $КЕЕЛ = 0,35 \cdot \Phi + 0,40 \cdot В + 0,15 \cdot С + 0,10 \cdot Р$.

Крок 4. Інтерпретація: $КЕЕЛ < 0,8$ – неефективно; $0,8-1,0$ – задовільно; $1,0-1,3$ – ефективно; $> 1,3$ – високоефективно.

Додаток Б

**Зведені дані по обстеженим підприємствам
(2024 р., вибірка 45 підприємств)**

№	Підприємство	Регіон	Площа, га	Об'єкт лізингу	КЕЕЛ	Ефективність
1	Агро-Альфа	Вінницька	2 340	Комбайн	1,52	Високоєфективно
2	Нива-Плюс	Полтавська	870	Трактор	1,18	Ефективно
3	ФГ Степове	Дніпропетровська	320	Сівалка	0,88	Задовільно
4	Колос-Агро	Вінницька	4 100	Комбайн+трактор	1,47	Високоєфективно
5	Зернопром	Полтавська	1 250	Зрошення	1,31	Ефективно
6	АФ Зоря	Черкаська	780	Трактор	1,14	Ефективно
7	ТОВ Лан	Херсонська	2 900	Комбайн	0,79	Задовільно
8	Агросвіт	Вінницька	5 400	Комплекс техніки	1,38	Високоєфективно
9	ФГ Надія	Дніпропетровська	410	Сівалка	0,91	Задовільно
10	Степ-Агро	Полтавська	3 200	Комбайн	1,44	Високоєфективно
11	СТОВ Світанок	Сумська	3 760	Сівалка	0,93	Задовільно
12	ФГ Полісся	Черкаська	4 170	Комплекс техніки	1,34	Високоєфективно
13	ТОВ Південь	Черкаська	4 980	Обприскувач	1,32	Високоєфективно
14	ФГ Союз	Хмельницька	3 980	Трактор	1,18	Ефективно
15	АФ Промінь- Резерв	Чернігівська	1 090	Трактор	0,85	Задовільно
16	ПП Берег	Хмельницька	3 910	Грунтообробний комплекс	1,35	Високоєфективно
17	ТОВ Веселка- Сервіс	Чернігівська	2 030	Сівалка	1,19	Ефективно
18	ФГ Колос- Стандарт	Чернігівська	850	Комбайн	1,20	Ефективно
19	ТОВ Веселка- Трейд	Хмельницька	3 500	Грунтообробний комплекс	1,56	Високоєфективно
20	ПП Буг	Чернігівська	1 700	Розкидач добрив	1,04	Ефективно
21	АФ Колос	Миколаївська	4 360	Комбайн+трактор	1,26	Ефективно
22	АФ Буг	Херсонська	1 400	Грунтообробний комплекс	0,94	Задовільно
23	ТОВ Перемога	Одеська	4 220	Причіп тракторний	1,47	Високоєфективно

№	Підприємство	Регіон	Площа, га	Об'єкт лізингу	КЕЕЛ	Ефективність
24	ПП Світанок	Черкаська	390	Грунтообробний комплекс	0,96	Задовільно
25	ФГ Файна	Кіровоградська	4 730	Жатка	0,82	Задовільно
26	ТОВ Хлібороб	Кіровоградська	5 400	Розкидач добрив	1,50	Високоєфективно
27	ФГ Перемога	Хмельницька	5 470	Сівалка	0,96	Задовільно
28	ФГ Дністер-Холдинг	Запорізька	280	Жатка	1,57	Високоєфективно
29	ТОВ Союз	Дніпропетровська	2 740	Трактор	0,66	Неєфективно
30	ПП Світ	Херсонська	1 560	Грунтообробний комплекс	1,15	Ефективно
31	АФ Промінь	Хмельницька	2 440	Зрошення	1,12	Ефективно
32	СТОВ Світанок-Плюс	Тернопільська	5 570	Трактор	1,41	Високоєфективно
33	ТОВ Нива	Чернігівська	2 630	Комбайн	1,17	Ефективно
34	СТОВ Злак-Стандарт	Запорізька	600	Трактор	1,07	Ефективно
35	АФ Зерно-Партнер	Чернігівська	5 120	Жатка	1,46	Високоєфективно
36	ТОВ Кооператив-Груп	Тернопільська	4 480	Комбайн	0,87	Задовільно
37	СТОВ Степ	Чернігівська	1 390	Комбайн+трактор	1,53	Високоєфективно
38	ТОВ Чорнозем-Захід	Тернопільська	3 130	Комбайн+трактор	0,88	Задовільно
39	АФ Злак-Стандарт	Дніпропетровська	430	Комбайн+трактор	0,63	Неєфективно
40	ФГ Врожай	Кіровоградська	880	Обприскувач	1,54	Високоєфективно
41	ТОВ Хлібороб-Стандарт	Харківська	4 930	Обприскувач	0,98	Задовільно
42	ФГ Розвиток	Запорізька	900	Комбайн	1,57	Високоєфективно
43	ТОВ Колос	Полтавська	1 890	Розкидач добрив	1,56	Високоєфективно
44	ФГ Лан	Вінницька	450	Трактор	0,92	Задовільно
45	Агро-Схід	Дніпропетровська	3 700	Комбайн	1,44	Високоєфективно

Джерело: складено автором за результатами польових досліджень 2024 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

АНКЕТА

дослідження взаємодії аграрних підприємств і лізингових компаній
(для лізингоодержувачів – аграрних підприємств)

Шановний респонденте!

Дане дослідження проводиться в рамках підготовки дисертаційної роботи на тему «Удосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України». Мета опитування – виявлення реальних проблем і потреб аграрних підприємств у сфері використання лізингу для оновлення матеріально-технічної бази.

Анкета є анонімною. Отримані відповіді будуть використані виключно в узагальненому вигляді для наукових цілей. Просимо відповідати відверто – Ваша думка дуже важлива для отримання достовірних результатів.

Заповнення анкети займає приблизно 15–20 хвилин. Будь ласка, оберіть один або кілька варіантів відповіді (де зазначено), або запишіть власний варіант у відведеному рядку.

Дякуємо за участь!

БЛОК I. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПІДПРИЄМСТВО

---

1. Організаційно-правова форма підприємства:

- Фермерське господарство (ФГ)
- Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ)
- Акціонерне товариство (АТ)
- Приватне підприємство (ПП)
- Сільськогосподарський виробничий кооператив
- Інше: _____

2. Площа сільськогосподарських угідь підприємства (га):

- До 100 га
- 101–500 га
- 501–1000 га
- 1001–3000 га

- 3001–5000 га
- Понад 5000 га

3. Основні напрями виробничої діяльності (можна обрати кілька):

- Рослинництво (зернові, олійні культури)
- Рослинництво (овочівництво, садівництво)
- Тваринництво (велика рогата худоба)
- Тваринництво (свинарство, птахівництво)
- Змішане виробництво (рослинництво + тваринництво)
- Інше: _____

4. Регіон (область) розташування підприємства:

Область:

---

5. Рік заснування підприємства:

Рік:

---

6. Середньорічна чисельність працівників:

- До 10 осіб
- 11–50 осіб
- 51–100 осіб
- 101–250 осіб
- Понад 250 осіб

7. Середньорічний обсяг реалізації продукції (тис. грн):

- До 5 000
- 5 001–20 000
- 20 001–50 000
- 50 001–100 000
- Понад 100 000

БЛОК II. ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ЛІЗИНГУ

---

8. Чи використовує Ваше підприємство лізинг як інструмент фінансування придбання техніки або обладнання?

- Так, використовуємо зараз
- Так, використовували раніше, але зараз ні
- Ні, ніколи не використовували

Якщо відповідь «Ні, ніколи не використовували» – переходьте до Блоку V.

9. Скільки лізингових договорів було укладено підприємством за останні 5 років?

- 1 договір
- 2–3 договори
- 4–6 договорів
- 7–10 договорів
- Більше 10 договорів

10. Які об'єкти отримувалися в лізинг? (можна обрати кілька)

- Зернозбиральні комбайни
- Трактори
- Сівалки, ґрунтообробні машини
- Обприскувачі
- Зрошувальне обладнання
- Обладнання для точного землеробства (GPS, дрони, сенсори)
- Обладнання для зберігання та переробки продукції
- Тваринницьке обладнання
- Транспортні засоби
- Інше: _____

11. Яка загальна вартість лізингового майна, що перебуває/перебувало у Вашому користуванні? (тис. грн)

- До 1 000
- 1 001–5 000
- 5 001–15 000
- 15 001–50 000
- Понад 50 000

12. Середній строк Ваших лізингових договорів:

- До 2 років
- 2–3 роки
- 4–5 років
- 6–7 років
- Більше 7 років

13. Середня відсоткова (лізингова) ставка за договорами, % річних:

- До 10%
- 10–14%

- 15–18%
- 19–22%
- Понад 22%
- Важко оцінити

14. З якими лізинговими компаніями / установами Ваше підприємство співпрацювало? (можна обрати кілька)

- Державний лізинговий фонд (НАК «Укragenrolізинг»)
- Комерційні банківські лізингові компанії
- Незалежні небанківські лізингові компанії
- Лізингові підрозділи виробників техніки (John Deere, CLAAS тощо)
- Інше: _____

15. Яким чином відбувалася оплата лізингових платежів?

- Рівномірні щомісячні платежі
- Рівномірні щоквартальні платежі
- Платежі, пристосовані до сезону виробництва (більші після збору врожаю)
- Комбінована оплата (гроші + продукція в натуральній формі)
- Інший порядок: _____

БЛОК III. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЯКОСТІ ВЗАЄМОДІЇ

16. Як змінився обсяг виробництва після отримання техніки в лізинг?

- Суттєво зріс (більше ніж на 20%)
- Помірно зріс (на 5–20%)
- Практично не змінився
- Дещо знизився
- Важко оцінити

17. Оцініть вплив лізингу на ключові показники діяльності Вашого підприємства (за шкалою 1–5, де 1 – суттєво погіршило, 5 – суттєво покращило):

Обведіть або позначте відповідну цифру.

Показник	1	2	3	4	5	В/В
Обсяг виробленої продукції						
Врожайність / продуктивність						
Рентабельність виробництва						
Якість виробленої продукції						

Показник	1	2	3	4	5	В/В
Продуктивність праці						
Фінансовий стан підприємства						
Рівень зношення техніки						
Конкурентоспроможність підприємства						

18. Оцініть якість взаємодії з Вашою лізинговою компанією (за шкалою 1–5):

Аспект взаємодії	1	2	3	4	5	В/В
Прозорість умов лізингового договору						
Зручність графіку лізингових платежів						
Якість консультацій перед підписанням договору						
Оперативність розгляду вашої заявки						
Якість сервісного супроводу протягом дії договору						
Комунікація з менеджером компанії						
Гнучкість компанії при виникненні фінансових труднощів						
Прозорість умов страхування об'єкта лізингу						

19. Чи мали Ви труднощі з виконанням лізингових зобов'язань?

- Ні, ніколи не виникало проблем
- Так, були прострочення платежів через сезонну нестачу коштів
- Так, були прострочення через несприятливі погодні умови / неврожай
- Так, були прострочення через зовнішні шоки (ковід, війна)
- Так, виникали суперечки щодо умов договору
- Інше: _____

20. Як лізингова компанія реагувала на Ваші фінансові труднощі?

- Пропонувала реструктуризацію або відстрочку без зайвих умов
- Погоджувалась на реструктуризацію, але з додатковими штрафами / умовами

- Реагувала формально, без індивідуального підходу
- Відразу вимагала повернення майна або сплати неустойки
- Ця ситуація не виникала

21. Чи плануєте Ви надалі використовувати лізинг?

- Так, обов'язково – це ефективний інструмент для нашого підприємства
- Так, але лише якщо покращаться умови (ставки, процедури)
- Важко сказати – залежить від зовнішніх умов
- Ні, надаємо перевагу іншим джерелам фінансування

БЛОК IV. БАР'ЄРИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

22. Які основні перешкоди заважають ефективнішому використанню лізингу у Вашому підприємстві? (оцініть кожен за ступенем впливу: 1 – не впливає, 5 – дуже суттєво впливає)

Бар'єр	1	2	3	4	5	В/В
Висока відсоткова (лізингова) ставка						
Завищені вимоги до застави або фінансової звітності						
Складність і тривалість процедури оформлення документів						
Обмежений вибір об'єктів лізингу (техніки, обладнання)						
Відсутність знань про умови та можливості лізингу						
Відсутність спеціалізованого консультативного супроводу						
Сезонна невідповідність графіку платежів і доходів						
Труднощі з отриманням страхування предмета лізингу						
Небажання лізингодавців працювати з малими господарствами						
Недосконале законодавство у сфері лізингу						
Нестабільна економічна та безпекова ситуація в країні						

23. Які заходи, на Вашу думку, найбільше сприяли б розвитку ринку аграрного лізингу? (оберіть не більше 5 найважливіших)

- Зниження відсоткових ставок за лізингом (державна компенсація різниці)
- Спрощення процедур отримання лізингу (єдине вікно, онлайн-подача)
- Запровадження сезонних схем лізингових платежів
- Розширення переліку техніки, доступної через Державний лізинговий фонд
- Створення державного фонду гарантій для аграрного лізингу
- Запровадження податкових пільг для учасників лізингових відносин
- Розвиток онлайн-платформи для порівняння пропозицій лізингодавців
- Впровадження безкоштовного консультаційного сервісу для агровиробників
- Розвиток обов'язкового агрострахування як супутнього продукту до лізингу
- Залучення міжнародних фінансових організацій (ЄБРР, МФК) для здешевлення ресурсів
- Введення системи репутації (кредитної картки) для агровиробників-лізингоодержувачів
- Інше: _____

24. Чи відомо Вам про існування ПАТ «УкрАгроЛізинг» ?

- Так, ми зверталися до ПАТ «УкрАгроЛізинг» і отримали техніку
- Так, знаємо, але не зверталися
- Ні, не знали про існування
- Знали, але умови нас не влаштовували

25. Яким чином Ви зазвичай отримуєте інформацію про лізингові пропозиції? (можна обрати кілька)

- Від представників лізингових компаній (особистий контакт)
- Через інтернет (сайти компаній, пошукові системи)
- Від інших агровиробників – знайомих, сусідів
- Через галузеві асоціації та аграрні виставки
- Через банки, що є партнерами лізингових компаній
- Через регіональні дорадчі центри
- Через рекламу (телебачення, преса)
- Інше: _____

26. Що, на Вашу думку, є найбільш важливим при виборі лізингодавця? (розставте пріоритети від 1 до 5, де 1 – найважливіше)

Впишіть цифри від 1 до 5 у рядки навпроти кожного критерію.

Критерій вибору лізингодавця	Пріоритет (1–5)
Низька відсоткова ставка	
Гнучкість умов (сезонні платежі, відстрочки)	
Репутація та надійність лізингодавця	
Широкий вибір техніки та обладнання	
Якість сервісного супроводу після укладення договору	

БЛОК V. ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ, ЩО НЕ ВИКОРИСТОВУВАЛИ ЛІЗИНГ

Цей блок заповнюють лише підприємства, що відповіли «Ні, ніколи не використовували» у питанні 8. Решта переходить до Блоку VI.

27. Чому Ваше підприємство не використовувало лізинг? (можна обрати кілька)

- Не вистачає власних коштів навіть на перший внесок і страхування
- Ставки занадто високі – лізинг не вигідний порівняно з кредитом
- Процедура занадто складна і непрозора
- Недостатньо інформації про умови та переваги лізингу
- Вважаємо, що лізинг не підходить для нашого типу господарства
- Не було потреби в оновленні техніки
- Використовуємо кредит або власні кошти
- Інше: _____

28. За яких умов Ваше підприємство розглянуло б можливість використання лізингу?

- Якщо ставка не перевищуватиме 10% річних
- Якщо буде доступна державна програма зі спрощеними вимогами
- Якщо будуть запроваджені сезонні графіки платежів
- Якщо з'явиться зручна інформаційна платформа для порівняння умов
- Навряд чи розглянемо лізинг у найближчі 3 роки
- Інше: _____

БЛОК VI. ЗАГАЛЬНІ ОЦІНКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

29. Як Ви загалом оцінюєте рівень розвитку ринку аграрного лізингу в Україні на сьогодні?

- Дуже низький – ринок практично не розвинений
- Нижче середнього – є певні пропозиції, але умови несприятливі
- Середній – ринок функціонує, але потребує суттєвого розвитку
- Вище середнього – ринок розвивається, хоча є резерви для покращення
- Високий – ринок добре розвинений і пропонує конкурентні умови

30. Оцініть ефективність державної підтримки аграрного лізингу (за шкалою 1–5):

1	2	3	4	5	Важко відповісти
дуже низько	нижче серед.	середньо	вище серед.	дуже добре	

31. На Вашу думку, чи змінився ринок аграрного лізингу протягом останніх 3 років?

- Суттєво покращився
- Деяко покращився
- Залишився без змін
- Деяко погіршився
- Суттєво погіршився (через воєнний стан)
- Важко оцінити

32. Ваші пропозиції щодо покращення умов лізингу в аграрному секторі (відповідь у вільній формі):

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ (за бажанням)

Якщо Ви погоджуєтесь отримати результати дослідження або взяти участь у подальшому інтерв'ю – залиште контактні дані. Ваші відповіді залишаться анонімними.

ПІБ (за бажанням): _____

Телефон (за бажанням): _____

E-mail (за бажанням): _____

Дякуємо за Ваш час та щире участь у дослідженні!

Результати дослідження будуть надіслані всім, хто залишив контактні дані.

Товариство з обмеженою відповідальністю
“ТИНИЦЯ АГРО”

Чернігівська обл., Ніжинський район, с. Тиниця, вул. Травнева, буд. 69.
 Код ЄДРПОУ 33233246, ПІН № 332332425026, Свідоцтво ПДВ 100318538

виз. 5 64
 впр 11.06.2026 р.

Спеціалізованій вченій раді
 по захисту дисертації

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Ціомальчука Олександра Леонідовича на тему:
 «Економічний механізм регулювання лізингових операцій в аграрному секторі
 України».

Даною довідкою підтверджуємо, що результати дисертаційного дослідження Ціомальчука Олександра Леонідовича мають практичне значення та будуть впроваджені в діяльність підприємства.

Практичний інтерес викликало структурне інтерв'ю та проведене анкетування і сформовані за його підсумками висновки, які дали змогу оцінити загальну картину щодо умов надання техніки та обладнання аграрним підприємствам, лізинговими компаніями України. Переглянути перспективи розвитку лізингових операцій, як інструмент фінансового забезпечення. Також зацікавили результати, пов'язані з особливостями і специфікою державної підтримки агропромислових підприємств при проведенні лізингових операцій, яка доволі актуальна в умовах сьогодення, котре характеризується економічною нестабільністю зовнішнього середовища.

Найбільш практичне значення для нашого підприємства мала методика комплексного індексу ефективності лізингу (КЕЕЛ) при самостійній оцінці доцільності лізингової схеми роботи та модель П5ЛФ при плануванні технічного переоснащення.

Науково-практичні рекомендації Ціомальчука Олександра Леонідовича є актуальними і обґрунтованими.

Директор

Дмитро ДУДКО

Додаток Д

«Рубін-2020»
ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО
ЄДРПОУ44412714

37004, Полтавська обл., Лубенський р-н,
с.Верхоярівка, вул.Прилуцька, буд.27
e-mail: s.ruban@ukr.net
Тел.моб.+380957158542

Спеціалізованій вченій раді
по захисту дисертації

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Ціомальчука Олександра Леонідовича на тему:
«Економічний механізм регулювання лізингових операцій в аграрному секторі
України».

Даною довідкою підтверджуємо, що результати дисертаційного дослідження Ціомальчука Олександра Леонідовича мають практичне значення та будуть упроваджені в діяльність підприємства.

Найбільш практичне значення для нашого підприємства мала методика комплексного індексу ефективності лізингу (КЕЕЛ) при самостійній оцінці доцільності лізингової схеми роботи та модель ПБЛФ при плануванні технічного переоснащення.

Значний практичний інтерес для підприємства становили результати проведеного анкетування та сформульовані на їх основі висновки, що дали змогу отримати цілісне уявлення про умови забезпечення аграрних підприємств технікою й обладнанням через механізми лізингу. Особливу увагу привернули перспективи розвитку лізингових операцій як ефективного інструменту фінансового забезпечення нашого підприємства. Важливим також є результати дослідження щодо особливостей державної підтримки агропромислових підприємств при здійсненні лізингових операцій, актуальність яких зростає в умовах економічної нестабільності та впливу зовнішніх чинників.

Науково-практичні рекомендації Ціомальчука Олександра Леонідовича є актуальними і обґрунтованими.

Голова ФГ

Сергій РУБАН

НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА
КОМПАНІЯ
"УКРАГРОЛІЗИНГ"

Україна, 01021, м. Київ, вул. Мечникова, 16-а
Тел.: +38 044 254-30-10
Тел./факс: +38 044 280-17-22
E-mail: info@ukragroleasing.com.ua
www.ukragroleasing.com.ua

THE NATIONAL JOINT-STOCK
COMPANY
"UKRAGROLEASING"

16-a, Mechnicova St., Kyiv, 01021, Ukraine
Tel.: +38 044 254-30-10,
Tel./fax: +38 044 280-17-22
E-mail: info@ukragroleasing.com.ua
www.ukragroleasing.com.ua

19.06.2026 № 01/579
На № _____

Спеціалізованій вченій раді
по захисту дисертації

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Ціомальчука Олександра Леонідовича на тему:
«Економічний механізм регулювання лізингових операцій в аграрному секторі
України».

Даною довідкою підтверджуємо, що результати дисертаційного дослідження Ціомальчука Олександра Леонідовича мають практичне значення та будуть упроваджені в діяльність Компанії.

Практичний інтерес викликали викладені пропозиції та рекомендації Ціомальчука Олександра Леонідовича, за результатами наукового дослідження щодо застосування економічних механізмів регулювання лізингових операцій в аграрному секторі. Зокрема, прийнято до уваги і підтримано практичні рекомендації щодо концептуальних засад економічних механізмів регулювання лізингових операцій в аграрному секторі, який враховує диверсифікацію фінансування та оптимізацію витрат при закупівлі об'єктів фінансового лізингу, страхування об'єктів фінансового лізингу, поєднання цифрових технологій, що забезпечує зниження впливу зовнішніх факторів при регулюванні лізингових операцій.

Прийнято до уваги і підтримано практичні рекомендації щодо впровадження механізму розширеної державної компенсації для аграрних підприємств на придбання сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва через лізингові компанії. Створення Фонду гарантій аграрного лізингу (ФГАЛ), як державної небанківської установи, що здійснює гарантування зобов'язань агровиробників перед лізинговими компаніями.

Практичний інтерес викликала авторська Модель економічного механізму взаємодії аграрних підприємств і лізингових компаній (ЕМВАЛ), яка являє собою цілісну систему взаємопов'язаних блоків, що забезпечують ефективну взаємодію між лізингодавцями та лізингодержувачами на всіх стадіях лізингового циклу – від пошуку партнера до завершення договору.

Підтримано практичні рекомендації щодо впровадження Агролізингового скорингового індексу (АСІ), який враховує не лише поточний фінансовий стан, але й прогноз платоспроможності підприємства з урахуванням агрокліматичних

і ринкових ризиків конкретного регіону, протоколу раннього попередження (ПРП)-систему автоматизованого виявлення та реагування на ознаки погіршення фінансового стану лізингоодержувача та програма «Партнер плюс», спрямованої на трансформацію відносин між лізингодавцями та агровиробниками від разових транзакцій до довгострокового взаємовигідного партнерства.

Науково-практичні рекомендації Ціомальчука Олександра Леонідовича є актуальними і обґрунтованими.

**Виконувач обов'язків
генерального директора**

Віталій РАВЛЮК

Додаток Є

Фактична поставка сільськогосподарської техніки та обладнання на умовах фінансового лізингу НАК «Укragenrolізинг», з 2002 по 2026 рік по групах.

Назва групи	Назва техніки, обладнання	Період							
		2002-2013		2024		2025		2002-2026	
		Кількість, одиниць	Сума тис. грн.	Кількість, одиниць	Сума тис. грн.	Кількість, одиниць	Сума тис. грн.	Кількість, одиниць	Сума тис. грн.
Трактори	Трактори	4245	1158 410,6	32	47 639,7	34	51 929,8	4316	1 263 298,2
Зернозбиральні комбайни та пристосування до них	Зернозбиральні комбайни	770	744 505,4			3	15 657,5	773	760 162,9
	Жатки	193	23 096,9			5	5 011,3	198	28 108,2
Грунтообробна та посівна техніка	Плуги	389	33 185,0	4	10 530,7	3	1 162,8	396	44 878,5
	Сівалки	1511	169 222,4	9	15 029,9	4	5 905,2	1527	194 057,8
	Борони	913	71 472,4	7	4 890,7	16	4 556,4	937	81 513,5
	Комбіновані грунтообробні агрегати	1440	93 133,7	9	5 654,7	5	4 541,4	1456	104 495,0
	Культиватори	1160	72 758,8	2	1 128,9	4	3 264,2	1169	78 868,8
Інші	Кормозбиральні комбайни	69	9 108,8	1	379,2			70	9 488,0
	Бурякозбиральні комбайни	69	24 551,9					69	24 551,9
	Машини хімічного захисту рослин	738	67 078,9	11	11 232,8	5	4 905,0	757	85 744,7
	Обладнання для тваринництва та птахівництва, компл	5366	500 120,8	1706	22 192,2	454	21 195,1	7526	528 808,1
	Інше	1562	689 780,8	852	137 690,1	58	102 607,7	2489	961 496,0
Разом		18425	3 656 426,4	2633	256 368,9	591	220 736,4	21683	4 165 471,6

СХЕМА ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Джерело: згенеровано автором за допомогою ChatGPT